

2004-2

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

146 750

**DÜŞÜK ENFLASYON ORTAMININ
BANKACILIK SEKTÖRÜNE OLAN ETKİLERİ
VE ALINMASI GEREKEBİLECEK
ÖNLEMLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Adnan GÜN

9946

146 750

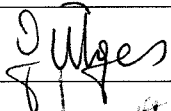
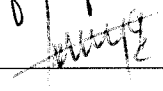
TEZ DANIŞMANI : Prof.Dr.Targan ÜNAL

İSTANBUL – 2004

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

İKTİSAT Anabilim Dalında 9946 numaralı ADNAN GÜN'ÜN hazırladığı “DÜŞÜK ENFLASYON ORTAMININ BANKACILIK SEKTÖRÜNE OLAN ETKİLERİ VE ALINMASI GEREKEBİLECEK ÖNLEMLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ” konulu YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZİ ile ilgili Tez Savunma Sınavı, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 28.Maddesi uyarınca 26.01.2004 Pazartesi günü saat: 12.30'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin~~KABULÜ~~.....'ne* OYBİRLİĞİ /~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR.TARGAN ÜNAL	Kabul	
PROF.DR.TÜRKEL MİNİBAŞ		
PROF.DR.SUAT OKTAR	Kabul	
DOÇ.DR.GÜLDEN ÜLGEN	Kabul	
DOÇ.DR.KAYA ARDIÇ	Kabul	

**DOKTORA
TEZ SAVUNMASI TUTANAĞI**

İLGİ: Enstitü Yönetim Kurulu'nun 31.07.2003 tarih ve 28/14 sayılı kararı.

ABSTRACT

Stabilisation programs applied in our country facing inflation more than twenty five years and other countries were analysed historically with the help of some economical views related with inflation, and effect of inflation on banking sector were pointed out.

Series of structural precautions were established for banking sector as extension of stabilisation programs mentioned together with transition program for a strong economy as continuation of disinflation program. Although economical policies of IMF having various solutions are thought to be applied, some external factors makes these model ineffective and additional structural arrangements caused by November/February crises effecting the most important elements of economy, i.e., effecting private and public banking sector, related banking reforms, needed precautions in a low inflation environment such as establishing necessary common projects, limiting deposit insurance are tried to be put forward concretely by, sector and mainly by BDDK, try to establish micro solutions and alternatives for the sector in the light of new arrangement, and the question of how to remain within international financial system according to Basel rules while advancing towards an environment in which real profits would replace inflationist profits.

Stated precautions must be taken by privated and public sectors continuously without concession in order to operate economy and system soundly, this is the very fact.

ÖZ

Yirmibeş yıldan fazla enflasyon gerçeği ile yaşayan ülkemizde ve azda olsa değinilen diğer benzer ülkelerde son dönemde uygulanan istikrar programları, enflasyon açısından irdelenip bazı iktisadi görüşlerin de yardımıyla tarihsel bir analiz yapılarak, enflasyonun bankacılık sektörüne etkileri üzerinde durulmuştur.

1999 yılı sonunda IMF ile varılan Stand-by anlaşması sonucu sabit kur politikası ile başlatılan Dezenflasyon programı ve reformların devamı niteliğinde olan Güçlü Ekonomiye Geçiş programı ile anılan istikrar programlarının uzantısı olan bir dizi yapısal önlem de bankacılık sektörüne yönelik oluşturulmuştur. Değişik çözümler içeren IMF tabanlı ekonomik politikalar hayata geçirilmek istenmekle birlikte dışsal bazı faktörlerin modelleri etkisiz kılması kasım ve şubat krizlerinin zorunlu kıldığı ilave yapısal düzenlemelerin ekonominin en önemli yapı taşı olan özel ve kamu bankacılık sektörünü ne yönde etkilediği gerçekleştirilen bankacılık reformlarının neler olduğu, düşük enflasyon ortamında alınması gerekebilecek önlemlerin neler olması gerektiği ortak projeler geliştirmek, mevduat sigortasına sınırlama getirmek... gibi sektör ve başta BDDK olmak üzere, kamuca somut şekilde ortaya konmaya çalışılmış sektöre yönelik yeni düzenlemelerin ışığında mikro çözümler ve seçenekler getirilmeye çalışılarak enflasyonist karların yerini gerçek karların alacağı bir ortama doğru giderken Basel kuralları çerçevesinde uluslararası mali sistem de nasıl varolunabileceği değerlendirilmiştir.

İçinde bulunduğumuz dönemde de belirtilen önlemlerin gerek devlet gerekse sektör açısından ödün verilmeden alınmaya devam ettirilmesinin ekonominin ve sistemin sağlıklı işlemesi açısından önem taşıdığı da bir gerçektir.

ÖNSÖZ

1980 yıllardan itibaren serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte Türk Mali Sistemi yeniden yapılanma sürecine girmiş,gerek kurumsal gerekse yasal alt yapı yönünden mali piyasalarda serbestiyi öngören önemli reformlar gerçekleştirilmiştir.

2000 yılının başından itibaren de ana hedefi enflasyonun düşürülmesi olan ve ekonomik büyümeye geçilmesi yönünde, bütçe disiplini ve yapısal reformlara dayalı bir ekonomik program uygulamaya konulmuştur.Bu çerçevede ekonomik performansı etkileyen kararlara ek olarak,mali sistemin güçlendirilmesini hedef alan ve bankacılık sektörünü doğrudan ilgilendiren çok önemli kararlar alınmış ve düzenlemeler yapılmıştır.Bu itibarla bankaların bu yeni dönemde karşılarına çıkacak yapısal ve mali değişiklikleri kavrayarak gerekli önlemleri almaları son derece önemli hale gelmiştir.

Çalışmada enflasyon ve istikrar tanımlamasıyla adım atılarak, enflasyonun bankacılık sektörü üzerindeki etkileri konusunda kısa bir değerlendirme yapıldıktan sonra enflasyonu düşürme sürecinde Türkiye’de uygulanan dezenflasyon programı değerlendirilmiş, bu programın bankacılık sistemine etkileri ele alınmış ve ardından bu süreç içinde sistemde beklenen gelişmeler ele alınıp yorumlanmıştır. Son olarakta, sektörde ortaya çıkması olası sorunlara yönelik alınabilecek önlemler ve öneriler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Dezenflasyon süreçlerinin Türk bankacılık sistemi üzerine etkilerini inceleyen çalışma sayısının az oluşuna rağmen ,en başta beni yönlendiren değerli danışman hocam Prof.Dr.Targan Ünal’a,tezimle ilgili araştırmalarım sırasında eserlerinden yararlandığım tüm kişi ve kurumlara ve hazırlanması sırasında yardımcı olan,moral desteğini eksik etmeyen eşim Gülcan Gün’e, fikirlerinden,tecrübelerinden ve emeğinden yararlandığım Gökhan Yazıcı, Cantürk Kaya,Metin Alacan’a ve emeği geçen herkese teşekkür etmeyi zevkli bir görev ve borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT – ÖZ	i
ÖNSÖZ	ii
TABLolar LİSTESİ	xi
GRAFİK LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
 GİRİŞ	 1

BÖLÜM I

ENFLASYON VE İSTİKRAR

1.1. Enflasyon'un Düzeyleri	5
1.1.1. Hiperenflasyon	7
1.1.2. Kronik Yüksek Enflasyon Yada Latin Enflasyonu	8
1.1.3. Sürünen Enflasyon.....	9
1.1.4. İstikrar ve/veya Deflasyon.....	9
1.2. İstikrar Politikaları.....	13
1.2.1. Monetarist Yaklaşım.....	14
1.2.2. Yapısalcı Yaklaşım.....	15
1.2.2.1. 1970'lerdeki Yeni İstikrar Politikaları.....	16
1.2.2.2. Popülist İstikrar Politikaları.....	17
1.2.3. Ortodoks Yaklaşım.....	17
1.2.4. Heteredoks Yaklaşım.....	18
1.2.5. IMF Tipi İstikrar Programı.....	19

BÖLÜM II

ENFLASYON'UN BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

2.1. Para Talebi ve Arzı.....	21
2.2. Enflasyon'un Bankacılık Sektörü Üzerindeki Doğrudan Etkileri...	22
2.2.1. Reel Faizlerin Gözlenmesi Sorunu.....	22
2.2.2. Faizlerde Kısa Vadeye Sıkışma.....	23
2.2.3. Sabit Faizlerden Kaçış.....	23
2.2.4. Enflasyon Tasarruf İlişkisi.....	24
2.2.5. Raporlama ve Bilgi Aktarımı.....	25
2.2.6. Yeni Ürünleri Uygulama Güçlüğü.....	25
2.2.7. Nominal Faiz Oranları ve Faiz Riski.....	26
2.3. Enflasyon'un Bankacılık Sektörü Üzerindeki Diğer Etkileri.....	28
2.3.1. Enflasyon ve 'Yük' Arasındaki İlişki.....	28
2.3.2. Enflasyon ve Likidite Arasındaki İlişki.....	29
2.3.3. Enflasyon ve Sermaye Yeterliliği Arasındaki İlişki.....	29
2.3.4. Enflasyon ile Vergi Arasındaki İlişki.....	30
2.3.5. Enflasyon ve Bilanço Dışı Varlıklar Arasındaki İlişki.....	31
2.3.6. Banka Varlıklarının Satınalma Gücü Üzerindeki Etkisi....	31
2.4. Anti-Enflasyonist Politikaların Bankacılık Sektörüne Etkileri.....	31
2.4.1. İç Borç Stoğunun Piyasa Faiz Oranları İlişkisi ve Bunun Ekonomiye ve Bankacılık Sektörüne Etkileri.....	33
2.4.2. İç Borçlanma ve Piyasa Faiz Oranları Üzerindeki Etkisi....	35
2.4.3. İç Borçlanma-Enflasyon İlişkisi.....	35
2.4.3.1 İç Borçlanmanın Genel Fiyat Düzeyi Üzerindeki Arz Yönlü Etkisi.....	35
2.4.3.2. İç Borçlanmanın Genel Fiyat Düzeyi Üzerindeki Talep Yönlü Etkisi.....	36

2.4.3.3. İç Borçlanmanın Genel Fiyat Düzeyi Üzerindeki	
Toplam Etkisi.....	37
2.5. Bankaların Satın Alma Gücü Riskine Karşı Korunma	
Davranışları	37
2.5.1. Aktif ve Pasiflerin Yabancı Paraya Endekslenmesi.....	38
2.5.2. Enflasyon'un Atıl TL Fon Maliyetlerine Etkisi ve Kısa	
Vadeli Fon Piyasalarında İstikrarsızlık.....	38

BÖLÜM III

ENFLASYON'UN DÜŞÜRÜLMESİ SÜRECİNDE UYGULANAN DEZENFLASYON PROGRAMI VE BANKACILIK SİSTEMİNE ETKİLERİ

3.1. Türkiye de Uygulanan 2000 Yılı Dezenflasyon Programı.....	41
3.1.1. Genel Değerlendirme.....	43
3.2. Para Politikası Açısından Değerlendirme.....	49
3.3. Maliye Politikası Açısından Değerlendirme.....	52
3.4. Kur Politikası Açısından Değerlendirme.....	55
3.5. Yapısal Reformlar Açısından Değerlendirme.....	58
3.6. Kurun Dalgalanmaya Bırakılması,Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Etkileri ve Bankacılık Sektörüne Yönelik Yeni Düzenlemeler.....	63
3.6.1. Bankacılık Sektörü Reformu.....	68
3.6.1.1. TMSF'ndaki Bankalara Yönelik Tedbirler ve Düzenlemeler.....	70
3.6.1.2. Kamu Bankaları Reformu.....	72
3.6.2. Özel Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı....	74
3.6.3. Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması	

ve Sorunlu Varıkların Çözümlemesi.....	77
3.6.3.1. İstanbul Yaklaşımı.....	77
3.6.3.2. Varlık Yönetimi Şirketi.....	78
3.6.3.3. Diğer Tedbirler.....	80
3.7. Denetim ve Gözetim Çerçevesinin Güçlendirilmesi.....	81
3.8. T.C.Merkez Bankasıyla Yapılan Düzenlemeler.....	83
3.9. Program ve Sonrasında Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler ve Bankacılık Sistemine Yansıması.....	84

BÖLÜM IV

ENFLASYONUN DÜŞÜRÜLMESİ SÜRECİNDE TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE BEKLENEN GELİŞMELER

4.1. Mali Tablolarda Beklenen Değişim.....	97
4.1.1. Banka Bilançolarının Aktif Dağılımında Beklenen Değişme.....	97
4.1.1.1. Mali Plasmanlarda Beklenen Azalış.....	97
4.1.1.2. Ticari Plasmanlarda Beklenen Artış.....	98
4.2.1. Banka Bilançolarının Pasif Tarafında Gözlenecek Gelişmeler.....	99
4.2.1.1. Özkaynakların Yetersiz Hale Gelmesi.....	99
4.2.1.2. Karlılığın Azalması.....	100
4.2.1.3. Kaynak Yapısının ve Vadesinin Değişmesi.....	100
4.3.1. Gelir Tablosu Kalemlerinde Ortaya Çıkacak Değişim...	101
4.3.1.1. Faiz Gelirlerinde Beklenen Değişim.....	101
4.3.1.2. Faiz Dışı Gelirlerin Yapısında Beklenen Değişim.....	102
4.2. Yönetimsel Anlayışta Beklenen Değişim.....	103

4.2.1. Hazine Bankacılığından Reel Bankacılığa Geçiş.....	103
4.2.1.1. Kredilendirme Sürecinde Çalışan Personelin Yetkinliğinin Artırılması.....	103
4.2.1.2. Yeni Koşulları Daha Hızlı Kavrayacak Örgüt Yapısının Geliştirilmesi.....	105
4.2.2. Plasman Yapısının Değişmesine Koşut Olarak Risk Yönetiminin Öneminin Artırılması.....	106
4.2.3. Rekabetin Artmasıyla Gelişecek Yeni Dağıtım Kanalları ve Düşük Maliyetli Gelir Kaynaklarının Yaratılması.....	107
4.3. Yabancı Banka Sayısında Beklenen Artış.....	108
4.4. Özkaynağı Zayıf Bankaların Mali Yapılarının Bozulması...	108

BÖLÜM V

DÜŞÜK ENFLASYON (DEZENFLASYON) ORTAMINDA BANKACILIK SEKTÖRÜNDE ORTAYA ÇIKMASI OLASI SORUNLARA YÖNELİK ALINABİLECEK ÖNLEMLER

5.1. Kamu Otoritesince Alınabilecek Yapısal Önlemler.....	109
5.1.1. Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi.....	109
5.1.2. Mevduat Güvencesine Sınırlama Getirilmesi.....	110
5.1.3. Mikro Finansman Yöntemlerinin Geliştirilmesi.....	111
5.1.4. 3568 Sayılı Yasa Kapsamındaki Meslek Mensubu SMMM ve YMM'lerden Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesinde Daha Etkin Yararlanılması.....	113
5.1.5. Yasal Yükümlülüklerin Azaltılması.....	114
5.1.6. Banka Sosyal Sigorta ve Munzam Sandıklarının Yeniden Yapılandırılması.....	115

5.1.7. Banka Birleşmelerinin Teşvik Edilmesi-Evrensel	
Bankacılığın Desteklenmesi.....	117
5.1.8. Regülasyon.....	119
5.1.9. Geç Likidite Penceresi.....	120
5.2. Bankalarca Alınabilecek Önlemler.....	121
5.2.1. Banka Bilanço Politikalarına Yönelik Değişiklikler.....	121
5.2.1.1. Aktif – Pasif Yönetiminin Etkin Hale	
Getirilmesi.....	121
5.2.1.2. Risk Yönetimi İçin Yeni Yapılanmaya	
Gidilmesi.....	121
5.2.1.3. İştirak Politikalarının Yenilenmesi.....	122
5.2.1.4. Gelir – Gider Yapısına Yönelik Önlemler.....	123
5.2.1.5. Kaynak Maliyetinin Düşürülmesine Yönelik	
Önlemler.....	124
5.2.2. Piyasa Yapısına Yönelik Değişiklikler.....	125
5.2.2.1. Halka Açılma.....	125
5.2.2.2. Özkaynakların Artırılması.....	125
5.2.2.3. Birleşmeler veya Eldeğiştirmeler.....	125
5.2.3. Davranış Kalıplarına Yönelik Değişiklikler.....	127
5.2.3.1. Teknoloji Kullanımının Yoğunlaşması.....	127
5.2.3.2. Reklam ve Pazarlama Politikalarında	
Değişiklik.....	128
5.2.3.3. Bireysel Bankacılık Ürünlerinin Geliştirilmesi.	128
5.2.3.4. Yatırım Bankacılığı.....	129
5.2.3.5. Kurumsal Bankacılık.....	130
5.2.3.6. Uluslararası Bankacılık Faaliyetleri.....	131
5.2.3.7. Sigortacılık , Leasing , Factoring ve Menkul	

Değer İşlemlerinin Geliştirilmesi.....	131
5.2.3.8. Alternatif Kaynaklar Yaratma.....	131
5.2.4. Bankalararası Ortak Faaliyetlerin Geliştirilmesi.....	132
5.2.4.1. Bankalararası Eğitim Şirketi Kurulması.....	132
5.2.4.2. Bankalararası Kart Basım ve Dağıtım Şirketi Kurulması.....	132
5.2.4.3. Firma Risk Ölçme ve İzleme Merkezinin Kurulması.....	133
5.2.4.4. ATM’lerin Ortak Kullanımının Yaygınlaştırılması.....	134
5.2.4.5. Grup Nakilleri.....	135
5.2.4.6. Proje ve Yatırım Danışmanlık Şirketi.....	136
5.2.5. Diğer Önlemler.....	136
5.2.5.1. Türev Piyasa İşlemlerinin Yaygınlaştırılması.....	136
5.2.5.2. Teftiş Kurullarının Yeniden Yapılandırılması ve Lisanslama.....	138
5.2.5.3. Şubeleşme Politikalarının ve Performans Değerlendirme Yöntemlerinin Geliştirilmesi.....	140
5.2.5.4. Ar – Ge Faaliyetlerine Daha Fazla Yer Verilmesi.....	142
5.2.5.5. Müşteri Odaklı Bankacılık ve Müşteri İlişkileri Yönetimi.....	142
5.2.5.6. T.O.A. Bakiyelerinin Tasfiyesinin Hızlandırılması Varlık Yönetim Şirketinin Kurulması.....	144

SONUÇ.....	146
KAYNAKÇA.....	150
EKLER.....	160
ÖZGEÇMİŞ.....	164

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 3.1. IMF'ye Verilen Niyet Mektubundaki Kur Sepeti.....	43
Tablo 3.2. Merkez bankası Net İç Varlıklar Tavanı.....	48
Tablo 3.3. Döviz Pozisyonundaki Gelişmeler.....	69
Tablo 3.4. Bankaların T.M.S.F.ye Alınmasının Yasal Dayanağı.....	70
Tablo 3.5. T.M.S.F. Bünyesine Alınan Bankaların Yasal Yükümlülükleri.....	71
Tablo 3.6. TMSF Bankalarının Şube ve Personel Sayıları.....	71
Tablo 3.7. Kamu Bankalarının Dönem Kar ve Zararları.....	73
Tablo 3.8. Kamu Bankalarına Aktarılan Kaynaklar ve Kamu Bankaları Borç Konsolidasyonu.....	74
Tablo 3.9. Program Kapsamındaki Bankaların Bilançosu.....	75
Tablo 3.10. Program Kapsamındaki Bankaların Kar/Zarar Tablosu.....	75
Tablo 3.11. Program Kapsamındaki Bankaların Özkaynakları.....	76
Tablo 3.12. Program Kapsamındaki Bankaların Yabancı Para Pozisyonları.....	76
Tablo 3.13. Finansal Yeniden Yapılanma Kapsamındaki Bankalar ve Borçlar.....	78
Tablo 3.14. FYYP Kapsamına Alınan Firmalara İlişkin Faaliyet İstatistikleri.....	78
Tablo 3.15. Büyüme ve Enflasyon.....	85
Tablo 3.16. Kamunun Mali Sistemde Yarattığı Dışlama Etkisi.....	85
Tablo 3.17. Hazinesin Borç Yapısı.....	86
Tablo 3.18. Mali Sistemdeki Gelişmeler.....	86
Tablo 3.19. Para ikamesi (yüzde).....	87
Tablo 3.20. Faiz oranları ve kurlar (yüzde).....	87
Tablo 3.20. Toplam mevduatın vade yapısı.....	88
Tablo 3.21. Bilançonun vade yapısı (2001).....	88

Tablo 3.22. Sermaye hareketleri (yıllık).....	89
Tablo 3.23. Bankaların yurtdışından kullandıkları krediler.....	89
Tablo 3.24. Bankaların döviz aktif ve pasifleri.....	89
Tablo 3.25. Özkaynaklar.....	90
Tablo 3.26.Özkaynaklar-Aktifler.....	90
Tablo 3.27. Karlılık (yüzde).....	91
Tablo 3.28.Tahsili gecikmiş alacaklar (TGA).....	92
Tablo 3.29. Kamu kağıdı, mevduat-repo-yatırım fonu+krediler.....	93
Tablo 3.30. Mevduat banka gruplarına göre dağılımı.....	94
Tablo 3.31. Kredi arzı.....	94
Tablo 3.32. Mevduat banka grupları itibariyle kamu kağıtları ve krediler..	95
Tablo 5.1. Gelişmekte olan ülkelerde işlem başına maliyet.....	141

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 2.1. İstikrarsız Ekonomi-Türkiye	27
Grafik 3.1. Hazine İhaleleri Ex-Ante Reel Faiz Oranları.....	44
Grafik 3.2. İç Borç Stoku.....	45
Grafik 3.3. Toptan Eşya Fiyatları Ve Kur Sepeti.....	46
Grafik 3.4. Temmuz 2001-Aralık 2002 Döneminde Uygulanacak Olan Kademeli Band.....	47
Grafik 3.5. Net İç Varlıklar ve Net Dış Varlıklar.....	48
Grafik 3.6. Faiz Oranlarının Gelişimi.....	72
Grafik 4.1. Özel Sektör Kredileri / GSYİH.....	97
Grafik 4.2. Krediler/Aktifler.....	98
Grafik 5.1. Kar Kaynağı-Krediler.....	144

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BASEL KOMİTE	Basel Committee on Banking Supervision (Bankacılık Faaliyetlerine İlişkin Basel Komitesi)
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
BIS	Bank of International Settlements (Uluslar arası Ödemeler Bankası)
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
FASB	Financial Accounting Standards Board (Finansal Muhasebe Standartları Kurulu-ABD)
FYYP	Finansal Yönden Yapılandırma
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IAS	International Accounting Standards
IASC	International Accounting Standards Committee (Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi)
IMF	Uluslararası Para Fonu
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
MİY-CRM	Müşteri İlişkileri Yönetimi
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TGA	Tahsili Gecikmiş Alacaklar
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TOA	Tasfiye Olunacak Alacaklar
VAR	Value at Risk (Riske Maruz Değer)
VYŞ	Varlık Yönetim Şirketi
YP	Yabancı Para

GİRİŞ

1970'lere kadar Keynesci politikaların etkisindeki gelişmiş dünya ülkeleri için enflasyon kronik bir yapı içinde değildi. 1970 sonrası yaşanan iki büyük petrol şoku, enflasyonu uluslararası bir olay haline getirdi. Bu enflasyonist ortam 1970 sonrası ve özellikle 1980'li yıllarda mali piyasalardaki spekülatif amaçlı talepler arttırmış, altın fiyatlarını yükseltmiş, dünya para arzını genişletmiştir. Kar anlayışında meydana gelen değişikliklerle, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, ya belli oligopol piyasalarında ya da ülkenin genelinde stagflasyon (üretimde durgunluk, işsizlik ve enflasyonun birlikte görüldüğü ekonomik bunalım) yaşanmıştır.

Yüksek enflasyon dönemi ve ekonomideki belirsizlikler, Türkiye'de de gerçek anlamda bankacılık faaliyetlerinin yapılanmasına ve etkin bir finans sisteminin oluşmasına engel olmuş, fon arz ve talebi arasındaki bağı kurulmasında, kaynakların reel sektörün ve milli gelirin gelişmesini sağlayacak alanlara aktarılmasında sorunlar yaşanmıştır.

Kaynak yetersizliği sorununun çözümü yolunda, iç tasarrufları arttıracak parasal politikalar, finans piyasalarında miktar ve fiyat kontrollerinin azaltılması veya kaldırılması, ekonominin uluslararası sermayeye açılması, fon aktarma maliyetlerini düşürücü rekabeti sağlayacak yeni düzenlemelere gidilmektedir.

1980 öncesi sanayi ve ticaret kesimine yönelik yatırımları teşvik etmek amacıyla bankacılık ağırlıklı finans sistemine müdahale edilerek reel faizleri enflasyonun altında tutma politikası, düşük tasarruf oranları ile birlikte amaçlanan üretim artışının gerçekleştirilememesi, ihracata yönelik üretim kapasitelerinin yaratılamayışı, yatırımların finansmanında önemli krizler yaratmış veya ekonomik krizlerin etkilerini derinleştirmiştir. Bunun sonucu da finansal sisteme bir serbesti getirilmesini, bir finansal reformu gündeme getirmiştir. Bankacılık sektörü, oligopolistik bir yapıya sahipti ve kamunun finansman ihtiyacını bu sistemden sağlamaya çalışması, tüm bunlara ilave olarak yüksek enflasyon etkisi, Türk Bankacılık sistemini reel kesimin kaynak ihtiyacına cevap veremez hale getirmişti. Kamunun borçlanırken bankacılık sisteminden faydalanması, reel kesime fon aktarmanın maliyetini çok yükseltiyordu. Ayrıca, bankalar enflasyon oranı kadar özsermaye karlılık oranını arttıramamışlardı.

1980 sonrası dönem, mali piyasaların, finans sektörünün ve özellikle para piyasasının giderek önem kazandığı bir dönem olmuştur. Para piyasası ise müdahalesi en güç piyasadır. Ekonomideki parasal gelişmeler, karmaşık ve izlenmesi zor ilişkileri kapsamaktadır. Türkiye’de yıllarca yüksek seyreden enflasyonun salt faiz ve para politikası ile çözümlenmeye çalışılması sonuç vermemiştir. Serbest piyasa ekonomisinin koşulları tam olarak sağlanmadan hızlı enflasyonun olduğu bir ortamda faizlerin serbest bırakılması, para kullanım maliyetini arttırarak maliyet artışlarına neden olmuştur. Bu da yine enflasyonu tımandırmaktan başka bir işe yaramamıştır.

2000 ve sonrası dönemde ekonomide istikrarın sağlanmasına yönelik kapsamlı adımlar atılması ve enflasyonun düşürülmesine yönelik yürürlüğe konulan programlar, düşük enflasyon sürecinde finans sisteminin bu durumdan nasıl etkileneceği sorusunu gündeme getirmiştir.

Bu soru çerçevesinde enflasyon ve istikrar kavramlarını teorik ve tarihsel bir bakış açısıyla değerlendirdikten sonra, yüksek enflasyondan düşük enflasyona geçiş sürecinin bankalara etkisini konu alan mevcut çalışmam, etkilenmenin hangi alanlarda yoğunluk kazanacağını ve buna yönelik bankalarca alınması gereken tedbirler konusunda çözüm önerileri sunmayı amaçlamaktadır. Yine bu tezde sektörün gelişimi, sorunları ve bugün gelinen nokta irdelenerek bundan sonra düşük enflasyon sürecinde izlenmesi gereken politikalar ve bankaların buna uygun olarak yapılanmalarını belirlemek amacı güdülmüştür.

Bu itibarla çalışmanın ilk bölümünde enflasyon ve istikrar kavramları teorik bazda ve bazı ülke örnekleriyle irdelenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde enflasyonun bankacılık sektörüne doğrudan ve diğer etkileri ele alınmış, bankaların krediler, menkul kıymetler, özkaynaklar gibi bilanço kalemleri ve gelir-gider yapısı ile sermaye yeterliliği, -iç borçlanma ve piyasa faiz oranları ilişkisi bağlamında- değerlendirmeye tabi tutulmuş, enflasyonun atıl fon maliyetlerine etkisi ve kısa vadeli fon piyasalarında istikrarsızlık konuları ele alınmıştır.

Üçüncü bölüm, enflasyonun düşürülmesi sürecinde Türkiye’de uygulanan dezenflasyon programının bankacılık sektörüne etkileri, 2000 yılı -kur çıpasına dayalı- dezenflasyon programı ile 2001 ve sonrası -kurun dalgalanmaya bırakıldığı-

güçlü ekonomiye geçiş programı perspektifinde ele alınması ve 2001'den günümüze bankacılık sektörüne yönelik yapılan yeni düzenlemelerden oluşmaktadır.

Dördüncü bölümde, enflasyonu düşürme sürecinin Türk bankacılık Sisteminde Gelişmelere yol açacağından hareketle, bankaların mali tabloları, yönetsel anlayışları yapısında meydana gelebilecek değişimler, bu sürecin bankaların mali gücünü ve sektördeki rekabeti nasıl etkileyebileceği üzerinde durulmuştur.

Beşinci ve son bölümde ise düşük enflasyon sürecinde ortaya çıkabilecek sorunlara yönelik kamu otoritesince ve bankalarca alınması gereken önlemler ve çözüm önerileri kapsamlı olarak ele alınmıştır.

BÖLÜM I

ENFLASYON VE İSTİKRAR

Genel anlamda enflasyon, ülke ekonomisinin ürettiği veya ithal ettiği mal ve hizmet arzı ile talebi arasındaki sürekli bir dengesizliği ifade etmektedir. Bu dengesizliğin nedeni, hızlanması ve sürekli hale gelmesi, arz ve talep koşullarına bağlıdır. Toplam talebin, toplam arzdan daha hızlı bir biçimde gelişmesi, bir takım yapısal sorunların varlığı ve uygulanan iktisat politikası, enflasyonun kaynağını oluşturmaktadır. Enflasyonu hızlandıran faktör ise talep genişlemesi yoluyla ortaya çıkan parasal genişlemelerdir¹.

Enflasyon olayının tanımı, farklı tanım anlayışlarına dayanılarak yapılabilir: Sebeplerine, hızlarına, etkilerine ve belirtilerine göre yapılan tanımlara literatürde rastlanılmaktadır. Etimolojik tanımlar, bir benzetme ile tarihi bir gözleme dayanmaktadırlar. Bu tarz tanımlar, enflasyon sözcüğünün Latince köküne inmektedirler. “Inflare” sözcüğü Latince’de “şişmek” anlamında kullanılmaktadır. Türkçe iktisat literatüründe enflasyon tanımları oldukça çeşitlidir. Enflasyonun etimolojik tanımına da, diğer faktörlere göre yapılan tanımlar (belirti ve hızlarına göre) yanında rastlanmaktadır. Literatürde mevcut olan tanımlar enflasyonu, olayın niteliğinin gereği olarak, makroskopik bir gözle görmektedirler. Bunun en açık örneği, tanımlarda görülen “fiyatlar genel düzeyi” ifadesidir².

Günümüzde bütün ülkelerin farklı ekonomik yapılarda da olsa ortak sorunu olan enflasyon ekonomi tarihinde en çok hissedilen olaydır. Geçmişteki enflasyonlar genellikle hiperenflasyon şeklinde kendini göstermesi verimsiz geçen yıllar veya savaş finansmanı gibi nedenlere bağlanabilir. Geçici nitelikli konjonktürel gelişmelere de paralel giden fiyatlar deflasyon nedeniyle gerilemişse olsa eski düzeylerine geri dönmüştür.

Tarihsel veriler incelendiğinde, ekonomik faaliyetlerin hep aynı düzeyde devam etmediği, aksine, her ekonomik genişleme ve refah döneminin, bir ekonomik gerileme ve çöküntü ile izlendiği görülmektedir. Ekonomik faaliyetlerde görülen bu dalgalanmalara, konjonktür dalgalanmaları denilmektedir. Konjonktür

¹ Targan Ünal, ‘v.d.’, **Enflasyonist Ortamda Faiz Politikaları ve İşletmeler Üzerindeki Etkisi**, İstanbul, İ.T.O. yayınları, 1990, s.15.

² Ahmet S. Kalın, **Enflasyon, Analitik Bir Yaklaşım**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1989, s.5-8 .

dalgalanmalarının en önemli özelliği, genel olarak düzenli bir karakter taşımaları ve istihdam hacmi, reel üretim ve parasal gelir gibi büyüklüklerde ortaya çıkmalarıdır³.

1.1. Enflasyon'un Düzeyleri

Enflasyon, ülke ekonomisinin ürettiği veya ithal ettiği mal ve hizmet arzı ile talebi arasında sürekli bir dengesizliği ifade etmektedir. Toplam talebin toplam arzdan daha hızlı bir biçimde artması veya toplam arzı daraltan yapısal sorunların varlığı ve uygulanan iktisat politikaları, enflasyonun kaynağını oluşturmaktadır. Enflasyonu oluşturan faktör ise talep genişlemesi ile ortaya çıkan parasal genişlemelerdir.

Şu ana kadar ki bulunan sonuçlar enflasyonun hem kısa hem de uzun vadede zararlı olabileceğine dikkat çekmektedir. Ama enflasyonu durdururken ortaya çıkabilecek reel sorunlar genelde ekonomilerin kökten sorunlarından değil 'politika güvenilirliği' gibi faktörlere bağlıdır. İdeal olan enflasyonu durdurmanın sosyal maliyetinin düşük olmasıdır. Bu ise genelde özel mali ayarları gerektirir. Her mali ayarın ekonomideki çıkar grupları üzerindeki etkisi farklıdır. Bu da hangi mali ayarın yapılması ve hangi sıralama ile yapılması üzerinde toplumsal oy birliğini engeller. Bunun ise iki neticesi vardır. Gecikmiş istikrar ve tamamlanmamış istikrar politikalarıdır⁴.

Enflasyon yeknesak bir olgu değildir. Enflasyon daha çok farklı grup çatışmalarının sendromu olabilir. Aşırı basitleştirme riskini göze alarak üç tip enflasyonist olgu ve bir deflasyonist süreç ortaya koyabiliriz. Bunları hiperenflasyon, Latin enflasyonu (yüksek enflasyon), sürünen enflasyon ve istikrar krizi şeklinde isimlendirebiliriz. Kuşkusuz yeni başlamış bir enflasyon grupların kristalleşmesini teşvik edebilir. Böylece çeşitli grupların talepleri enflasyonist baskıları şiddetlendirebilir. Bunun ötesinde başlangıç şoku dışsal bir olay sonucu (savaşın finansmanı gibi) girse bile çıkar grupları enflasyonun boyutunun, şiddetinin ve süresinin belirlenmesinde önemli rol oynayacaklardır. Aynı şekilde istikrar krizinin de tetiği çoğu kez dışardan gelen sinyallere göre çekilmektedir. Bu sinyaller döviz

³ Osman Z. Orhan, **Başlıca Enflasyon Teorileri ve İstikrar Politikaları**, İstanbul, 1995, s.109.

⁴ Emre Alper, "Enflasyon ve İstikrar Politikaları," **TBB Yayınları**, 1998 , s .25 .

rezervlerinin dışarıya kaçmasının (sabit kur sisteminde), paranın değer kaybını (esnek kur sisteminde) ya da IMF'nin uyarısını içermektedir. Yurt içi politika üretkenlerin istikrar programını üstlenmeleri yönünde dışarıdan ikna edilmeleri gerekmektedir⁵.

Analitik nedenler çok net olmasa da, pratikte enflasyonları nicel ölçülerle üç ayrı kategoriye ayırabiliriz⁶;

Birinci kategoride düşük enflasyonlu ülkeler vardır.Üst sınır herhalde %10'un altında kalır.Çoğunlukla %5 civarı tahammül edilebilir enflasyon olarak görülür. Bu ülkelerde fiyat artışlarının hızlanması ya da yavaşlaması son derece karmaşık bir matriste belirlenir.Her vakada, çoğu kez kamu otoritesinin yetki alanı dışında kalan bu etkenlerin (örneğin petrol şoku ya da Almanya'nın birleşmesi) ayrıntılı analizi gerekecektir. Enflasyon zaten düşük olduğu için mücadele etmesi kolaydır; ama düşük olduğu için genellikle daha da düşürmek epey zordur.

Üçüncü kategori öbür ucu oluşturur.Hiperenflasyon,düşük enflasyonlu ekonomilerin bir yılda yaşadığı fiyat artışının birkaç günde ya da haftada gerçekleşmesine denir.Alt sınır herhalde % 100 olacaktır.Üst sınır yoktur.Hiperenflasyonun özelliği,geometrik dizi mantığı ile artarak sonunda parayı kovması,yani ekonominin çökmesi sonucu kendiliğinden bitmesidir.Dolayısı ile uzun süreli hiperenflasyon olmaz.Ampirik bir kural olarak,kısa süreli olacağını fakat tekrar olasılığının son derece yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Arası, kronik enflasyondur.Parmak hesabı ile,birinci kategorinin yıllık fiyat artışını ortalama bir ayda yakalayan ekonomilerin kronik enflasyon hastalığından muztarip olduklarını söyleyebiliriz.Yani, yıllık fiyat artışları ortalama % 10'un üstünde ama % 100'ün altında seyretmektedir...Türkiye tipik bir kronik enflasyon ülkesidir.1970'lerin sonunda enflasyon yükselerek hiperenflasyona

⁵ İlker Parasız, **Enflasyon-Kriz-Ayarlamalar**, Bursa, 2001,s .5.

⁶ Asaf Savaş Akat,"Kronik Enflasyonla Mücadele: sorunlar,çözümler tereddütler," **Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Şubat 1992,s.5-6

yaklaşmış,1980'lerin ortasında bir miktar düşmüş fakat 1987'den sonra tekrar tehlikeli bölgelerde dolaşmaya başlamıştır⁷.

1.1.1. Hiperenflasyon

Hiperenflasyonun genel dinamiğine ilişkin tüm hiperenflasyonların ortak özelliği, hükümetlerin çok geniş bütçe açıklarını finanse etmeleri açısından ihtiyaç duyulan para arzında oldukça büyük artışların meydana gelmesidir. Bu açıdan hiperenflasyonist bir kez başladığında, hiperenflasyon sarmalı kendi kendini besler duruma rahatlıkla dönüşebilmektedir⁸.

Ondokuzuncu yüzyılın başlarında olduğu gibi son yıllarında da birçok ülke yüksek enflasyon olgusuyla karşı karşıya kaldı. Bazı ülkelerde zaten öteden beri nispi de olsa devam etmekte olan enflasyon olumsuz dış konjonktürle de birleşerek kronik bir kimlik kazanırken,bazılarında da kontrollerin kaybedilmesi sonucunda başıboş bırakılan fiyat artışlarının kendi kendini beslemesiyle hiperenflasyona dönüştü. Buna göre kronik yüksek enflasyon ile Hiperenflasyon arasında fiyat artış oranları yönünden bir ayrım bulunmakla birlikte, bu ayrım kesin olmadığı gibi pek de önemli değildir. Enflasyon oranının aylık olarak yüzde 50 ya da sadece yüzde 20 olması fazla bir farklılık yaratmaz. Zira, enflasyon her iki durumda da ekonomide hakim bir faktör olacak ve diğer birçok faktörü gölgeleyecektir. Enflasyon çok yüksek düzeylere çıktığında artık yıllar olarak değil, aylık oranlar üzerinden ifade edilir. Aylık olarak yüzde 10 ya da yüzde 15 oranında enflasyon yaşayan bir ekonomi hiperenflasyona yaklaşıyor demektir.Aylık enflasyon oranına bileşik faiz hesabı yürütüldüğünde, yıllık enflasyonun çok yüksek olduğu görülecektir⁹.

Hiperenflasyonda rantiyeler, p rofesyonekler, s ivil s ervis h izmeti yapanlar v e mütevazi girişimciler aleyhine emek ve sanayi arasında zımnı bir koalisyon oluşmaktadır. Kredi olanaklarından yararlanan sanayiciler genellikle büyük kar elde etmekte ve sanayi Birinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan işten çıkarmalardan kaçınabilmekte ve parasal çöküşün son aylarına kadar nispi ücretlerde himayeyi

⁷ Akat, a.g.e. , s.6

⁸ Niyazi Özker, **Enflasyonist Finansman Teorisi ve Türkiye**, Beta Yayınları; Şubat 2000, s.188

⁹ Rudiger Dornbusch ve Stanley Fischer; **Macroeconomics**, Çev.Fifth Edition, McGraw-Hill Publishing Company, 1990, s.673

sağlayabilmektedir. Bu sırada maliyet, reel gelir artışında yaşanan uzun oranlı gecikmelerden ve istikrarlı paraya Geçiş sırasında meydana gelen sert işsizlikten ve ortak politik etkileşimden fedakarlıktan oluşmaktadır. Tam istihdamın sağlanması için arzulanan istikrar politikasının mümkün olmaması durumunda öngörülen kayıpların azaltılmasında enflasyon bir ikinci en iyi ya da beklide maksimum strateji olarak ortaya çıkmaktadır. Herhangi bir sosyal grup için ücret spiriline son vermek amacıyla gerekli olan kısıntı tek yanlı mahkumiyet olmaktadır. Özellikle sivil toplum örgütlerinin gözünde enflasyonun gerçek maliyeti, kısıtlamaların adaletli bir şekilde dağılacağıyla ilgili güvenin ortadan kalkmasıdır. Böylece belirlenen rijit parasal hedefler karşısında sendikalar, ücret taleplerinin aşırılığı durumunda meydana gelecek eksik istihdamın onun kaçınılmaz mantıki bedelini oluşturacağını öğrenmişlerdir¹⁰.

1.1.2. Kronik Yüksek Enflasyon Yada Latin Enflasyonu

Arjantin, 1980'li yıllarda Latin Amerika'da yaşayan hiperenflasyon sürecinin tipik örneklerinde birini oluşturur. Bu ülkede Temmuz 1985'de heterodoks istikrar programı uygulamaya konulduğunda, fiyatlar genel düzeyi her ay %30 oranında artış göstermiştir. 1982 yılında patlak veren uluslararası borç krizi ülkeye yönelik kaynak akışının kesilmesine neden olurken, borç yükünün artmasıyla da dış denge hızla bozulmuştur. Hükümet büyüyen finansman ihtiyacı nedeniyle sürekli merkez bankası kaynaklarına başvurmuş, bunun sonucunda bütçe açıkları da hızla büyümeye başlamıştır. Kamu sektörü açığı 1983 yılı sonunda GSYİH'nin %15'ni aşarken, yıllık enflasyon oranı da 1984 yılı sonunda %700'e ulaşmıştır. Ödemeler bilançosunu iyileştirmek amacıyla yapılan büyük devalüasyonlar'da, enflasyon üzerinde hızlandırıcı etki yapmıştır¹¹.

Bolivya'da 1984 ve 1985 yılları boyunca yaşanan enflasyon, Latin Amerika'nın hatta dünya tarihinin kaydettiği en yüksek enflasyonlardan biri olarak

¹⁰ Parasız, a.g.e., s. 7

¹¹ Suat Oktar, Hiperenflasyon ve Heterodoks İstikrar Programları, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Temmuz 1994, s.40.

bilinir. Fiyatlar genel dizeyi Ağustos 1985 yılları arasındaki 12 aylık dönemde %20 bin, hiperenflasyonun son aylarına denk düşen Mayıs 1984 ile Ağustos 1985 arasındaki dönemde ise yıllık olarak %60 bin oranında artış göstermiştir. 1985 Ağustos ayı başında iktidara gelen yeni hükümet tarafında Ağustos ayı sonunda geniş kapsamlı bir istikrar programının uygulamaya konulmasını izleyen ilk on gün içinde enflasyon hızla düşmeye başlamış ve 1986 yılı sonlarına kadar fiyat istikrarı sağlanmıştır¹².

1.1.3. Sürünen Enflasyon

Sürünen enflasyonun ön koşulu gruplar arasında sert bölüşüm çatışmasına izin verilmeden bir çarpıcı ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesidir. Sürünen enflasyonun gerisindeki en önemli faktörlerden birisi sosyal güçler arasındaki dengedir. Bununla birlikte merkez sağ ve merkez sol partilerin koalisyonları arasında bazı farklılıklar vardır. Birinciler sermaye, ikinciler yeni servetin sosyal sigortalara tahsis edilmesini vurgulamaktadır. Kuşkusuz bu politikaların derecesi ülkeden ülkeye değişmektedir.

İşçiler milli gelirin paylaşımıyla ilgili çok çaba göstermezken, muhafazakarlar tam istihdam hedeflerine ulaşılması yönünde fiyat trendini yukarıya çeken canlı talep olsa bile büyük bir çaba harcamamaktadır. Bazı analizlerde sık sık kronik enflasyondan söz edilmektedir. Bir ülkede uzun süreden beri yaşanan bazılarına göre ılımlı yüksek enflasyon olayına *kronik enflasyon* denilmektedir. Bazıları da genel olarak yüksek enflasyonu kronik enflasyon olarak nitelemektedir¹³.

1.1.4. İstikrar ve/veya Deflasyon

Tarihsel veriler incelendiğinde, ekonomik faaliyetlerin hep aynı düzeyde devam etmediği, aksine, her ekonomik genişleme ve refah döneminin, bir ekonomik gerileme ve çöküntü ile izlendiği görülmektedir. Ekonomik faaliyetlerde görülen bu dalgalanmalara, konjonktür dalgalanmaları denilmektedir. Konjonktür

¹² Oktar, a.g.e., s. 41.

¹³ Parasız ,a.g.e., s. 10.

dalgalanmalarının en önemli özelliği, genel olarak düzenli bir karakter taşımaları ve istihdam hacmi, reel üretim ve parasal gelir gibi büyüklüklerde ortaya çıkmalarıdır¹⁴.

Olaylara tarihi bir gelişim süreci içinde baktığımızda, çeşitli konjonktür teorilerinin ortaya atılmış olduğu görülmektedir. Bunların başlıcaları; eksik tüketim teorisi, parasal konjonktür teorisi, aşırı yatırım teorisi ve bir konjonktür teorisi olmaktan ziyade bir depresyon ve durgunluk teorisi olan eksik yatırım teorisidir¹⁵.

19.yüzyılın ve 20 inci yüzyılın bir bölümünde ekonomistler ‘Konjonktür teorisi ile yakından ilgili idiler. Amaçları ekonominin hıkla büyüyen ekonomiyi nasıl, Tavan’a ulaştırdığını, sonra neden gelirlerde alçalmanın başlayıp depresyon ve krizin birbirini kovaladıktan sonra gelirlerin nasıl, neden ‘Tabana’ ulaştığını, ekonomiyi hangi etkenler yavaş yavaş kalkındırıp tekrar büyümenin başladığını incelemişlerdir. 20.inci yüzyılın ilk yarısında da siyasi güçlerin ve ekonomisinin favorisi konjonktür teorileri genellikle ‘serbest piyasa ekonomisinin’ prensipleri düzeyinde ele almıştır. 1930’lardan sonra ekonomideki iniş-çıkışların piyasa ekonomisinin kendi mekanizması içinde ele alınmayıp özellikle krizden kurtulmada devlet desteğinin gerekli olduğu anlaşılmıştır.Amerika Cumhurbaşkanı F.Rooseveltin 1929 ekonomik bunalımını aşma yolu da bu olmuş büyük kamu harcamaları ile ekonomiye kalkış gücü enjekte edilmiştir. Daha sonra, 1936 yılında İngiliz İktisatçısı Keynes ekonomik krizi aşma yollarını arayan teorisinde Kamu Harcamalarının, kamu yatırımlarının etkilerini araştırmıştır¹⁶.

Bu konjonktür dalgalanmalarının etkisini yumuşatmak ya da tamamen ortadan kaldırmak amacıyla kullanılan politikalara anti-konjonktürel politikaya da istikrar politikaları, denilmektedir. İstikrar politikaları, genel olarak,para politikasıyla maliye politikasından meydana gelmektedir. Sözü edilen politikalar, esas olarak toplam talep kanalıyla ekonomiyi etkilediklerinden, para ve maliye politikaları, aynı zamanda geleneksel talep yönetim politikaları olarak da adlandırılmaktadır.

¹⁴ Orhon, a.g.e., s.109.

¹⁵ Orhon, a.g.e., s.109.

¹⁶ Ahmet Kılıçbay, **Ekonomik Kriz ve Sonrası**, İstanbul,2002, s.98-99

İstikrar politikalarının önemi, çeşitli iktisat okullarına göre değişiklikler göstermektedir. Klasik teoride, istikrar politikalarına fazla bir ihtiyaç yoktur. Çünkü, ücret ve fiyat esnekliğinin bir sonucu olarak tam istihdam kendiliğinden sağlanmakta, işsizlik ise, ücret ve fiyatların katılığına bağlanmaktadır. Yine, bilindiği gibi para politikası, tam istihdamı sağlamak için ücret-fiyat ayarlama mekanizmasına yüklenilmiş olan yükü azaltabilmektedir¹⁷.

Mali ve parasal dengelerin sağlanabilmesi için; ücret,kar ve faiz-rant geliri sahibi sosyo ekonomik grupların vergi artışına ve harcama kısıntısına katkıda bulunmaları gerekmektedir. İstikrar paketinin kredibilitesi düşük ise, hem başarı şansı az hem de maliyeti yüksektir. Geçmiş dönemlerden kaynaklanan kredibilite kaybının maliyetini ne yazık ki istikrar politikasını uygulayan hükümet ödemek zorundadır.

İstikrar politikasının güvenilir verilere dayanarak ve yeterli iktisat bilgisi ile doğru oluşturulduğu varsayımı altında; politik ve stratejik sınırlamalar azaltıldıkça, paketin kredibilitesi ve de başarısı artacaktır.Politik sınırlamayı azaltabilmek için bir yandan istikrarı uygulayacak hükümetin politik tabanı genişletilebilir, diğer yandan da sosyo-ekonomik gruplarla hükümetin de içinde bulunduğu anlaşmalar yapılabilir. İsrail’de 1985 istikrara programı uygulamasında, hem geniş tabanlı bir milli birlik koalisyon hükümeti kurulmuş, hem de gelir grupları ile anlaşmalar yapılmıştır. Meksika’daki 1987 uygulamasında ise sadece işçi ve işveren kuruluşları ile anlaşmalar vardır. Daha önce değindiğimiz gibi bu iki ülkedeki uygulamalar heterodoks uygulamalardır. Ancak, politik tabanın genişletilmesi ve sosyo-ekonomik gruplarla anlaşmalar yapılması heterodoks uygulamalar getirmeyecektir. Hatırlanacağı üzere, 1920’lerden Almanya ve diğer bazı Avrupa ülkelerindeki başarılı istikrar programları, ortodoks türden sayılabilecek uygulamalardır, buna mukabil politik grup ve partilerin koalisyonları veya toplumsal anlaşmalarla uygulanmışlardır¹⁸.

¹⁷ Orhon, a. g. e., s.111.

¹⁸ Serdar Şahinkaya,”İstikrar Programları Üzerine Bazı Gözlemler ve Yeni İktisat Politikası Yaklaşımı,”*Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, C.XVIII,No:157,Temmuz 1993, s.29.

İçinde bulunduğumuz 1980’li yıllarda,istikrar politikalarını yürütmekle sorumlu olanların karşılaştığı başlıca sorunlar,ekonomik istikrar ve stagflasyon sorunudur.

Gelişmiş batı ülkelerinde ortaya çıkan stagflasyon, ekonomik sorunlara bakış açısını, bugün oldukça değiştirmiş bulunmaktadır.Keynes sonrası, ilk defa, mikro temelli iktisat politikalarına ağırlık verilmesi gündeme gelmiş bulunmaktadır. İkinci olarak, bu yeni mikro yaklaşım, toplam talepten ziyade, toplam arza önemli bir ağırlık vermektedir. Bilindiği gibi, keynezyen yaklaşımda, talep mevcut olduğu sürece toplam arzın, pasif bir şekilde buna cevap vereceği varsayılmaktaydı. Keynezyenler, ekonomideki kaynakların sınırlılığının ekonominin arz kapasitesini daraltacağını kabul etmekle beraber, toplam arzın belirleyici unsurları olarak yatırımların ve çalışmayı teşvik etmenin neden olabileceği sonuçları, genel olarak ihmal etmişlerdir.

İstikrar politikaları ulaşılması arzulanan hedeflere varmaya çalışırken bazı sorunlarla da karşılaşmaktadır. Bu engellerin başlıcaları şunlardır¹⁹:

1. İstikrar politikalarının ekonomiyi etkilemeleri belli bir gecikme ile olmaktadır.
2. Özel sektörün, istikrar politikalarına karşı gösterdiği tepkide, bekleyişler önemli bir rol oynamaktadır.
3. İstikrar politikalarının ekonomiyi etkilemelerinde, bir belirsizlik söz konusu olmaktadır.

Sonuç olarak, yeni iktisat politikası yorumuna göre, istikrar politikası uygulamasının düşük toplumsal maliyeti ve başarılı olabilmesi için, temel mali ve parasal tedbirler ile birlikte, programın ‘kredibilitesi’ yüksek olmalıdır. İstikrar politikasının kredibilitisi ve uygulanacak politikaların seçimi, yatırım ve büyüme oranlarını da etkileyeceğinden, kamu açıklarını kapatmak için yatırımları kıstırmayıp vergi gelirleri artışı yoluyla kaynak sağlamak uzun dönemde büyüme oranının düşmesini engelleyebilecektir.

¹⁹ Orhon, a.g.e., s.125-126

1.2. İstikrar Politikaları

1929 büyük ekonomi bunalımında sonra geliştirilen istikrar politikaları ekonomik problemlerin çözümünde ve istikrarı sağlamada önemli bilgiler sunmaktadır.

Uzun refah döneminde uygulanan yoğun kamu müdahalesine dayalı, makro değişkenleri sabit keynezyen, refah devleti anlayışına dayalı politikalar uzun bunalım döneminin aşılmasında etkisiz kalıp daha önce gözlenmeyen stagflasyon olgusunun belirmesinden sonra, değişik bilimsel ekollerin etkisiyle Yeni Liberal İktisat Politikaları gündeme gelmiştir. Monetarizm'in yanı sıra, ABD'de uygulanan arz yönlü iktisat ve rasyonel beklentiler teorisi gibi yeni liberal politikalar bunalım ve enflasyonun piyasa mekanizmasına getirilen sınırlamalardan kaynaklandığı görüşü etrafında birleşmektedirler²⁰.

Özellikle 1970'li yıllardan itibaren gelişmiş ülkelerde işsizlik ve enflasyonun birlikte ortaya çıkmasıyla, işsizlik için geliştirilen politikaların enflasyonu hızlandırdığı veya tersi bir durumda enflasyonu önlemek için geliştirilen politikaların durgunluğu artırdığı görülmüştür. Bu durum istikrar politikaları açısından önemli bir sorun teşkil etmiştir. Özellikle, işsizlik ve enflasyon hedeflerinin çelişki içinde olması, aynı zamanda enflasyonun ve işsizliğin önüne geçilmesini son derece güçleştirmiştir. Makroekonomik modeller çerçevesinde istikrar politikalarının kolayca uygulanacağı düşünülür. Buna göre, ekonomik gerileme döneminde genişletici para ve maliye politikaları, yükselme ve enflasyonun artış gösterdiği dönemlerde ise, daraltıcı para ve maliye politikaları uygulanacağı ve ekonomik dalgalanmaların etkilerinin böylece hafifletilebileceği varsayılır²¹.

1930'lu yıllardan önce ekonomide önemli sayılabilecek ve ekonomik buhranla karşılaştığı için, klasik teorilerin, geçerliliği evrensel bir nitelik kazanmıştı. Bilindiği gibi, klasik teoriye göre, ekonominin genel durumu, tam istihdam durumudur. Tam istihdam, emek başta olmak üzere tüm kaynakların tam

²⁰ Neşe Çapraz, *Ekonomik Bunalımların Dünya'da ve Türkiye'de Yansımaları*, İstanbul, Der, 2001, s.82.

²¹ Erişah Arıcan, *Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları:Türkiye*, İstanbul, Derin Yayınları, 2002, s. 5.

olarak kullanıldığı bir ideal durumu ifade etmektedir.Kaynaklar tam olarak kullanıldığında, toplam üretim de çıkabileceği en yüksek seviyeye çıkmaktadır.Söz konusu edilen ideal tam istihdam durumu, ekonominin kendi içsel dinamikleri tarafından gerçekleştirildiğinden Klasik teoriye göre, ekonomiye dışardan bir devlet müdahalesine, yani para ve maliye politikaları biçimindeki istikrar politikalarının uygulanmasına haklı sayılabilecek bir neden yoktur.Ne var ki, klasik teori taraftarlarında, ekonomide zaman zaman küçük boyutlu ve geçici nitelikte dengesizlikler ortaya çıkabilecektir. Ekonominin istikrarlı niteliği nedeniyle, bu tür dengesizlikler kendiliğinden ortadan kalkacak ve bu nedenle ekonomiye müdahaleye gerek kalmayacaktır²².

1.2.1. Monetarist Yaklaşım

Krize karşı uygulanan kamusal finansmana ve iç talebin desteklenmesine dayalı Keynesgil genişleme politikalarının işsizlik sorununu çözmemesi ve enflasyonist baskıların da şiddetlenmesi,yetmişli yılların sonlarında devlet müdahalesine karşı olumsuz tavırların giderek güçlenmesine yol açmıştır.Yeni muhafazakar düşünce iktisat politikasını etkilemiş,başta İngiltere ve ABD olmak üzere sanayileşmiş ülkeler genişleme politikalarını terk ederek katı mali disipline yönelmişlerdir²³.

Parasal (monetarist) görüşün ortaya çıkmasında Milton Friedman'ın büyük katkıları olmuştur. İlk başlarda parasal görüş ile Friedman'ın görüşleri adeta özdeşleştirilmiştir.Ancak, parasal görüş çerçevesinde farklılık arz eden birçok yaklaşımlar olduğunu özellikle belirtmek gerekir²⁴.

Monetarist yaklaşımın başını çeken M.Friedman ile onun izleyicileri enflasyonun kaynağı olarak para arzındaki büyümeyi göstermektedirler.Friedman para talebi,para arzı eşitliğinden yola çıkıp,para talebi ve paranın dolanım hızının

²² Orhon, a.g.e., s,114-115.

²³ Sinan Sönmez, **Dünya Ekonomisinde Dönüşüm ,Sömürgecilikten Küreselleşmeye**, Ankara, İmge, 1998, s.219-220.

²⁴ Mükerrrem Hiç, **Para Teorisi ve Politikası**, 9. bs., İstanbul, Filiz Kitabevi, 1994, s. 372.

istikrarlı,para arzının dışsal olduğunu ileri sürerken,para arzındaki artışların bir kural içerisinde olması gerektiğini savunmaktadır²⁵.

Bu bağlamda bazı monetaristler şok istikrar politikası yaklaşımını aşamalı ayarlanma politikası yaklaşımına tercih etmektedirler. Bazı monetaristler de aşamalı istikrar programını savunmaktadır. Monetaristler temelde Ortodoks çözümlerden yana olmakla birlikte, bu çözümlerin aşamalı mı yoksa şok şeklinde mi olacağı konusunda anlaşamamaktadırlar.Temelde Ortodoks istikrar paketini benimseyen monetarist yaklaşım genellikle birkaç politika aracının kullanımı üzerinde odaklaşmaktadır. Ortodoks monetarist istikrar programlarında şunlar yer almaktadır²⁶;

1. Para arzının kontrolü,
2. Kamu açıklarının azaltılması,
3. Döviz kurunun devalüasyonu,
4. Fiyatların serbest bırakılması,
5. Sübvansiyonların kaldırılması.

Güney Amerika ülkelerinde 1950-1960'lı yıllarda uygulanan Monetarist reçetelerin tümünün başarısız olduğu vurgulanmaktadır.Gerçi bu ülkelerde kısa dönemde enflasyon oranları düşmüştür. Ancak bunun yanı sıra üretim ve istihdamda da hızlı gelişmeler olmuş ve çalışanların ulusal gelirden aldıkları pay azalmıştır.

1.2.2. Yapısalcı Yaklaşım

Gelişmekte olan ülkelerde geçerli olan görüşte,enflasyonun temel nedeni,ekonomik kurumsal ve toplumsal yapıdaki dengesizliklerdir.Bu nedenle enflasyonun aşağı çekilmesi için bu dengesizliklerin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Bu bağlamda toprak reformu, vergi reformu gibi reformların yapılması, ekonomik faaliyetlerin bir çok alanına devletin müdahalesi gerekir. Bütün bu değişimler darboğazın kaynağını oluşturan kıt kaynakları kontrol edenlerin gelirini olumsuz bir şekilde etkileyecektir. Kaynaklar, arazi sahipleri ve anahtar

²⁵ Ö.Faruk Çolak, Selahattin Togay, "Currency Board," **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Kasım 1995,s. 29-30.

²⁶ İlker Parasız, **Kriz Ekonomisi**, 2. bs., İstanbul, 1996, s. 69-70.

hammaddeleri yada ihracatı kontrol edenlerden oluşan sektörlerden alınıp devlete kanalize edilecektir. Böylece ekonomide sürekli prodüktivite artışları ve ekonominin daha fakir kesimlerine gelirin yeniden dağıtımı söz konusu olacaktır. Yapısalcı reform uzun vadede progresif gelir dağılımı hasıl edecektir. Latin Amerika ülkelerinde yapısalcı politikalar 1960'lı yıllarda ve 1970'li yılların başında uygulandı. Yapısalcı politikalar içinde en önemlisi Şili örneğidir. Şili istikrar programında ekonominin aşamalı olarak istikrara kavuşturulması ön görülmüş aynı anda da tarım, dış ve mali sektörlerdeki temel darboğazları aşmak için uzun vadeli reformlara girilmiştir. Bu bağlamda²⁷;

1. Toprak reformunun yapılması,
2. Kamu kalkınma programlarının küçük üreticilere dayandırılması,
3. Konut, sağlık ve eğitim harcamalarının arttırılması,
4. Cömert ücret politikalarının izlenmesi söz konusu olmuştur.

Programın uygulanmasından altı yıl sonra sonuçlar şöyle elde edilmiştir:

1. Enflasyon oranı yıllık %30 lar civarına yerleşmiştir.
2. Ilımlı bir gelişme sağlanmıştır.
3. Çalışanların milli gelirden aldıkları pay artmıştır.

1.2.2.1. 1970'lerdeki Yeni İstikrar Politikaları

1970'li yıllarda önceki deneyimlere tepki olarak hükümetler modern Monetarist yaklaşımdan bir hayli etkilenmiş, sıkı ortodoks politikaları uygulamaya başlamıştır. Bu politikalar çalışanları ve sendikaları büyük ölçüde politik ve ekonomik dünyadaki karar alma mekanizmalarının dışında tutmuştur. 1970'lerdeki yeni Ortodoks politikaların birinci unsuru politik olarak askeri disiplin altında uygulanmasıdır. 1970'li yıllardaki Ortodoks politikaların yeni unsuru uzun vadeli olarak izlenmesidir. Genellikle monetaristler kısa vadeli ayarlama politikalarına taraftardır. ve izlenen politikalarına taraftardır ve izlenen politikaların başarısı ona göre düşünülür. Ortodoks politikaların bu yeni versiyonunda, ekonominin çalışma biçiminin daha temel bir şekilde değiştirilmesi hedeflenmektedir. Böylece monetarist

²⁷ Parasız, a.g.e., s.125

görüş yapısalcı görüşle paralellik göstermekte ve enflasyonun giderek ekonomik sistemin iyi çalışmasının bir sonucu olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır²⁸.

1.2.2.2. Popülist İstikrar Politikaları

Enflasyonun gevşek maliye ve gevşek para politikası ile ineceğini öne süren popülist ekoldür. Ücretlere zam, kamu yatırımlarının artırılması, faizlerin düşürülmesi ve revalüasyon bu programı özetler. Etketif talepteki yükselme kapasite kullanımı arttırarak maliyeti düşürür. Yatırımlar da kapasiteyi arttırır. Böylece, enflasyonun esas nedeni olan üretim yetersizliği çözüldüğünden enflasyon durur. 1978-1979'da Türkiye'de uygulanan politikanın felsefesi buydu. Latin Amerika ülkelerinde arada sırada uygulanır ve sonu genellikle büyük hüsrarla biter²⁹.

1970-1973 yılları arası Şili'de Allende Stabilizasyonu, 1986-1990 arası Peru'da Garcia stabilizasyonu başarısız olmuş popülist girişimlerin en uygun örneklerindendir³⁰.

1.2.3. Ortodoks Yaklaşım

Ortodoks modele dayalı istikrar programları üç adet iktisat politikası aracından oluşan bir pakete dayanır; *döviz kuru, para arzı, kamu harcamaların idaresi*. Bu üç iktisat politikası aracı birlikte ele alındığında sıkı para politikasını oluşturmaktadırlar ve teorik kurgu şu şekilde işlenmektedir: Yurt içi kredi hacminin daraltılması halinde hem enflasyon hızı yavaşlayacak, hem ödemeler dengesi açığı daralacak, hem de kredi hacminin genişlemesi kamu kesiminin açık finansmanına imkan verdiği varsayımı altında, kamu kemsisi açıkları daralacaktır. Devamla da, kamu açıklarının daraltıcı etkisi de ödemeler dengesinin iyileşmesi halindeki genişletici etkisi ile karşılanacaktır³¹.

Ortodoks programları genellikle IMF destekli politikalardır. Bu politikalar sonucu, enflasyon yavaş ve geçici olarak azalmakta, ekonomik büyüme yavaşlamakta ve işsizlik görülmektedir. Bununla beraber ,ortodoks politikalarda, fiyatların

²⁸ İlker Parasız, *Enflasyon, Kriz ve Ayarlamalar*, s.126 .

²⁹ Akat, *a.g.e.*, s.2-22.

³⁰ İlker Parasız, *İktisat ve İstikrar Politikaları*, s .211

³¹ Şahinkaya, *a.g.e.*, s.19-20.

dalgalanması, ücretlerin rijitliği, beklentiler ve kredibilite de önemli unsurlar olmaktadır. Bu nedenle programın başarılı olması için mali önlemlerle beraber, nominal değişkenler (döviz kuru ve para arzı gibi) de önem kazanmaktadır. Başka bir ifade ile, enflasyonu nominal olarak sabitlemek için para arzı ve döviz kuru değişkenleri kullanılmaktadır³².

1.2.4. Heteredoks Yaklaşım

Hiperenflasyonla mücadele için uygulanan bir diğer istikrar politikası ise 'Heterodoks' diye adlandırılmaktadır. Heterodoks istikrar yaklaşımında, ülkelerde varolan kronik enflasyonu kontrol altına almak amacıyla, para ve maliye politikalarının yanı sıra gelirler politikası da kullanılmaktadır³³.

Ödemeler dengesinde iyileşmeyi ve para arzındaki artışı kontrol altına alarak enflasyonu düşürmeyi hedefleyen Ortodoks (geleneksel) programlardan büyük ölçüde farklı olan bu istikrar programlarının temel hedefi, yüksek enflasyonu kısa sürede ani ve hızlı biçimde durdurma ve kontrol etmektir. Programlar arasındaki temel farklılık, heterodoks programlarda geçici gelir politikalarına (ücret ve fiyat kontrollerine) yer verilmesidir. Bundan amaç, işsizlikte ve çıktıda yüksek maliyetlere yol açmadan enflasyonda hızlı bir düşüşün gerçekleştirilmesine yardımcı olmaktır. Bu politika, enflasyona karşı kademeli olarak uygulamaya konulması yerine, şok tedavisi biçiminde uygulanmıştır³⁴.

Bu programların başlıca politika araçları; fiyat ve ücretlerin dondurulması ile sabit döviz kurunun seçilmesi; bütçe açıklarının kapatılmasına yönelik bütçe disiplini ve parasal reformdur. Bu programların amacı Ortodoks programlardan farklı olarak, iktisadi faaliyetlerde ve istihdam düzeyinde bir gerileme yaratmadan, enflasyonu kısa bir sürede ve kesin olarak aşağıya çekmektir. Heterodoks program uygulamalarından çıkan ortak sonuca göre bu programların gövdesi üç ana eksen üzerine oturmaktadır. Bunlar, İktisadi karar birimlerinin fiyat artışlarının seviyeleri

³² Merih Paya, **Makro İktisat**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1997, s.155-158, s.355.

³³ İ.Önder, O.Türel, N.Ekinci, C.Somel, **Türkiye'de Kamu Maliyesi, Finansal Yapı ve Politikalar**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993, s.190

³⁴ Oktar, **a.g.e.**, s.36.

hakkındaki beklentilerinde temel bir değişiklik yaratmak için fiyatların ve ücretlerin dondurulması ile birlikte sabit döviz kurunun seçilmesi, bütçe açıklarının giderilmesi amacıyla bütçe disiplini ve bunlara takviye olarak da parasal kökenli mali reformlar şeklinde sıralanabilir³⁵.

1.2.5. IMF Tipi İstikrar Programı

Esnek kur sistemine geçilmeye başlandığı 1970’li yıllar ile birlikte IMF’nin İkinci Dünya Savaşı’ndan beri üstlenmiş olduğu sanayileşmiş ülkelerin kur ayarlamalarını ve para alışverişlerini kontrolü ile dengesizlikleri finanse etme işlevi ortadan kalkarken, borçlanan ve dış açıklarını ödemede güçlük çeken az gelişmiş ülkelerle olan ilişkileri giderek artmaya başlamıştı. Kısa vadeli istikrar programları ile başlayan ilişkiler, yaşanan krizlerin boyutları nedeniyle orta vadeli yapısal uyum programlarıyla sürmüştür.

Kısa vadede makroekonomik dengeyi sağlamanın tek yolunun sıkı maliye ve para politikalarıyla toplam talebi düşürmek iken, daha uzun vadeli amaç ise, dünya pazarının bütünleşmesinin tüm ülkelerin yararına olduğu varsayımı altında, mal ve para akımları üzerindeki kontrolleri kaldırarak ve ülke kaynaklarının dış ticarete konu olmayan mallardan dış ticarete konu olan mallara kayışını sağlayarak dış dünyaya açık bir ekonomi oluşturmaktadır. Uygulanacak politikalar ve makroekonomik büyüklüklerde uygulanacak sınırlamalar ülke hükümetleri tarafından hazırlanmakta ise de, bu hedefler IMF ile yapılan görüşmeler sonucunda saptanmaktadır. IMF desteği, bu programlara koşullu olarak verilir ve sınırlamalara uyulmadığı zaman IMF desteğini çekebilir. Ayrıca, IMF anlaşma imzalamadan önce de program doğrultusunda birtakım önlemlerin yürürlüğe konulmasını şart koşar. Değişik ülkelere sunulan programlar tıpa tıp aynı olamamakla beraber ana hatları ortaktır: Yurtiçi kredi hacmini ve kamuya açılan banka kredilerini sınırlamak, ücret ve fiyat politikaları kullanarak iç talebi düşürmek (bu politikalar kapsamında en çok uygulanan ücretleri bastırmak ve enerji fiyatlarını arttırmak), mal ve para

³⁵ Şahinkaya, a.g.e., s.24-25

piyasalarında kontrolleri kaldırmak (bu kapsamda serbest kur ya da günlük kur ayarlamasına geçmek) hemen her IMF programının belkemiğini oluşturmaktadır³⁶.

³⁶ Şemsa Özar, "IMF Programları ve Gelir Dağılımı," **Banka ve ekonomik yorumlar Dergisi**, Temmuz 1995, s.52-53.

BÖLÜM II

ENFLASYON'UN BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

2.1. Para Talebi ve Arzı

Para arzı geçmişte yalnızca altın ve gümüş sikkelerden oluşurdu. (Günümüzde bunlar yerini madeni ufak paralara terk etmiştir)Kağıt para basımının yaygınlaşmasından sonra, tedavüle çıkarılan banknot miktarı da para arzı kavramı içerisinde yer aldı. Günümüzde bankaların yarattığı kaydi para da para arzına dahil edilmektedir.O halde para arzı genel olarak; madeni para (günümüzde ufaklık paralar) kağıt para (banknot) ve kaydi paranın toplamından oluşur.Kişiler ve işletmelerin ellerinde para tutmak istememelerine yol açan bazı sebepler vardır: Bunlardan birisi ellerindeki parayı işletmeleri halinde elde edebilecekleri muhtemel gelirden mahrum kalmamaktır. Diğer ise, ellerinde atıl vaziyette tuttukları paranın uğrayabileceği muhtemel değer kaybından kaçınmaktır. Sebep ne olursa olsun paranın elde tutulması, paranın devir hızının düşürücü, elden çıkarılması ise bu hızı arttırıcı etki yaratır¹.

Para arzıyla esas olarak borçlarda ve mal ve hizmet alım satımlarında bir ödeme aracı olarak kabul edilen ve aynı zamanda bir değiş aracı olarak kullanılan mevcut talep stokları kastedilmektedir.Likidite tercihi kavramı modern para ve onun ekonomideki rolüne ilişkin çözümlemenin özünü oluşturur. Keynes 'likidite tercihi' terimini elde tutmak için yapılan para talebini anlatmak için kullanmıştır. Bir mal ya da hizmete olan talep kişinin bu mal ya da hizmeti elde edebilmek için vermeye hazır olduğu para cinsinde ele alınır. Fakat bu talep kavramı paraya uygulanmaz, çünkü apaçıktır ki para para ile değiştirilmez. Elde tutmak için yapılan para talebi, para tutma ediminin kendinden bir adım uzaklaştırılmış amaçlar için bir taleptir. Keynes'in çığır açıcı çözümlemesinin bir sonucu olarak modern gelir ve istihdam

¹ Halil Dirimtekin, **Genel İktisat teorisi II**, y.y., t.y., s.53,64.

kuramı kişi ya da kuruluşların neden nakit tutmak istedikleri konusunda üç temel neden ortaya koymuştur: İşlem güdüsü, ihtiyat güdüsü ve spekülasyon güdüsü².

Aslında para ekonomideki diğer mallardan farklı değildir, belli bir değeri temsil etmekte, arz ve talebi doğrultusunda bu değer değişmektedir. Ancak paranın bazı özellikleri, para piyasalarını mal piyasalarından daha farklı kılmaktadır.

Para talebi iki değişik talepten oluşmaktadır: satınalma talebi gelirin düz orantılı bir fonksiyonu iken (o gün satın alacağınız mal miktarına orantılı bir parayı cebinizde tutarsınız) spekülatif para talebi faiz haddinin ters orantılı bir parayı cebinizde tutarsınız) spekülatif para talebi faiz haddinin ters orantılı bir fonksiyonudur (faizler ne kadar yüksekse o kadar az parayı cebinizde gezdirip atıl bırakmak istersiniz).Bu analizi makro düzeye taşıyacak olursak, para talebi milli gelirin artan, faiz haddinin azalan bir fonksiyonudur.Para arzı Merkez Bankalarının elindedir. Ancak basılan para miktarı para arzını kontrol amacıyla kullanılan tek araç değildir, açık piyasa işlemleri banka mevduatları üzerinde uygulanan rezerv ve disponibilitate oranları merkez bankalarına parasal büyüklüklerle oynayabilme olanağı verir. Bu araçlar enflasyonist ortamlarda özellikle önem kazandıkları için, bankacılık sektörünün enflasyondan etkilenmesinde çok önemli roller oynamaktadırlar³

2.2. Enflasyon'un Bankacılık Sektörü Üzerindeki Doğrudan Etkileri

2.2.1. Reel Faizlerin Gözlenmesi Sorunu

Yatırım ve tasarrufçuların reel faizleri gözlemlemekte zorluk çekmelerinin para piyasalarında ve dolayısıyla bankacılık sektörü üzerindeki ilk etkisi alım-satım fiyatları arasındaki farkın açılmasıdır.

Günümüz piyasalarından bir örnek verecek olursak, 1 aylık bir vadede TL faizlerinde alım-satım farkı %4'lere kadar ulaşmaktadır, ve bu reel bir fiyattır.

²Wallace C.Peterson, **Gelir İstihdam ve Ekonomik Büyüme**, Çev.ServetMutlu, E.İ.T.İ.A.Yayınları, Eskişehir 1976, s.292,298.

³Saruhan Doğan, Yıldız Şarsel, **Enflasyonun Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri ve Türk Bankacılık Sektörüne Bir Bakış**, TBB Yayınları, Ankara 1994, s.4-5.

Amerikan Doları faizlerinde bu farkın %0.2-%0.5 arasında oynadığı göz önüne alınırsa, TL piyasasında işlem yapan bir kuruluşun piyasaya giriş çıkışlarında reel olarak uğradığı ve uğrama riskine tabi olduğu maliyet görülebilir. Türk Bankaları bu %4'lük farkı enflasyonun yarattığı belirsizliğe karşı kalkan olarak kullanmak zorundadır. Nominal faizlerin örneğin %70 olduğu bir dönemde reel faizlerin seviyesini tam olarak bilmek imkansızdır. Aylık olarak açıklanan enflasyon rakamı gecelik faizler üzerinde dönen bir piyasa için iyi bir endikasyon olmaktan uzaktır, belirsizlik ise alım-satım farkıyla para piyasası ürünlerini kullanan kurumlara yansımaktadır⁴.

2.2.2. Faizlerde Kısa Vadeye Sıkışma

Enflasyonist etkiler nedeniyle uzun vadeli kredi veren bir banka uzun vadeli kredi faizi maliyetine nominal faizlerdeki oynamaların getirebileceği ek maliyeti eklemek zorundadır. Bu nedenle uzun vadede belirsizlik uzun vadede yüksek faize dönüşmekte, bu durum da hem yatırımcı ve tasarrufçuyu, hem de kendisi belirsizlikten kaçmaya çalışan bankacılık sektörünü kısa vadeye yöneltmektedir.

Para piyasası işlemlerinin kısa vadeye sıkışması bankacılık sektörünün ekonominin diğer kesimlerine verdiği önemli bir hizmetin sadece belirli bir alanla sınırlı kalmasına neden olmaktadır. Uzun vadeli borçlanma gereği olan müşterileri için bankalar belirsizlik payını fiyatlarına eklemektedirler. Günümüz Türkiye piyasalarına bakıldığında kredilerde üç aylık vadenin en uzun vade olması, 5 ila 10 yıllık vadelerin çok kolay bulunduğu uluslararası piyasalara kıyasla Türk piyasasının ü denli kısa vadeye bağımlı olduğu ortaya çıkmaktadır⁵.

2.2.3. Sabit Faizlerden Kaçış

Kredi talep edenler için faizlerdeki oynaklık istenmeyen bir olgudur. Gelişmiş piyasalarda, bankalar, vade uzunluğuna bakmaksızın, müşterilerine faizlerini sabitleme olanağı tanımaktadır. Bu ürün, borçlanma gereksinimini içindeki

⁴ Doğan, Şarsel, a.g.e., s.7.

⁵ Doğan, Şarsel, a.g.e., s.9.

kuruluşları faizlerdeki oynamalara karşı korumakta, ekonominin reel tarafının parasal göstergelerdeki değişimlerden en az etkilenmesine olanaklı kılmaktadır.

Ancak günümüz en popüler ürünü olan açık kredi, faizi banka ve müşterinin anlaşmaları ile piyasa faizlerine paralel olarak oynayan bir üründür. Üç aylık sabit faizli kredi kullanmak isteyen bir kredi müşterisi ise, bankasının üç aylık dönemin belirsizliğini sabit faize yansıttığını görecektir. Bu ise uzun vadeye yönelip faiz risklerini sabitlemek isteyen kredi müşterileri için borçlanma maliyetlerinin artması, ekonominin reel tarafının enflasyonun yarattığı belirsizlik sebebiyle zarar görmesi demektir⁶.

Enflasyondaki yüksek oynaklık reel faiz düzeyini etkilemekte para piyasalarında işlem yapmanın maliyeti artmak suretiyle, piyasa kısa vadeye yoğunlaşmakta ve faizleri sabitleştirmek güçleşmektedir. Sonuç olarak milli gelir düzeyi düşmekte ve bankacılık sektörünün işlevi azalmaktadır.

2.2.4. Enflasyon Tasarruf İlişkisi

Bankacılık kesiminin zaman zaman yabancı kaynakları yurtiçi mevduata tercih edecek durumlarla karşılaştıkları, yabancı para olarak tutulan mevduatın oransal olarak arttığı, kredilerin dalgalanmalar gösterdiği, mevduat ve kredilerin büyük kısmının kısa vadeli olduğu ve bu durumun bankacılık sisteminde sıkıntılar yarattığı söylenebilir⁷.

Enflasyonu en önemli etkisini genel olarak ekonomide belirsizlik olarak tanımlayabiliriz. Belirsizlik hem yurt dışından gelen, hem de yurtiçinde oluşan tasarruf için aleyhte bir etmendir. Salt bu sebepten Türk ekonomisi günümüzde hala bir sermaye eksikliği yaşamaktadır. Sermaye oluşumuna engel olarak iktisat tarihinin konusuna giren önemli yapısal nedenler var olmakla birlikte, ülke ekonomisinin bu kısır döngüyü hala kıramamış olmasında yukarıda sayılan sebeplerin kuşkusuz büyük önemi vardır. Yetmişli yılların sonu seksenli yılların başında gayrimenkul

⁶ Doğan, Şarsel, a.g.e., s.9

⁷ Mahir Fisunoğlu, "1990-1999 Yılları Arasında Merkez Bankası ve Bankacılık Sektöründe Gelişmeler ve Para Politikası," İktisat Üzerine Yazılar II, Derleyenler, Ahmet H.Köse, Fikret Şenses, Erinc Yeldan, İstanbul, İletişim, 2003, s. 280.

piyasasında gözlemlene canlılık, yüksek seviyeli ve yüksek varyanslı enflasyonun tasarrufçuyu sermaye piyasalarından ne ölçüde kaçırdığına çok güzel bir örnektir.

Bankacılık sektörü tasarruflarda gözlenen azalmadan en çok etkilenen sektördür. Hem genel işlem hacmi düşmekte, hem de fonlama yaratma olanakları kısıtlanmaktadır. Bu açıdan enflasyon, ülkedeki tasarruf düzeyi üzerinde (ve dolayısıyla yatırım düzeyi üzerinde) olumsuz bir etki yaratmakta, büyümeyle doğrudan ilişkili bu işlevi sınırlandırmaktadır. Sonuç yine milli gelirde potansiyel düzeyden aşağıya düşülmesi, bankacılık sektörünün zayıflamasıdır⁸.

2.2.5. Raporlama ve Bilgi Aktarımı

Kredibilite bankacılık sektörü için çok nemli bir kavram olup finansal kuruluşları karşı karşıya getiren her işlemde , risklerin alınabilmesi için kuruluşlar birbirlerinin risklerini sürekli olarak inceler, kurumların kredibiliteleri belirlenir. Raporlamayı önemli hale getiren noktada buradadır. Türk ekonomisi uzun yıllardır kronik yüksek enflasyon içinde yaşadığı halde yasal düzenlemeler içerisinde enflasyon muhasebesine yer verilmemektedir. Enflasyon muhasebesine yer verilmemesi nedeniyle de şirketlerin özkaynakları süratle erimektedir.

Türk bankacılık sektörü, raporlama aşamasında enflasyon muhasebesi kullanamamanın güçlüklerini yaşamakta, bunun bedelini yurtdışı piyasalarda sahip olduğundan daha az kredibiliteye sahip gibi algılamakla ödemektedir. Bu sorun direkt olarak enflasyonun varlığından kaynaklanmakla birlikte enflasyon muhasebesinin yürürlüğe sokulmasıyla kısa vadede çözülebilir⁹.

2.2.6. Yeni Ürünleri Uygulama Güçlüğü

Finansal sistemin evrimi, zaman içerisinde finansal sistemin yapısal durumu, faaliyetleri ve sunduğu enstrümanlar açısından değerlendirilmelidir. Finansal sistemin gelişmişliği ise, sağladığı finansal koşullara bağlıdır. Bunlar, sektörler arası entegrasyonu sağlama, ürün seçeneklerinin çokluğu, istihbarat imkanı, finansal

⁸ Doğan, Şarsel, a.g.e., s.10

⁹ Doğan, Şarsel, a.g.e., s.12

kurumların yaygınlığı ve bunların kişi başına düşen şube sayılarının çokluğu, risk alma ve dağıtma ve son olarak da net mevduat faizidir¹⁰.

Bankacılık teknolojisi hem uluslararası piyasalarda hem de buna paralel olarak Türkiye’de ilerlemektedir. Yeni yan ürünlerle özellikle vadeli piyasalarda tasarrufçu ve yatırımcılara ‘risk yönetimi enstrümanları’ sunulmaktadır. Örneğin bugün dünya piyasalarında üç ay sonra alınacak altı aylık bir kredinin faizi sabitlenebilmekte (Forward Rate Agreement), faiz ve döviz kuru çalkantılarına karşı sigorta olarak ‘opsiyon’ işlemleri yapılabilmektedir. Bu ve bunun gibi yan ürünlerin işlem hacmi günümüzde iyice genişlemiş, alım-satım farkları düşmüş, likidite artmıştır¹¹.

2.2.7. Nominal Faiz Oranları ve Faiz Riski

Bankaların aktiflerinin ortalama vadesi, genellikle pasiflerinin ortalama vadesinden daha uzundur. Bu nedenle bankalar, piyasa faiz oranlarındaki oynamalar nedeniyle ‘faiz riski’ ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Diğer etkilerle beraber, enflasyon, nominal faiz oranlarının ve bu nedenle faiz riskinin artmasına neden olmaktadır.

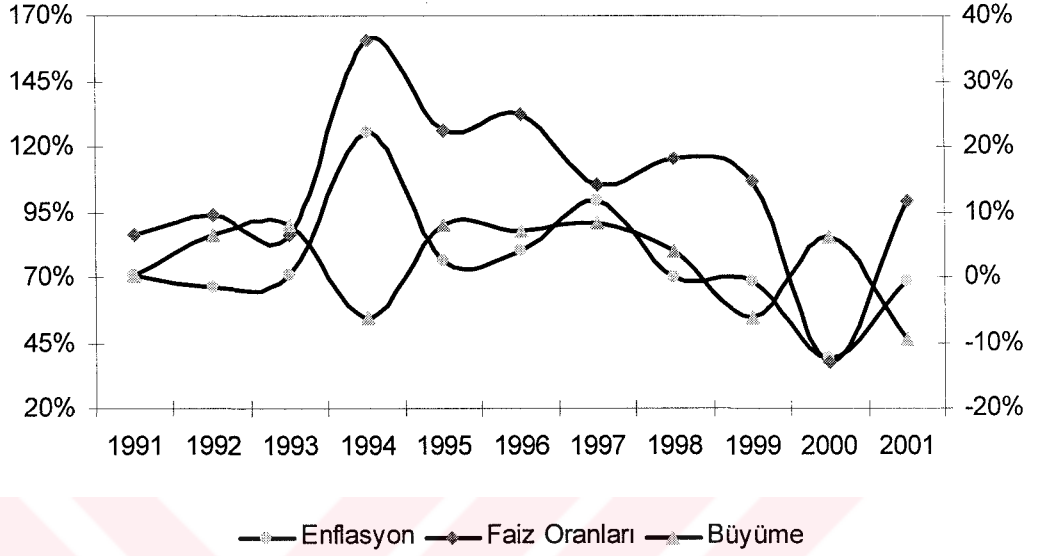
Nominal faiz oranlarındaki yükselmelerin önemli nedenlerinden birisinin piyasalardaki birimlerin enflasyon bekleyişleri olduğu bilinen bir gerçektir. Birimlerin, enflasyon oranının gelecek dönemlerdeki düzeyine ilişkin bekleyişlerinin, enflasyonun yükseleceği yönünde değişmesi durumunda, bu bekleyişler kaçınılmaz olarak nominal faiz oranlarına yansiyacaktır. Bu gelişmeler, alacaklarının vadesi genellikle borçlarından daha uzun olan bankaların aktiflerini yeniden fiyatlamalarının belirli bir gecikme dönemini gerektirmesi nedeniyle, net faiz gelirlerinde bir azalmaya neden olacaktır. Nominal faiz oranlarındaki artışlardan kaynaklanan faiz riski, temel işlevi olan fon aktarımında aracılık ettiği fonları çoğunlukla mevduat ve kredi kullanımı gibi borçlanmalar yoluyla sağlayan Türk Bankaları açısından daha da önem kazanmaktadır¹².

¹⁰ Emre Aklin, Tuğrul Savaş, Vedat Akman, "Finansal Aracılığın Evrimi", İstanbul, Filiz Kitabevi, 2001, s.43.

¹¹ Doğan, Şarsel, a.g.e., s.13.

¹² Hüseyin Çilli, **Enflasyon, Bankalar ve Risk**, TBB Yayınları, Ankara 1994, s.8

Grafik 2.1. İstikrarsız ekonomi - Türkiye

Kaynak: www.bddk.org.tr, Ergun Özen

Enflasyonun bir diğer etkisi, atıl tutulan TL fonların maliyetini artırmasıdır. Bu etki bankaların kısa dönemli beklenmedik fon giriş ve çıkışlarının olumsuz etkilerini gidermek amacıyla atıl rezervler bulundurma maliyetini yükseltmektedir. Enflasyon oranının görece olarak yüksek olduğu bir ortamda çalışan bir banka açısından en akılcı yol, TL fonları atıl bırakmamak ve yapılabildiği ölçüde en uygun fiyattan satmaktır.

Bankaların günlük işlemleri sırasında karşılaştıkları büyük montanlı fon giriş ve çıkışlarının olumsuz etkisini gidermek amacıyla kullanılabilecek yedek fon bulunmayacak ve gereken fonlar piyasalardan sağlanmaya çalışılacaktır. Sektördeki tüm bankaların aynı şekilde davranması durumunda, kısa vadeli fon faiz oranlarındaki dalgalanmalar sıklaşacak ve piyasalar giderek daha istikrarsız duruma gelecektir.

Bankaların enflasyon riskine karşı bir önlem almadıkları varsayılarak yapılan incelemeler, enflasyonun Türk Bankacılık Sektörünü temel olarak iki yolla etkilediğini göstermektedir. İlk olarak, enflasyon, bankaların gelecek dönemlerde beklediği fon girişlerinin satın alma gücünde bir belirsizliğe neden olmaktadır. İkinci olarak, enflasyon oranındaki artışlar enflasyon beklentileri kanalıyla nominal faiz

oranlarında da artışa neden olmakta ve bu yolla, bankaların net faiz gelirlerini azaltmaktadır.

2.3. Enflasyon'un Bankacılık Sektörü Üzerindeki Diğer Etkileri

Kamu kesimi, sayıca az ve imtiyazla sağlanan ihtisas alanları çerçevesinde, aksak rekabet koşullarından yararlanarak, enflasyon etkisini, kendileri açısından olumlu bir biçimde kullanabilmektedir. Bu gelişme, rekabetin daha yoğun olduğu özel sermayeli bankalar kesiminde istenildiği ölçüde kar artışlarına yansıtılamamaktadır. Diğer bir değerlendirme ise uzun dönem açısından yapılabilir. Karlılıktaki artışların enflasyon kökenli olması, maliyet avantajları kadar kalıcı bir rekabet gücü sağlama olanağına sahip değildir. Bu nedenle uzun dönem karlılığının enflasyon etkisine bırakılmış olması, bankalar stratejisi açısından da kalıcı bir başarı göstergesi olarak değerlendirilmemelidir¹³.

2.3.1. Enflasyon ve 'Yük' Arasındaki İlişki

Bankaların finansal yönetiminin bir diğer kısmı olan 'yük' , faiz dışı gelir ve faiz dışı giderler arasındaki net farktır. Bu kavram, hemen hemen her banka için negatif bir değere sahip olması nedeniyle net faiz gelirinden düşülmekte, dolayısıyla da karı azaltmaktadır. Yükün gelir tarafı komisyon geliri, provizyon gelirleri, teminat ve garantilerden alınan gelirler vs. gibi faiz dışı gelirlerden, gider tarafı da personel giderleri, yönetim giderleri, komisyon giderleri, bina ve teçhizat giderleri, kira giderleri, araştırma giderleri, vs. gibi faiz dışı giderlerden oluşmaktadır¹⁴.

Enflasyonun kur artışına göre yüksek olması, hem bir fiyat, hem de gelir etkisi ortaya çıkarıyordu. Bu etkilerle ithalat talebi hızla yükseliyordu. Ulusal paranın reel değerlenmesiyle oluşan gelir etkisi “ Laursen- Metzler etkisi” olarak bilinmektedir ve “ulusal para gelirinin ithal edilen malları satın alma gücünün artması” biçiminde özetlenebilir. Türkiye ekonomisinde de bu tür talep artışıyla ithalata dayalı bir

¹³ Nejat Erk, 'v.d.', **Enflasyonun Bankacılık Üzerine Etkileri**, Adana, T.B.B. yayınları, 1994., s.89.

¹⁴ Mehmet Hasan Eken, **Enflasyonun Bankacılık Üzerine Etkilerinin, Risk ve Karlılık Açısından Değerlendirilmesi**, Ankara, T.B.B. yayınları, 1994., s.38

büyüme ortaya çıkmıştı¹⁵. Enflasyon da bankaların karlarını iki şekilde etkilemektedir. İlk olarak, faiz dışı giderler artmakta, belli bir süre sonra faiz dışı gelirler artmaktadır. Diğer taraftan, enflasyon nedeniyle faiz dışı gider ve faiz dışı gelirlerin aynı oranda artmaması hatta giderlerin daha çok arttığı gözlenmektedir.

2.3.2. Enflasyon ve Likidite Arasındaki İlişki

Gelecekteki nakit giriş ve çıkışların arasındaki dengesizlik likidite riski oluşturduğundan; bu nedenle, iyi bir likidite yönetimi gelecekteki nakit giriş ve çıkışlarının doğru bir şekilde tahmin edilmesine ve etkin bir şekilde planlanmasına bağlıdır. Enflasyonun yükselmeye başladığı bir ekonomide faiz oranları da yükselmeye başlayacaktır.

Bu bağlamda kredi riski, faiz oran riski ve döviz kuru riskleri de yükselecek, dolayısıyla da geri dönmeyen kredilerin miktarında artışlar olabileceği gibi, faiz yükselmesi bankaların sabit getirili kıymetlerinin piyasa değerini düşürecek ve muhtemel bir devalüasyon yine bankaların sahip oldukları döviz mevduatının yerel para cinsinden değerini arttıracaktır. Bu gelişmeler bankaların likidite dengesini nakit girişleri aleyhine bozacaktır. Diğer yandan yükselen enflasyon birey ve kurumların yatırım tercihlerini de etkileyecektir.

Bankalara hesap açtıran mudiler kısa vadeyi tercih ederken, yatırımcıların yüksek enflasyon ve belirsizlik beklentileri sebebiyle uzun vadeyi tercih etmesi, bankaların aktif ve pasiflerinin vade yapılarında uyumsuzluğa yol açmakta ve bu durum bankaları likidite riskine maruz bırakmaktadır¹⁶.

2.3.3. Enflasyon ve Sermaye Yeterliliği Arasındaki İlişki

Sermaye yeterliliği oranı bir bankanın uzun vadeli bilanço sağlamlığını ifade etmektedir. Enflasyonun yüksek olduğu yada yükseldiği ekonomilerde kredi riski düşük enflasyonlu ekonomilerdeki riskten daha yüksek olmaktadır. Dolayısıyla yüksek enflasyonu ekonomilerde faaliyet gösteren bankalar, kredi riskine daha fazla

¹⁵ M.Tuba Ogun, "Türkiye'de Cari Açıklar ve Ekonomik Krizler," Kriz ve IMF Politikaları, Derleyen, Ömer Faruk Çolak, İstanbul, Alkım, 2002, s.70.

¹⁶ Şevket Sayılğan, Bankacılık Sisteminin Güncel Sorunları ve Çözüm Önerileri, Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar, Sayı:473, Ağustos 2003, s.55.

maruz olmaları nedeniyle zarar etmeseler bile kar hacimleri düşük olabilecektir. Bu durumdaki bir banka büyümeyi finanse edecek sermaye artışı yapamayacağı için finansal zorluklarla karşılaşabilecektir. Bankanın zarar etmesi halinde ise, öz sermayede azalmalar söz konusu olacak, dolayısıyla da sermaye oranları istenen seviyenin altına düşecektir.

2.3.4. Enflasyon ile Vergi Arasındaki İlişki

Genellikle, enflasyon ve bütçe açıkları arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Geniş bütçe açıkları sonucu hükümet daha fazla para basar, bu durum enflasyonu artırırken, yüksek enflasyonda bütçe açıklarını tekrar artırıcı rol oynar. Böylece, mevcut borçlara ilişkin faiz ödemeleri beklenen enflasyonda bir artış yaratarak nominal faiz oranlarını da yükseltir¹⁷.

Bunun için ülkede uygulanan vergi sisteminin esnek olması gereklidir. Bunun biçimi ise hem gelirler hem de tüketim üzerinden alınan vergilerin artan oranlı bir tarifeyle sahip bulunmasıdır. Böylece örneğin, resesyon dönemlerinde daha alt bir vergi diliminde vergilendirilme imkanına sahip bulunan mükellefin, ödeme gücü azalan vergi yükü nispetinde artmış olacaktır. Enflasyon dönemlerinde ise mekanizmanın ters yönde çalışması ve toplam talebin düşmesi beklenir¹⁸. Ancak, vergi yükü, vergi oranları, tasarrufları çifte vergilenmesi, verginin yansımaları, vergi tarifesini, vergi elastikiyeti gibi teknik ayrıntıların yanında, artan vergi gelirlerinin nerelerde harcanacağına bilmek gerekir. Yani devlet artan vergi gelirlerini dikkatsizce harcarsa kamu açığı daralsa bile enflasyon düşmeyebilir. Ayrıca üretim-yatırım istihdam da genişleyeceği yerde daralma gösterebilir.

Artan oranlı vergileme nedeniyle, enflasyonist bir ortamda bankalar nominal karlarını arttırsalar bile bu artış, vergi artış hızının altında kalacaktır. Sonuç olarak reel kardaki artış hızı negatif olmasa bile çok düşük seviyede kalmaktadır.

¹⁷ Erişah Arıcan, **Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları: TÜRKİYE**, İstanbul, Derin Yayınevi, 2002, s.21.

¹⁸ Şükrü Kızılot, Mustafa Durmuş, "Ekonomik Kriz ve Kamu Maliyesi," **Kriz ve İMF Politikaları**, Derleyen, Ömer Faruk Çolak, Alkım Yayınları İstanbul, 2002, s.108

2.3.5. Enflasyon ve Bilanço Dışı Varlılar Arasındaki İlişki

Muhasebe prensipleri doğrultusunda bilanço dışı nazım hesaplarda gösterilen fakat gelir getiren şarta bağlı yükümlülükler ve bir takım kontratlar bilanço dışı varlık olarak değerlendirilebilir. Örneğin, Teminat mektupları, harici garantiler bazı türev sözleşmeler gibi.

Enflasyon bütün finansal risklerin seviyesini yükseltmektedir. Bankaların gayrinakdi yükümlülükleri tazmin edildiği takdirde zarar etmiş olurlar. Aynı şekilde yüksek risklilik türev araçların primlerini yükselteceğinden bu tip işlemlerde pahalı duruma gelecektir. Böylece bankaların karları enflasyonun bilanço dışı varlıklar üzerindeki etkisi nedeniyle azalma eğilimi gösterecektir.

2.3.6. Banka Varlıklarının Satın Alma Gücü Üzerindeki Etkisi

Bankalar, çeşitli kaynaklardan topladığı fonları, belirli bir süre sonunda faiz ile birlikte geri tahsil etmek koşuluyla müşterisine satmaktadır. Enflasyonun süreklilik gösterdiği koşullarda belirlenen faiz oranı, müşterisinin kullanımına verdiği fonlarının satın alma gücünü koruma çabasındaki bankanın enflasyon beklentisini de kapsayacaktır.

İşlemin başlangıcından vadesi sonuna kadar olan süre içerisinde gerçekleşen enflasyon oranının, bankanın enflasyon beklentisi ile çakışması durumunda, bankanın alacağının satın alma gücü değişmemiş olacaktır.

2.4. Anti-Enflasyonist Politikaların Bankacılık Sektörüne Etkileri

Ekonomik krizlerin etkisi bankacılık sistemi üzerinde görülmekte, krizlerin maliyeti faiz oranları şeklinde parasal göstergelere yansımaktadır. Karma bir yapıya sahip olan Türk finans piyasasının yapısı, gerek bankacılık ağırlıklı finansman modelinden gerekse sermaye piyasası ağırlıklı finansman modellerine göre önemli farklılıklar göstermektedir. Bu farklılığın önemli nedenleri olarak¹⁹;

¹⁹ Targan Ünal, **Finans Kesiminin Reel Sektöre Kaynak Yaratma Kapasitesi**, İstanbul, İ.T.O. Yayınları, 1996, s.36.

- Finans sektörünün ve reel sektörün oligopolistik bir yapıya sahip olması (sektör içi ve sektörler arası bir rekabete dayalı bir sistemin geliştirilememesi),
- Sermaye piyasasının birincil ve ikincil piyasa kaynaklarının büyük kısmının kamu tarafından kullanılması,
- Kamu kesiminin banka kaynaklarının önemli kullanıcısı olması nedeni ile bankaların özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelere mali güçlerinin çok üzerinde kaynak aktarmaları (dolayısıyla bu sektörün gelişim hızının yavaşlaması)gösterilebilir.

Bankacılık sektörü enflasyonu düşürme ve piyasalarda istikrarı sağlama konusunda yapılan çalışmaların sonucundan ilk olarak etkilenecek olan sektördür. Enflasyonist dönemde, kamunun finansmanında önemli rol üstlenen sektör, yeni makro konjonktüre bağlı olarak da iç tasarrufları yatırımlara dönüştürmede önemli bir yapılandırma içerisine olacaktır. Yüksek enflasyon dönemlerinde reel faizlerin yüksekliği ve kamunun iç borçlanma politikaları bankacılık sektörü açısından karlı bir ortam yaratmaktadır. Düşük enflasyon dönemlerinde de bankacılık sektörünün çeşitli gelişmelerden etkilenmesi beklenir²⁰.

Dezenflasyon süreçlerinin Türk bankacılık sistemi üzerine etkilerini inceleyen çalışma sayısı çok azdır. Van Rijckeghem tarafından yapılan bu tür bir çalışma da bankaların açık pozisyonlar ve vadesiz mevduatlar vasıtasıyla elde ettikleri primleri kaybederken; sistemin aktiflerinin ortalama vadesinin pasiflerinin vadesinden uzun olması nedeniyle kazanacağı faiz riski kazancıyla dengeleyebileceğini öngörmüştür. Dikkat çekilen diğer bir nokta da olası bir kredi patlamasına karşı önlem alınması gereğidir.

IMF'nin Türkiye için hazırladığı 2000 yılı ülke raporunun bankacılık kısmında da benzer görüşlere yer verilmiştir. Selassie tarafından hazırlanan bankacılık bölümü raporunda şu noktaların altı çizilmiştir²¹;

²⁰ Beyhan Yaslıdağ, **Enflasyon ve Dezenflasyon Ortamında Bankacılık**, İstanbul, T.B.B. Yayınları, 2001, s.62.

²¹ Emre Alpan İnan, Dezenflasyon Programının Türk Bankacılık Sektörüne Olası Etkileri, (Çevrimiçi) <http://www.tbb.org.tr>, Ocak 2003, s.14.

- Faiz oranlarındaki hızlı gerileme bankalara bir defalık bir kazanç sağlayacaktır.
- Uzun vadede aracılık faaliyetinin artışı ve ekonominin parasallaşması bankaların karlılıklarına olumlu etki yapabilir.
- Vadesiz mevduatlardan elde edilen gelirden bir azalma meydana gelecektir.
- Munzam karşılık oranlarının bankalara getirdiği reel yük azalacaktır.

Ayrıca, raporda benzer ülke tecrübelerinden örnek verilerek Türkiye’de de bir kredi patlaması ihtimalinden söz edilmektedir.

Dezenflasyon sürecinin bankacılık sektörüne etkileri açısından her iki çalışmanın vardığı sonuçlar benzerlik göstermektedir. Hatta bu sonuçlardan bir tanesinin gerçekleşmiş olduğu da söylenebilir. Faiz oranlarındaki hızlı gerileme 1999 sonu itibariyle kamu kesimi borçlanma kağıtlarının yaklaşık yüzde 80’ini elinde bulunduran bankacılık sistemine önemli bir kar sağlamış ve bu karın bir kısmı da ek vergilerle geri alınmıştır. Vadesiz mevduatlardan elde edilen gelir de program başarı kazanıp, enflasyon oranı geriledikçe azalacaktır. Buna karşın özellikle vadesiz ticari mevduatın yükselmesi, aracılık faaliyetinin ve kredi talebinin artışı gibi faktörler ise ekonominin canlanması ve dış kaynak kullanımına bağlı olacağı düşünülmektedir²².

2.4.1. İç Borç Stoğunun Piyasa Faiz Oranları İlişkisi ve Bunun Ekonomiye ve Bankacılık Sektörüne Etkileri

1980 sonrası faiz politikaları amaçlandığı doğrultuda özellikle ticari banka kesiminin reel boyutlarını genişletmiş, reel mevduat ve reel kredi hacminde ciddi artışlar sağlanmıştır. Ancak; bollaşan mali fonlara rağmen piyasa faiz oranlarında beklenen düşüş gerçekleşmiş, faiz oranları yüksek ve değişken seyrini devam ettirmiştir. Özellikle 1980’li yılların ortalarından itibaren piyasa faiz oranlarının seyrini belirleyen temel faktör, kamu kesimi ve bu kesimin giderek artan borçlanma gereksinimi olmuştur. Kamu kesiminin fon piyasaları üzerindeki artan talep baskısı, faiz oranlarının serbest piyasa koşulları içinde aşağı çekilmesini engelleyerek yüksek pozitif reel faizlerin devamına yol açmıştır.

²² İnan, a.g.e., s.14.

İç borçlanmanın yol açtığı ‘crowding out’ etkisine kısaca değinmek gerekirse, iç borçlanma bir yandan özel kesim kullanılabilir fon fazlasını kamu kesimi açıklarının finansmanına kaydırırken , diğer yandan çok yüksek pozitif reel faizler ise özel kesimin üretken yatırım ve üretim faaliyetlerini caydırarak kaynaklarını üretken olmayan mali plasman araçlarına yönlendirmesine yol açmaktadır²³.

Yüksek enflasyon ile artan bütçe açıkları ve iç borçlanmada oluşan artış mali kaynaklara olan talebi artırmıştır. Artan borçlanma ihtiyacı sonucu mali kesimin tüm kaynakları kullanılmıştır. Getirisinin yüksekliği, risk olmaması DİBS’lerin bankalar açısından cazip olmasında etkili olmuştur. Enflasyonun yüksek oranlarda seyrettiği dönemde finansal sistemin boyutlarının genişlemesinin bir ölçüde bankaların aktiflerinde devletin iç borçlanma senetlerinin daha fazla yer almasıyla gerçekleştiği söylenebilir²⁴. Kamu açıklarının kısa süreli yabancı sermaye girişleriyle finansmanı politikası ve buna eşlik eden yüksek reel faizler, bankaları bir yandan döviz açık pozisyonlarını genişletmeye teşvik ederken, bir yandan da aktif yönetim politikalarında kamu borçlanma senetlerine yönelik yatırımların ağırlığını artırmıştır²⁵.

Yüksek enflasyon ile artan bütçe açıkları ve iç borçlanmada oluşan artış mali kaynaklara olan talebi artırmıştır. Artan borçlanma ihtiyacı sonucu mali kesimin tüm kaynakları kullanılmıştır. Devlet, iç borçlanma senetlerine yüksek reel faizler uygulamıştır.

Bankacılık sektörü menkul kıymetler cüzdanının iç borç stokuna oranı sürekli artmıştır. Artan kamu iç borçlanma ihtiyacına bağlı olarak kamu kağıtlarının getirisinin yüksek oluşu, devlet iç borçlanma senetlerinin bankaların menkul kıymetler cüzdanı içinde giderek ağırlık kazanmasına neden olmuştur. Getirisinin yüksekliği, risk olmaması DİBS’lerinin kamu bankalar açısından cazip olmasında etkili olmuştur. Enflasyonun yüksek oranlarda seyrettiği dönemde finansal sistemin

²³ Adnan Büyükdeniz, *Türkiye’de İç Borçlanma Enflasyon İlişkisi*, y.y., İstanbul 1996, s.12-15.

²⁴ Yaslıdağ, *a.g.e.*, s.24.

²⁵ Şevket Sayılğan, ”Bankacılık Sisteminin Güncel Sorunları ve Çözüm Önerileri, *Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar*, Sayı:473, Ağustos 2003, s. 55.

boyutlarının genişlemesinin bir ölçüde bankaların aktiflerinde devletin iç borçlanma senetlerinin daha fazla yer almasıyla gerçekleştiği söylenebilir²⁶.

2.4.2. İç Borçlanma ve Piyasa Faiz Oranları Üzerindeki Etkisi

Artan kamu açığının yüksek faizli iç borçlanma ile karşılanması ile bankalar kaynaklarını bu alana yöneltmişlerdir. Faizlerin yüksekliğine bağlı olarak kredi talebi daralmıştır. Yüksek enflasyon, kaynak maliyetlerinin yüksekliği, menkul kıymetlerden yüksek faiz elde etmeleri ve risk unsuru nedeniyle kredilerin yüksek faiz oranlarından kullandırmaları sonucunda bankacılık sektörüne yönelik kredi talebi daralmıştır. Reel kesimin ekonomideki istikrarsızlık nedeniyle yatırım yerine DİBS'lerine yönelmeleri de kredi taleplerini azaltmıştır²⁷.

2.4.3. İç Borçlanma-Enflasyon İlişkisi

2.4.3.1. İç Borçlanmanın Genel Fiyat Düzeyi Üzerindeki Arz Yönlü Etkisi

1980 sonrası dönemde, çok yüksek düzeylerde seyreden (nominal ve reel) faiz oranları, firmaların büyük ölçüde borç finansmanına dayalı olduğu Türkiye'de faiz giderlerini üretim maliyetlerinin sabit ve önemli bir unsuru haline getirmiş, büyük ölçüde iç borçlanma baskısı altında artan ve yüksek düzeyini koruyan faiz oranları maliyet artışları yoluyla yukarı kaydığı bir ortamda, yüksek enflasyon devam ederken büyüme hızı da toplam talepteki düzeyindeki dalgalanmalara bağlı olarak yıllar itibarıyla istikrarsız ve dalgalı bir seyir izlemiştir.

Yüksek enflasyon paraya yönelik talebi törpülerken, yurtiçi mali sektörün derinleşmesini engellemiştir. Bu da kamu borç servisi maliyetini artırıp, vadenin kısalması yoluyla daha büyük açıklar ve kronik enflasyondan oluşan bir kısır döngüye yol açmıştır²⁸.

²⁶ Yaslıdağ, a.g.e., s.24.

²⁷ Yaslıdağ, a.g.e., s.26.

²⁸ Zeyyat Hatiboğlu, *Türkiye Ekonomisi*, 1. bs., İstanbul, Lebib Yalkın, 2003, s.134.

Kısaca,son 20-21 yılda Türk devleti aşırı enflasyona ve bu ortamda döviz kurunu hep fazla değerlenmiş bir düzeyde tutan ve devlet borç faizlerinin enflasyonun çok üstünde belirlenmesine izin veren bir ekonomik politika izlemiştir²⁹.

2.4.3.2. İç Borçlanmanın Genel Fiyat Düzeyi Üzerindeki Talep Yönlü Etkisi

Özellikle 1980’li yılların sonlarından itibaren piyasa faiz oranlarının seyrini belirleyen temel faktör, kamu kesimindeki dengesizlik ve bu kesimin giderek artan borçlanma gereksinimini oluşturur.

Yeterince vergi alamadığı gibi Kamu Kesimi Borçlanma ihtiyacını emisyonla karşılama yetkisi de sınırlanan devletin iç borca başvurdukça ve bunun GSMH’deki payını giderek büyüttükçe iki önemli makro-istikrarsızlığa yani krizler ve enflasyon için başlıca kaynağa dönüştüğü anlaşılabılır³⁰. Kamu kesiminin yurtiçi fon piyasaları üzerindeki artan talep baskısı, faiz oranlarının serbest piyasa koşulları içinde aşağı çekilmesini engelleyerek yüksek pozitif reel faizlerin devamına yol açmıştır.İç borçlanmanın çok kısa vadeli oluşu borçlanmanın maliyetini arttırırken, vadesi kısa sürelerde gelecek olan borçların nasıl ödeneceğine dair belirsizlikler mali piyasalarda spekülâtif beklentilerin hızlanmasına ve piyasa faiz oranlarının gereksiz yere daha da yükselmesine sebep olmuştur.İç borç faiz ödemelerinin milli gelir içindeki artan payı, önemli ölçüde ortalama reel büyüme hızının oldukça üzerinde gerçekleşen reel iç borç faiz oranlarından kaynaklanmıştır.

Böyle bir çerçevede, örneğin faiz oranlarındaki artışın toplam talebi daraltmak yoluyla anti-enflasyonist bir etki ortaya çıkaracağı tahmin edilebilir. Bu bağlamda, piyasa faiz oranlarında artışa yol açan iç borçlanma; bir konjonktürel politika olarak toplam talebi kontrolde, ya da kamu kesimi bütçe açıklarının enflasyonist olmayan şekilde finansmanına yönelik bir araç,olarak kullanılabilir³¹.

²⁹ Gülten Kazgan, **Tanzimat’tan 21.Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, 1. bs.,İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1999, s.229.

³⁰ Kazgan, **a.g.e** , s.229.

³¹ Büyükdeniz, **a.g.e.**, s.30-32.

2.4.3.3. İç Borçlanmanın Genel Fiyat Düzeyi Üzerindeki

Toplam Etkisi

Hazine'nin kamu finansman açıklarını karşılamada Merkez Bankası kaynakları yerine çok kısa vadeli ve yüksek faizli borçlanmayı tercih etmesi, gerçekte kısa vadede baskı altında tutulmuş parasal genişleme anlamına gelebilir. Ağır faiz yükü altında her yıl katlanarak büyüyen mevcut borç stoku, gelecekte sadece faiz ödemelerini karşılayabilmek için dahi bugünkü düzeyin üzerinde bir borçlanma gerektirecektir.

İç borçların dış borçlanma ile ikamesi ya da iç borçların özelleştirme gelirleri ile ödenmesi gibi alternatiflerin gerçekleştirilmemesi durumunda, iç borçların monetize edilmesi hızlı parasal genişlemeye ve çok yüksek enflasyona yol açacaktır. Diğer bir deyişle; iç borç sorununa enflasyonist olmayan köklü bir çözüm bulunmadıkça, mevcut iç borçlanma politikası kamu finansman açıklarının karşılanmasında Merkez Bankası finansmanına (emisyonu) sadece kısa vadeli bir alternatif olup, uzun vadede parasal genişleme ve yüksek enflasyon ile sonuçlanacaktır³².

2.5. Bankaların Satın Alma Gücü Riskine Karşı Korunma

Davranışları

Bankalar, kuşkusuz, enflasyon riskine karşı korunmaya çalışmakta, bu davranışları ise diğer riskleri ortaya çıkarmaktadır. Türk Bankalarının enflasyondan korunma çabalarının genel olarak iki davranış biçiminde yoğunlaştığı görülmektedir. Birinci olarak bankalar, varlıklarının değerini enflasyondan etkilenme olasılığı daha düşük olan yabancı paralara endeksleme çabası içine girmektedirler. Bu davranış enflasyon riskini azaltırken, kur riskini gündeme getirmektedir. İkinci olarak bankalar, faiz riskinden korunmak amacıyla aktifleri için daha kısa vadelere yönelmektedirler.

³² Büyükdeniz, a.g.e., s.33.

2.5.1. Aktif ve Pasiflerin Yabancı Paraya Endekslenmesi

1980’li yıllarda başlatılan mali serbestleşme uygulamaları kapsamında bankalara yabancı para cinsinden işlemler yapabilme olanağı tanınması, bankalar sektörü için bir çok açıdan yararlı olmuştur. Bunlardan en önemlisi, aktif ve pasiflerin yabancı paralara endekslenmesi yoluyla, enflasyon riskinin azaltılabilesidir.

Yani aktif pasif yönetiminde dövizli mevcut ve alacaklar ile dövizli borçlar ve taahhütler arasında uyum olmalıdır. Bu uyumun aktifin lehine olması durumunda fazla pozisyon, aktifin aleyhine olması durumunda açık pozisyon denilmektedir. Ülkemizde kurların oynak olması nedeniyle açık pozisyonda olunması bankalar ve firmalar açısından tehlike arz etmektedir. Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerine açık pozisyonla giren bankacılık sektörü söz konusu durumdan olumsuz etkilenmiş olup yüksek kur riski dolayısıyla sektör küçülmüştür³³.

TL’nin yabancı paralar karşısındaki değer kaybının enflasyon oranından daha düşük düzeyde gerçekleşmesi durumunda, bankaların net nominal pozisyonları (enflasyon riskleri) büyümekte, TL’nin değer kaybının enflasyon oranından yüksek olması durumunda ise net döviz pozisyonuna bağlı olarak kur riski ortaya çıkabilmektedir. Özetlenecek olursa, banka aktif ve pasiflerinin değerlerinin yabancı paraların değerine endekslenmesi satın alma gücü riskini ortadan kaldırabilmesi ancak belirli durumlarda söz konusu olabilmektedir.

2.5.2. Enflasyon’un Atıl TL Fon Maliyetlerine Etkisi ve Kısa

Vadeli Fon Piyasalarında İstikrarsızlık

Enflasyon, atıl tutulan fonların fırsat maliyetini yükseltmektedir. Bu nedenle bankalar, yapabildikleri ölçüde atıl fon bulundurmamaya çalışmakta ve bu fonlarını çeşitli alanlara plase ederek değerlendirmeye çalışmaktadırlar.

İş günlerinde bankalara çeşitli tutarlarda fon giriş ve çıkışları gerçekleşmektedir. Herhangi bir iş gününde büyük montanlı bir fon çıkışının olması durumunda, banka, bu çıkışı hazır durumdaki rezervleri ile karşılamaya çalışacak,

³³ Türkay Tan , "Firmalarda Aktif-Pasif Yönetimi, "Mali Çözüm Dergisi , s :64, Eylül 2003, s.220.

hazır durumdaki fonlar yeterli olmadığında ise borçlanmaya çalışacaktır. Kuşkusuz banka açısından en akılcı davranış, büyük montanlı fon çekilişi ile satın alma gücü risklerinin hangisinin banka açısından daha önemli olduğuna bağlı olacaktır. Ancak, sektördeki tüm bankaların atıl fon bulundurmaktan kaçınmaları durumunda, kısa vadeli faiz oranlarındaki dalgalanmaların, sektörün istikrarını tehlikeye sokacak boyutlara ulaşması kaçınılmaz olacaktır.

Yukarıda açıklanılmaya çalışılan nokta, tek tek bankalar açısından yararlı olabilecek riskten kaçınma davranışlarının, tüm sektör ve ulusal ekonomi için her zaman yararlı olmayabileceği ve enflasyonun bu çelişkiyi kuvvetlendirdiğidir³⁴.

³⁴ Çilli, a.g.e., s.9-11.

BÖLÜM III

ENFLASYON'UN DÜŞÜRÜLMESİ SÜRECİNDE UYGULANAN DEZENFLASYON PROGRAMI VE BANKACILIK SİSTEMİNE ETKİLERİ

Dünya mali piyasaları 1970'li yılların başından itibaren gelişen ve 1980'li yıllarda ivme kazanarak devam eden bir gelişime sahne olmaktadır. Bu gelişmeleri ülkeler bazında ve uluslararası bazda izlemek mümkündür. Yaşanan gelişmeleri genel olarak şu başlıklar altında toplayabiliriz¹;

Mali piyasaların uluslararasılaşması,

- Mali kurumların organizasyonlarında ve stratejilerinde değişimler,
- İnsan kaynakları,
- Teknoloji ve iletişim,
- Liberalizasyon,
- Kamu politikaları.

Müdahaleci politikalar 1980 öncesi Türkiye ekonomisinin temelini teşkil etmektedir. Bu dönemde mevduat ve kredi faiz oranları üzerine tavanlar konulmuş ve negatif reel faiz oranları, kredi sınırlamaları ve selektif kredi politikaları ile sanayiye ucuz kaynak sağlanmıştır. kazanılmamış gelirler ve finansal işlemler üzerine aşırı vergi yükü konulmuş, yüksek düzeyde zorunlu karşılık ve disponibilibite oranları maliyetler üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Sermaye piyasasının gelişmemiş olduğu bir ortamda şirketler, özkaynak artırımından çok kredi kullanımı yoluyla genişlemişlerdir. Bankalar, rekabet ortamının son derece düşük olduğu bir ortamda, verimlilikten uzak düşük bir performansla çalışmışlardır. Yabancı bankaların piyasaya girişleri ve yurtdışı finansal işlemlerin yapılması engellenmiştir. Kamu açıklarının finansmanında MB kaynakları geniş oranda kullanılmıştır. Sonuçta

¹ Ali Alp, **Finansın Uluslararasılaşması**, YKY Yayınları, 2000, s. 33.

kaynakların doğru yerlere tahsis edilemediği ve etkin işlemeyen bir finans sistemi ortaya çıkmıştır².

Türkiye de dışa açılma ve liberal ekonomiye Geçiş dönemine 24 Ocak 1980 kararıyla girilmiş ve bu alanda önemli aşamalar kaydedilmiştir.Bu kararlarla kısa dönemde enflasyon oranını düşürmek;Uzun dönemde ise, Türkiye'nin yıllardır uyguladığı "ithal İkamesi" politikasına göre şekillenmiş olan sanayileşme stratejisini dışa açık bir modele dönüştürmek amaçlanmıştır.24 Ocak kararları,her ne kadar istikrar paketi görünümünde ise de,aslında ekonominin yönünü ve ekonomi politikası anlayışını değiştirecek uygulamaları içeren bir düzenlemedir.Bu dönemin temel belirleyici özelliklerinden birisi,"kronik enflasyon"olmuştur.Türkiye ekonomisinde 1980 sonrası dönemde uygulanan istikrar ve uyum politikalarının önemli bir bölümünü talep yönlü makroekonomi politikaları ve döviz kuru,faiz oranı,nispi fiyatların manipülasyonu oluşturmuştur.Bu dönemde iktisat politikası tartışmaları tamamen kısa dönem içinde tutsak kalmış,Hazine-Merkez Bankası ilişkileri ve kur/faiz arbitrajı gibi konular ekonomik yönetimin gündemini belirlemiştir.Dolayısıyla ekonomik yönetimlerin temel aracı reel hasılayı değil,parasal hasılayı denetim altında tutmaya çalışan para politikası ağırlıklı olarak uygulanmıştır³.

3.1. Türkiye de Uygulanan 2000 Yılı Dezenflasyon Programı

İMF ile Türk yetkililer arasında Haziran 1999 da yapılan görüşmeler sonucunda Türkiye'nin Stand-by Anlaşması isteği olumlu karşılanmıştır.Yoğun görüşmelerin ardından,22 Aralık 1999'da Stand-by Anlaşması IMF tarafından onaylanmıştır.

Temel amacı enflasyonla mücadele olan Stand-by Programı,2000-2002 döneminde Türkiye'nin uygulayacağı makro ekonomik politikalara son şeklini

² Belgin Akçay, Eren Öğretmen, Banka ve ekonomik Yorumlar, Ekim 1995 ,s. 51.

³ Ramazan Gökbunar,Özcan Erdoğan, Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Maliye politikalarının Para Politikalarıyla Uyumsuzluğu ve Geleceğe Dönük Beklentiler, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Eylül 1995, s.49.

vermiştir. Bu bağlamda program, istikrar politikaları'na paralel kamu mali kesimindeki yapısal reformların gerçekleştirilmesini de öngörmüştür.

Aşamalı Strateji İzlenmesi⁴; 1. Tüketici enflasyonu, yapısal reformlarla desteklenen, birbiriyle tutarlı, güçlü, itibarlı ve süreklilik arz eden maliye, gelir, para ve kur politikalarının eş güdümlü uygulanması ile 2000 yılı sonunda % 25, 2001 yılı sonunda % 12 ve 2002 yılında % 7'e indirilmesi amaçlanmıştır.

2. Reel faiz oranlarını makul düzeylere düşürülmesi amaçlanmıştır.

3. Ekonominin büyüme potansiyelinin artırılması amaçlanmıştır.

4. Ekonomideki kaynakların daha etkin ve adil dağılımının sağlanması amaçlanmıştır.

Bilindiği gibi Ortodoks-anti enflasyon programları parasal kısıt içerir. Ülkemizin 2000 yılı başında geldiği aşama artık iç borç yollarında tıkanıp aşamasıdır. Gerek iç borç faizlerinin yüksekliği, gerek iç borç vadelerinin kısalığı sonucu kamu sektörü borcunun GSMH'ya oranı 1999 yılı sonunda %28.36'ya yükselmiştir. Bu durumda ülkemiz, önemli ölçüde yurt dışından borçlanarak iç borç yükünü azaltması aşamasına gelmiştir. Bu koşullarda yalnızca Ortodoks gereklerin tatminiyle başarılı bir program yürütülmesi mümkün değildir.

Bu nedenle Heteredoks adı verilen diğer politikalara da gereksinim vardı. Bilindiği gibi genel olarak istikrar programlarının Heteredoks içeriğini;

1. Döviz kuru istikrarı ya da bir tablitanın oluşturulması,

2. Ücret kontrolleri ya da bir tablitanın oluşturulması,

3. Fiyat kontrolleri oluşturur.

Yukarıdaki bilgiler ışığında 2000 yılında yürürlüğe konan istikrar programı maaş, ücret, fiyat, kira, fiyata dayalı her türlü sözleşmenin ilan edilen enflasyona göre oluşturulması öngörüldüğünden genelde yarı Heteredoks içerikli bir istikrar programıdır. 2000 yılı Ocak ayında 2001 yılı 1 Temmuzuna kadar programın çapası olarak *döviz kuru ve Merkez Bankası'nın iç varlıkları* seçilmiştir. Döviz kurunun alacağı değerler tablita sistemi çerçevesinde belirlenmiştir.

⁴ İlker Parasız, **Enflasyon Kriz Ayarlamalar**, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2001, s.428-429.

Tablo: 3.1. IMF'ye Verilen Niyet Mektubundaki Kur Sepeti

	Ay Sonu Sepet Değeri (1 USD + 0.77 EUR)	SEPET DEĞİŞİMLERİ		
		Aylık Artış Oranı(%)	Kümülatif Artış Oranı(%)	Günlük Artış Oranı (%)
Aralık 1999	959,020.46			
Ocak 2000	979,159.89	2.1	2.100	0.067
Şubat	999,722.25	2.1	4.244	0.072
Mart	1,020,716.42	2.1	6.433	0.067
Nisan	1,038,068.59	1.7	8.243	0.056
Mayıs	1,055,715.76	1.7	10.083	0.054
Haziran	1,073,662.93	1.7	11.954	0.056
Temmuz	1,087,620.55	1.3	13.410	0.042
Ağustos	1,101,759.61	1.3	14.884	0.042
Eylül	1,116,082.49	1.3	16.377	0.043
Ekim	1,127,243.31	1.0	17.541	0.032
Kasım	1,138,515.75	1.0	18.717	0.033
Aralık 2000	1,149,900.90	1.0	19.904	0.032

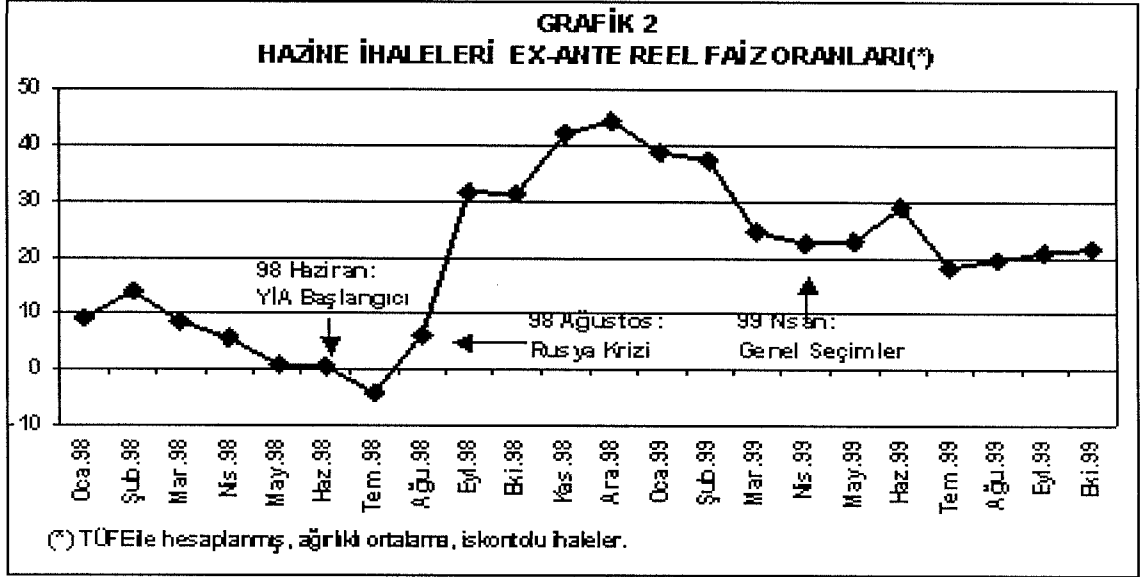
Kaynak: www.tcmb.gov.tr/09Aralik1999 niyet mektubu

3.1.1. Genel Değerlendirme

Türkiye'nin 1999 yılında uyguladığı para politikasını 1998 yılında olduğu gibi enflasyonun kontrol altında tutulmasına katkıda bulunma ve mali piyasalarda istikrarı sağlama hedefleri doğrultusunda belirlemiştir. Para politikasının belirlenmesinde 1999 yılını farklı kılan bu yılın ekonomik ve siyasi belirsizliklerle başlamasıdır⁵.

⁵ Muhammet Akdiş, **Para Teorisi ve Politikası**, İstanbul, Beta, 2001, s.367-369.

Grafik 3.1. Hazine İhaleleri Ex-Ante Reel Faiz Oranları

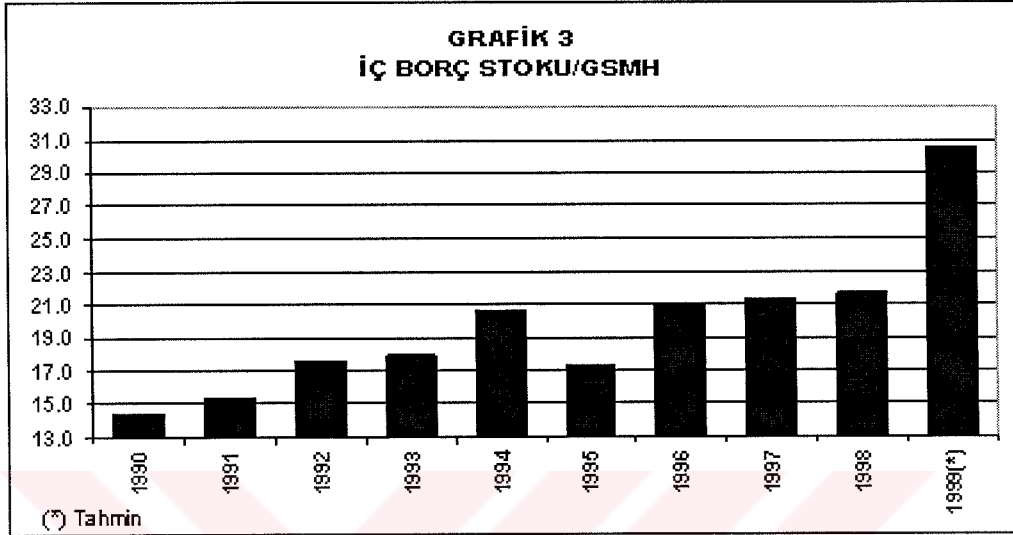
Kaynak: www.tcmb.gov.tr/09Aralık1999 niyet mektubu

Türkiye 1999 yılının sonuna doğru ekonomik açıdan son derece karamsar bir görünüm içindeydi. Ekonomik büyüme (-)%6.1 olmuş, yani ekonomi % 6.1 oranında küçülmüş, enflasyon (TEFE) % 70'e ulaşmış, bütçe açıkları büyümüş ve taşınamaz noktaya gelmiş, hazine faizlerinin yıllık ortalama bileşik oranı % 106'ya ulaşmıştı. Bundan sonraki aşama hiperenflasyona geçiş aşaması olarak görünmeye başlamıştı. Gözlemlenen ekonomik belirsizliklerin temelinde 1998 yılı Ağustos ayında Rusya'da yaşanan ekonomik krizin Türkiye 'ye yansması da vardır. Bu krizle beraber yaşanan sermaye çıkışı, hazinenin yurt içi kaynaklara yönelmesine sebep olmuş, bu da zaten yüksek olan nominal ve reel faizleri arttırarak, faizlerin bütçe finansmanı üzerindeki yükünü daha da ağırlaştırmış ve sonuç olarak 2000 yılına IMF Stand-by'ı desteğinde yeni bir istikrar programı ile girilmiştir.

2000 istikrar programı,döviz kurunu çıpa yaparak enflasyonu aşamalı olarak düşürmeyi ve tek rakamlı bir noktada istikrarlı bir hale getirmeyi hedeflediği için tipik bir “dezenflasyon programı”ıdır⁶.

⁶ İrfan Kalaycı, "Şubat 2001 Krizinin Anatomisi:Kur Çıpası ve Devalüasyon,"**Banka-Mali Ekonomik Yorumlar**, Sayı:469, Nisan 2003, s. 5.

Grafik 3.2. İç Borç Stoku

Kaynak: www.tcmb.gov.tr/09Aralık1999 niyet mektubu

Seçim sonrası kurulan geniş tabanlı hükümetin IMF ile sürdürülmekte olan görüşmeler hız vererek, yürürlükteki yakın İzleme Anlaşmasının bir Stand-by anlaşması ile sonuçlandırılmasına çalışılmıştır. 1999 yılında bu anlaşmanın programa bağlı ve mali destekli bir Stand-by anlaşmasına dönüştürülmesi benimsenmiş ve 2000-2002 döneminde uygulanacak makroekonomik politikaların çerçevesi çizilmiştir. 9 Aralık 1999 tarihinde verilen niyet mektubu 22 Aralık 1999 tarihinde IMF İcra Kurulu tarafından onaylanmıştır. Bununla üç yılı kapsayan enflasyonu düşürme programı yürürlüğe koyulmuştur. Bu program, maliye, gelirler, kur ve para politikalarının yanı sıra yapısal düzenlemeleri de kapsamıştır⁷;

- 2000 yılı sonunda enflasyon %25'e, 2001 yılı sonunda %12'ye ve 2002 yılında %7'ye indirmeyi,
- Reel faiz oranlarını makul düzeylere düşürmeyi,
- Ekonominin büyüme potansiyelini arttırmayı,
- Ekonomideki kaynakların daha etkin ve adil dağılımını sağlamayı hedeflemektedir.

⁷ TCMB, 2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı, 9 Aralık 1999, (Çevrimiçi) <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/Ocak 2003>

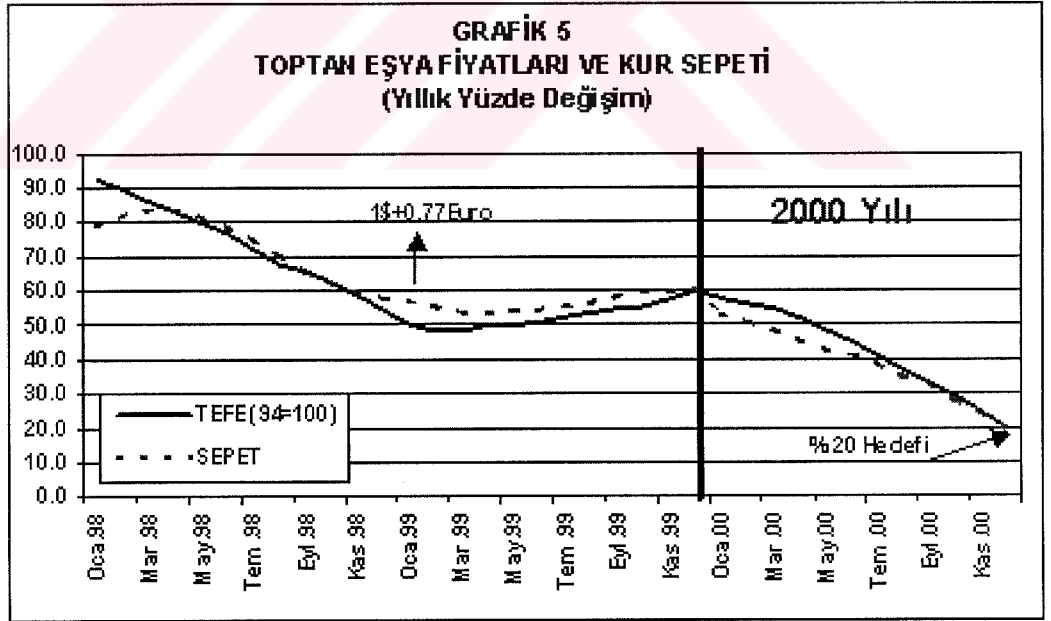
Enflasyonu düşürme programının üç temel unsuru bulunmaktadır. Bunlar;

- 1.Sıkı maliye politikası uygulanarak faiz dışı fazlanın artırılması, yapısal reformların gerçekleştirilmesi ve özelleştirmenin hızlandırılması,
- 2.Enflasyon hedefi ile uyumlu gelirler politikası,
- 3.Ekonomik birimlere uzun vadeli bir bakış açısı kazandırmak için enflasyonun düşürülmesini odaklamış kur ve para politikalarıdır.

Bu çerçevede uygulanacak para ve kur politikalarının ana hatları ise şöyle olacaktır:

1 ABD Doları artı 0.77 Euro olarak alınan kur sepetinin değeri 1 Ocak tarihinden itibaren bir yıllık süreyi kapsayacak şekilde günlük olarak açıklanmıştır. TC Merkez Bankası 2000 yılında kur sepeti artış oranını %20 olarak belirlemiştir.Böylece kronik enflasyondan kaynaklanan ve enflasyonist süreci bekleyen bekleyişlerin kırılması ve belirsizliklerin azaltılarak buna ait maliyetlerin düşürülmesi hedeflenmiştir⁸.

Grafik 3.3. Toptan Eşya Fiyatları Ve Kur Sepeti

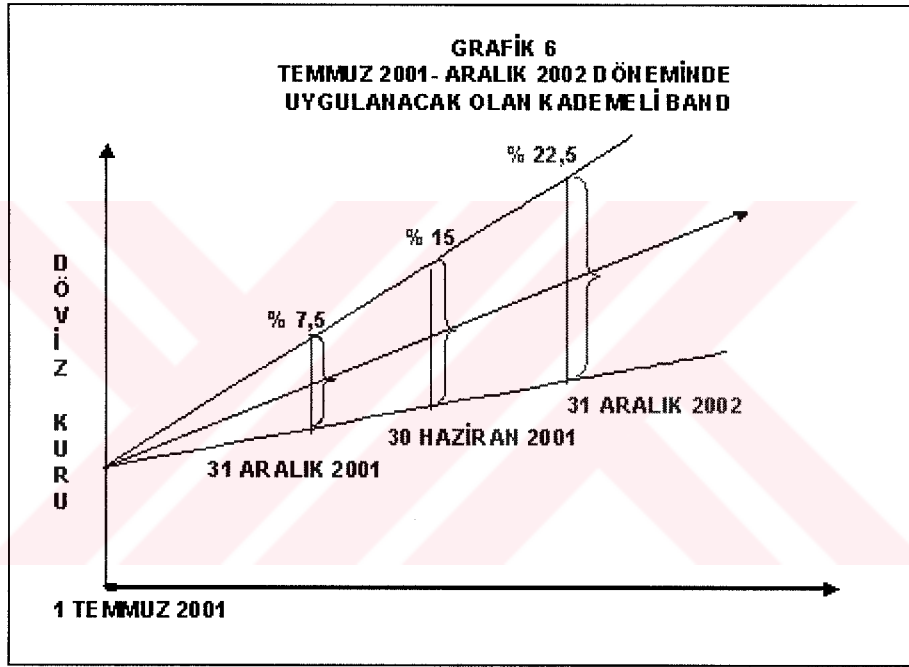
Kaynak: www.tcmb.gov.tr/09Aralık1999 niyet mektubu

Program süresince iki farklı kur rejimi uygulanacaktır. Döviz kuru politikası Ocak 2000-Haziran 2001 dönemini kapsayan 18 aylık sürede 'enflasyon hedefine

⁸ TCMB, a.g.e.,

yönelik kur sepeti', bunu izleyen ikinci 18 aylık süre olan Temmuz - 2001-Aralık 2002 döneminde ise 'kademeli olarak genişleye band' çerçevesinde yürütülecektir. 1 Temmuz 2001'de uygulamaya başlayacak bandın toplam genişliği 31 Aralık 2001'de %7,5'a, 30 Haziran 2002'de %15'e ve 31 Aralık 2002'de %22,5'a yükseltilecektir.

Grafik 3.4. Temmuz 2001-Aralık 2002 Döneminde Uygulanacak Olan Kademeli Band

Kaynak: www.tcmb.gov.tr/09Aralik1999 niyet mektubu

IMF ile yapılan Stand-by anlaşması çerçevesinde belirlenen para politikası, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası bilançosundaki temel büyüklükler itibariyle izlenecek ve 1999 yılı sonundan başlayarak her üç ayın sonu itibariyle bu büyüklüklere ilişkin veriler performans kriterlerine esas tutulacaktır. Buna göre bilançodaki Net İç Varlıklar kaleminin art-eksi %5'lik bir band içinde hareket etmesi, para tabanındaki değişmelerin yalnızca Net Dış Varlıklardaki değişim karşılığı olması esası benimsenmiştir. Bu belirlemelerin dışındaki eğilimler merkez bankası tarafından kırılmaya çalışılacaktır.

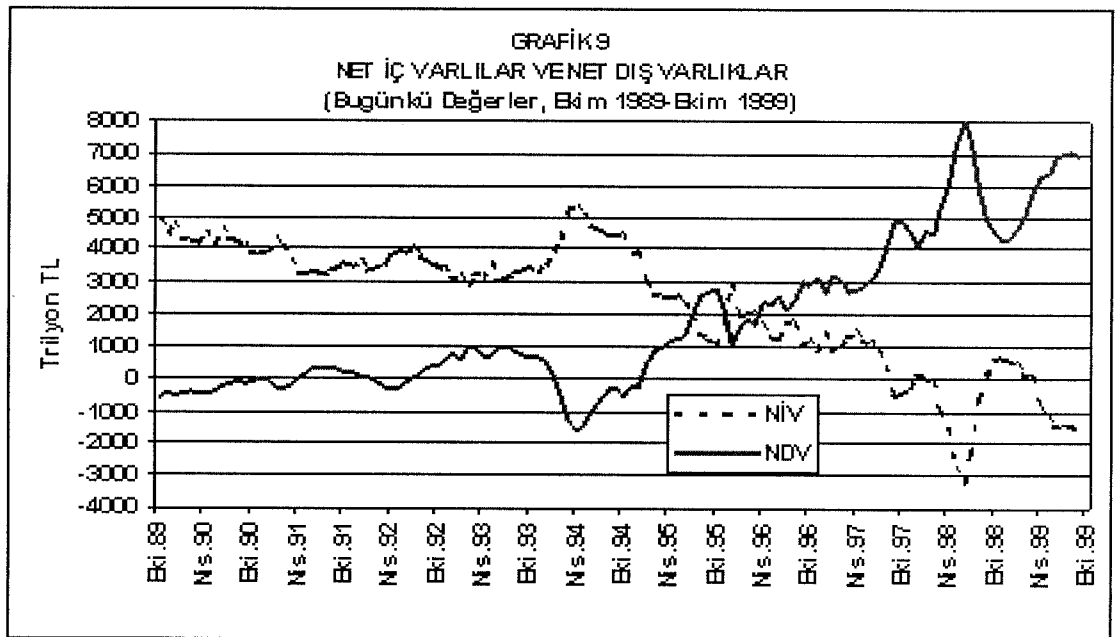
Tablo 3.2. Merkez bankası Net İç Varlıklar Tavanı

30 EYLÜL	1999 (Gerçekleşme)	-1,400.5
31 ARALIK	1999	-1,200.0
31 MART	2000	-1,200.0
30 HAZİRAN	2000	-1,200.0
30 EYLÜL	2000	-1,200.0
31 ARALIK	2000	-1,200.0

Kaynak: www.tcmb.gov.tr/09Aralık1999 niyet mektubu

Ayrıca yeni program çerçevesinde merkez bankası Bankalararası para piyasasında taraf olduğu işlemleri azaltmaya yönelik bir strateji izleyecektir. Bu bağlamda da bu piyasadaki alış ve satış kotasyonunu kendisi dışındaki faktörlere göre belirleyecek ve bakaların daha etkin bir likidite yönetimi yapabilmeleri için mevduat munzam karşılıklarını düşürecektir.

Grafik 3.5. Net İç Varlıklar ve Net Dış Varlıklar

Kaynak: www.tcmb.gov.tr/09Aralık1999 niyet mektubu

3.2. Para Politikası Açısından Değerlendirme

Az gelişmiş ülkeler için para politikalarının anti-enflasyonist kararları getirerek iç tasarruf mekanizmasını işletmesi ve yarattığı bu tasarruf birikimi vasıtasıyla ekonomiyi yatırıma ve ihracata yöneltmesi açısından önemi büyüktür. Bununla birlikte, günümüz dünyasında salt para politikalarıyla finansman sorununa çözüm bulunamayacağı yapılan ampirik çalışmalarla da desteklenmiş bulunmaktadır. Uygulanan para politikalarının etkinliği, maliye politikalarının varlığına olduğu kadar; bunların sosyal ve kültürel politikalarla desteklenmesine de bağlıdır⁹.

Para teorisi, para miktarındaki ve faiz oranlarındaki değişimlerin parasal (nominal) milli gelir üzerindeki etkilerini inceler¹⁰; Para politikası ise, para miktarı ve faizlerin ne şekilde yönlendirilmesi gerektiğini sorgular. Para miktarı ve faizlerin yönlendirilmesi, nominal milli gelir düzeyi ile ilişkili bir çerçevede ele alınır. Şu halde para politikası, nominal milli gelirin bilinçli ve sistematik bir şekilde, yönlendirilmesini amaçlar. Para politikasının son hedefi, nominal milli gelir ile ilişkili olan bir başka büyüklük olabilir veya sadece nominal milli gelir düzeyi ile sınırlı tutulabilir. Gelişen bir ekonomi için politika tedbirleri sunmadan önce ekonomi politikası hedeflerini tespit etmemiz gerekir. Bu hedefleri fiyat istikrarı içinde yüksek bir büyüme hızı sağlamak ve gelir dağılımını düzelterek sosyal refahı artırmak olarak belirleyebiliriz. Yüksek büyüme hızı uzun vadede teknolojik işsizlik ve işgücü fazlasının ortadan kalkmasını sağlayacaktır.

Gelişen ülkelerde ise başlangıç noktasında kısa dönem üretim limiti emeğin tam istihdamı yerine mevcut kıt sermayenin tam kullanımına göre belirlenmektedir. Etketif talep genellikle bu limitin üstünde olup bir enflasyonist açık ve talep enflasyonu mevcuttur. Bu şartlar altında, gelişen bir ülkede üretim faktörleri arasında ikame imkanlarının mahdut ve sermayenin kıt, emeğin bol

⁹ Türkel Minibaş, **Az gelişmiş Ülkelerde Kalkınmanın Finansman Politikaları ve Türkiye**, İstanbul, İ.Ü. Yayınları, 1989, s.18.

¹⁰ M. Merih Paya, **Para teorisi ve Para Politikası**, 3. bs., İstanbul, Filiz Kitapevi, 2002, s.7.

olmasından, demek ki teknolojik nedenlerden doğan bir işgücü fazlasının tezahür şekli olarak açık ve gizli işsizliği bir arada görmek mümkün demektir¹¹.

Son yıllarda para politikasının öncelikli hedefinin ‘fiyat istikrarı’ olması gerekliliğinin üzerinde durulduğu görülmektedir. Amprik araştırmalar yüksek (ve değişken) enflasyonun getirdiği maliyeti açık olarak ortaya koymaktadır. Ayrıca çeşitli ülke uygulamaları da diğer ekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla para politikasında kısa dönemli ayarlamalara gidilmesinin ters sonuçlar ortaya çıkardığını göstermektedir. Bu anlamda, para politikasındaki ayarlamalarla enflasyon oranının optimal oranın üzerine örneğin, işsizlik oranının çok düşük (doğal oranın altında) belirlenmesinden kaynaklanan yükseltmesi engellenmektedir. Bu doğrultuda para talebi fonksiyonun gösterdiği kararsız yapı, ‘parasal büyüklükler’ ile karşılaştırıldığında ‘kısa dönem faiz oranları’ ile ‘enflasyon oranı’ arasında daha kararlı bir ilişki bulunması olasılığını gündeme getirmiştir¹².

Para politikasının nihai hedef olan enflasyon hedefine odaklanması, ara hedef olarak belirlenen parasal büyüklüğün sıklıkla değiştirilmesi sonucu uygulanan para politikasına olan güvenin kaybolması olasılığını engellemektedir. Ayrıca, enflasyon hedefinin kolay izlenebilir olması ve enflasyon beklentileri bakımından bir çaba görevi üstlenmesi da para politikası açısından uygun bir hedef olmasını desteklemektedir.

Enflasyon hedefinin belirlenmesinde hangi kurumun yetkili olacağı konusu Merkez Bankasının bağımsızlığı ile yakından ilişkilidir. Bu doğrultuda bağımsızlık kavramının hedefin belirlenmesi anlamında değil, belirlenen hedefe uygun para politikasının yürütülmesi anlamında değerlendirilmesi daha uygun olmaktadır.

Enflasyon hedefi uygulamasında para ve maliye politikaları arasında da dolaylı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu anlamda uygulanan maliye politikasının enflasyon hedefini destekler nitelikte olması gereklidir. Örneğin, iç borç stokunun yüksek olması ileriye dönük enflasyon beklentilerini artırması nedeniyle Merkez Bankasının kısa dönemde enflasyon hedefini gerçekleştirmesini engellemektedir.

¹¹ Mükerrerem Hiç, **Para Teorisi ve Politikası**, 9.bs., İstanbul, Filiz Kitapevi, 1994, s. 528.

¹² Aslı Akgüç, “Enflasyon Hedefinin Belirlenmesi,” **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, Ağustos 1999, s.34-35.

Faiz oranındaki artış, borç faiz ödemelerini artırarak yeniden borçlanmaya gidilmesini zorunlu kılmakta ve dolayısıyla yüksek faiz ve yüksek borçlanma şeklinde bir kısır döngü oluşmaktadır.

1990'lı yıllardan itibaren uygulanmaya başlanılan enflasyon hedeflemesi rejiminin Yeni Zelanda, İngiltere, Kanada gibi gelişmiş ülkelerde başarıyla uygulanmasına rağmen, bu rejimi benimseyen ülke sayısı oldukça sınırlı kalmaktadır. Bunda en önemli etken ise gelişmekte olan ülkelerde enflasyon hedeflemesi politikasının uygulanabilirliğinin halen tartışılmakta olmasıdır. Enflasyon hedeflemesinin önkoşulları¹³;

1- Para politikasının bağımsız olarak uygulanması, 2- Mali üstünlüğün olmaması, 3- Enflasyon hedefinden başka ek hedeflerin belirlenmemesi olarak belirlenmektedir. Ülke deneyimleri enflasyon hedeflemesi için gerekli kurumsal ön koşulların ve teknik özelliklerin gelişmiş ülkelerde oldukça sıkı biçimde var olduğunu gösterirken gelişmekte olan ülkelerde söz konusu koşulların sağlanmasının kolay olmadığı görülmektedir.

Nitekim, bazı gelişmekte olan ülkelerde doğrudan enflasyon hedeflemesine, enflasyonun belli bir düzeye çekilmesi, makro ekonomik koşulların iyileştirilmesi, yapısal reformlar ile ihtiyati gözetim ve denetimim güçlendirilmesinde belli bir başarı elde edilen bir geçiş sürecinden sonra geçilmiştir.

Karar alıcıların enflasyonun düşürülmesi yönündeki kararlılıkları, 1999 yılı sonunda uygulanmaya başlanan programın başarıyla tamamlanmasının ardından Türkiye'de enflasyon hedeflemesine geçilebileceği görüşünü kuvvetlendirmektedir. Enflasyon hedefine ulaşılması için belirlenen takvim, öncelikle uygulama başlangıcındaki enflasyon oranının yüksekliğine bağlı olmaktadır. Bu doğrultuda enflasyon oranı nispeten yüksek olan ülkeler para politikasındaki gecikme faktörünü de dikkate alarak, ortalama iki yıllık bir uygulama dönemi belirlemişlerdir.

İstikrar programının anahtar politikaları bu başlık altında vurgulanmıştır. Para ve kur politikaları sayesinde enflasyonun ve faiz oranlarının düşürülmesi, para ve kurdaki gelişmelerin daha çok önceden tahmin edilebilir hale getirilerek, yerli ve

¹³ Melike Alparslan, Pelin Ataman Erdönmez, Enflasyon Hedeflemesi 1, **Türkiye Bankalar Birliği**, Aralık, 2000 ,(Çevrimiçi) , <http://www.tbb.org.tr>, Ocak 2003

yabancılar için mali yatırımın değeri üzerindeki belirsizliğin azaltılması amaçlanmıştır.Kısa dönemli dalgalanmalar dışında tüm para tabanı,ödemeler dengesi yoluyla yaratılacak ve iç faiz oranları tamamen piyasa tarafından belirlenecektir.Sermaye akımları,faiz oranlarında hızlı düşüşe olanak vermek ve sermaye girişlerini sağlayacak büyük faiz oranı farklılıklarını engellemek ve aynı şekilde,kur üzerinde baskı oluşması halinde para piyasalarında hızlı faiz artışlarına yol açmak üzere sermaye çıkışları da sterilize edilmeyecektir¹⁴.

3.3. Maliye Politikası Açısından Değerlendirme

Ekonomik istikrarın sağlanmasında Para Politikası önemlerinin mi, yoksa Maliye Politikası önemlerinin mi daha etkin olduğu ekonomistler arasında çokça tartışılmıştır. J.M. Keynes ve izleyenleri Para Politikası etkileme sürecinin dolaylı ve bir takım kısıtlamalara tabi olduğunu belirterek ekonomik istikrarın sağlanmasında Maliye Politikasının etkinliğini ifade etmişlerdir. M. Friedman ise, J.M. Keynes'in ekonomi ilmine katkılarını devrim, kendisinin ve Chicago Okulunun yeni anlayışını ise karşı devrim olarak nitelemiş ve Keynes'in bu görüşüne karşı çıkararak ekonomik istikrarın sağlanmasında Para Politikasının daha etkili olacağını savunmuştur.Keynesçiler, maliye politikasının kendi başına gelir seviyesini etkilemede önemli olduğu; büyük bir bütçe açığı, ister iç borçlanma, isterse para basma yoluyla finanse edilmiş olsun, ekonomi üzerinde esasta genişletici bir etki doğuracağı tezini savunmaktadırlar.Monetaristler ve Friedman ise bu görüşü reddetmekte ve maliye politikasının kendi başına etkili olamayacağını, bütün işin para miktarının artıp artmayacağına bağlı olduğunu ileri sürmektedirler. Özetle; Friedman, maliye politikasının kendi başına yeterli olamadığını; ekonomide daraltıcı ve genişletici tesirlerin, tamamen, para miktarının, dolayısı ile para politikasının yansımaları olduğunu savunmaktadır¹⁵.

Yeni klasik iktisat okuluna göre iktisat politikaları izlemek anlamlı ve etkin değildir.Yani en iyi politika politikasızlıktır.Iktisat politikalarının,para ve maliye

¹⁴ İrfan Kalaycı, "Şubat 2001 Krizinin Anatomisi:Kur Çıpası ve Devalüasyon," **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Sayı:469, Nisan 2003, s.7-8.

¹⁵ Muhammed Akdiş, "Para Arzının Enflasyon Üzerindeki Etkisi ve Milton Friedman'ın Enflasyon Yaklaşımı," **Maliye Yazıları**,No:38, Ocak-Mart 1993, s.89-92.

politikalarının kıt kaynakların dağıtımı sürecinde etkinlik yaratacağına inanmamaktadırlar. Kısa dönemde de rasyonel beklentiler hipotezinin doğal bir uzantısı olarak iktisat politikalarının, özellikle maliye politikalarının etkin olmadığını ileri sürmektedirler. İktisat politikalarının nihai hedefinin, dengeli ve sürdürülebilir bir büyüme eşiğinde tutunmak olduğunu ve bu hedef tanımının IMF ile yapılan programlarda yer almasını da sağlayarak çok yeni bir hedef göstermişlerdir. İktisat politikalarının etkinliğinin, bizzat bu politikaların arkasındaki devletin kredibilitesine, güvenilirliğine dayanmasıdır. Yani kredibl, inanılır ve güvenilir olmayan bir iktisat politikasının başarılı olma şansının sıfır olduğunu vurgulamışlardır¹⁶.

Kamu yapmış olduğu harcamaları vergi, harç ve ürettiği mal ve hizmet satışlarından elde ettiği gelirlerle karşılar. Eğer bu gelirler yapmış olduğu harcamaları karşılamıyorsa, bu açıkların kapatılması için ya emisyonu başvuracak ya da borçlanacaktır. Emisyona başvurulması halinde enflasyonist etkilerin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Enflasyon hedeflemesi yaklaşımı başarı şansını oldukça düşürecektir. Kamu harcamaları fiyat artışına yani enflasyona daha çabuk uyum gösterirken kamu gelirlerinin uyumu, örneğin vergilerdeki gecikmelerden dolayı, daha yavaş olacaktır. Enflasyon neticesinde kamu harcamaları kamu gelirlerinden daha fazla arttığı için bütçedeki açık daha da büyümüş olacaktır. Eğer bütçe açığındaki bu büyüme tekrar para basılarak karşılanıyorsa aynı süreç tekrar işlemeye devam edecektir, bir dönem sonra bütçe açığı da artmış olacaktır¹⁷.

Kamu maliyesinin bugünlerdeki en büyük sorunu, iç borç idaresidir. Sermaye hareketlerinin serbest olmadığı dönemde ülkenin başına bela olan dış borç sorunu artık yerini iç borç sorununa bırakmıştır. Temelinde, iç borç ve dış borç sorunlarının ikisi de aynı nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Kamu sektörü açıklarının önlenememesi, borçlanmayı zorunlu kılmaktadır. Borçlanma ihtiyacının giderek artması, borçlanmanın vadesini kısaltmakta, çoğu zaman da faizlerin artmasına neden

¹⁶ Kaya Ardiç, "Yeni Klasik İktisat Okulu," İktisat'ın Dama Taşları, Ekoller-İz Bırakanlar- Kavramlar, İstanbul, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti, 2002, s.30-31-33.

¹⁷ Suat Oktar, Erkan Tokucu, "Yeni Bir Para Politikası Stratejisi Olarak Enflasyon Hedeflemesi," Banka Ekonomik Yorumlar, Nisan 2001, s.17-21.

olmaktadır. Bir noktada devlet giderek artan borçlarını ödeyemez duruma düşmektedir¹⁸.

Ayrıca devletin sürekli olarak iç piyasalardan borçlanmaya çalışması, finansal serbestleşmenin önünde engel teşkil edecektir ve finansal serbestleşmeden elde edilebilecek getirileri engelleyecektir. Finansal serbestleşme bir ülke için gereklidir.Çünkü¹⁹;

- a) artan iletişim sayesinde arbitrajdan büyük gelirler elde etme imkanları vardır,
- b) kaynak kullanımında artan hız kaynak kullanım maliyetini düşürecek,
- c) ülkelerarası artan finansal hizmet yarışı finansal piyasaların gelişmesine katkıda bulunacaktır.

Maliye politikası ile para politikası arasındaki eşgüdümün sağlanması hali otorite ile para otoritesi arasındaki iş birliğine de bağlıdır. Parasal ve mali otoriteler ayrı ayrı uyguladıkları politikalardan haberdar olmalı ve birinin uyguladığı politikayı diğerinin uyguladığı politika nötr hale getirmemelidir. Örneğin talebi kısmak amacıyla sıkı para politikası uygulanırken diğer taraftan genişletici maliye politikası uygulanması durumunda politikaların etkinliği azalacak ve kredibilite kaybı oluşacaktır. Yani uygulanan para ve maliye politikası birbirini destekler nitelikte olmalı ve bir koordinasyon içerisinde yürütülmelidir.

Sıkı bir maliye politikası öngörülen programın Şubat Krizinin ardından IMF ve Dünya Bankası tarafından desteklenebilmesi bazı yapısal reform kriterlerinin gerçekleştirilmesine bağlandı.Şubat krizinden sonra uygulanmaya başlanan istikrar programının Maliye Politikası açısından en önemli katkısı kamu kesimi dengesi kavramını Türk ekonomi literatürüne yerleştirmiş olmasıdır.Programda toplum desteğinin sağlanması için şeffaf ve katılımcı bir politika kamu mali yönetiminde şeffaflık öngörmüş olmasıdır²⁰.

¹⁸ Ercan Kumcu, **İstikrar Arayışları**, İstanbul, Doğan Kitapçılık, Nisan 2000, s.283.

¹⁹ Oktar , Tokucu, **a.g.e.**, s.17-21.

²⁰ Menşure Kolçak, "Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar, "**Türkiyede Uygulanan İstikrar Programlarının Maliye Politikası Yönünden Değerlendirilmesi**, Sayı:468, Mart 2003, s.67-69

3.4. Kur Politikası Açısından Değerlendirme

Türkiye ekonomisinde yıllardan beri yaşanan kronik ve yüksek enflasyonun tüm toplumsal kurumlar ve bireyler açısından zararlı etkiler ortaya çıkarması sonucunda hükümetlerin birinci öncelikli hedefi enflasyonla mücadele olmuştur. Bu doğrultuda pek çok istikrar programı hazırlanmış fakat bunların bir kısmı uygulanma imkanı dahi bulamamıştır. 2000 yılının eşiğine gelindiğinde Avrupa Birliği'ne üye olma sürecinde Avrupa Birliği kriterlerine uyum sağlanması gereği enflasyonla mücadeleyi daha da önemli hale getirmiştir. Enflasyonla mücadele amacıyla hazırlanan ve uygulamaya konan istikrar programlarının temel unsurlarını sıkı para ve maliye politikası, ücret ve fiyat kontrolü, bütçe açıklarının azaltılması oluşturmuştur. Ayrıca bir ülke ekonomisi ile dış dünya arasında bağ kurmak gibi önemli bir fonksiyona sahip döviz kuru da istikrar programlarının önemli bir iktisat politikası aracı haline gelmiştir²¹.

Türkiye'de döviz kurlarında beklenen değişimlerin 1986 yılından buyana süre gelen dolarizasyon olgusu üzerindeki etkisi araştırılmış ve bir çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de dolarizasyon olgusunun önemini açıklayıcı faktörlerinden biri olarak döviz kur beklentileri bulunmuştur. Döviz kurlarında beklenen artışın yükselmesiyle geniş para arzının içinde döviz olarak tutulan mevduatların payı artmaktadır²².

Sabit kur rejimin kısa vadeli sermayenin spekülatif atakları karşısında oldukça dirençsiz bir yapıya sahiptir. Faiz-kur makasının açık olduğu bir dönemde ülkeye giren ve ekonomide devalüasyon ihtimalinin belirginleşmesinden sonra ani ve büyük çıkışlar yaparak bir kriz ortamının doğmasına neden olan kısa vadeli yabancı sermaye sisteminin en önemli zaaflarındandır.

Esnek kur, ülkede bağımsız para politikası izlenmesine olanak tanımaktadır. Ayrıca kurların gerçek değerleri belirlenmekte, ödemeler dengesi kendiliğinden gerçekleşmekte, ülkelerdeki ekonomik krizler diğer ülkelere sıçramamakta, esnek kur politikasının sürdürülebilmesi için çok fazla döviz kuru ile dengeleme şansı

²¹ Çetin Doğan, Suzan Ergün, "Banka ve Ekonomik Yorumlar," **Enflasyonla Mücadelede Kur Rejimi Tercihi**, Kasım 2002, s.5-25.

²² Nebiye Yamak, Rahmi Yamak, **Para İkamesi (Dolarizasyon) ve Türkiye Örneği**, Ankara, SPK Yayınları, t.y., s.10.

vermektedir. Bu sistemde önceden kamuoyuna açıklanan ve savunulmak zorunda olunan bir kur düzeyi olmadığı için sistem psikolojik bir rahatlamayı da beraberinde getirmektedir. Esnek kur rejimi bu avantajlarına rağmen şu dezavantajlara sahiptir²³;

1)Esnek döviz kuru rejiminde kurlar değişken olduğu için bir belirsizlik söz konusudur.

2)Kur riski artmakta ve uluslararası ticaret zorlaşmaktadır.

3)Maliyet enflasyonunu körükleyip ülkelerin enflasyon-devalüasyon kısır döngüsü içine girilmesine neden olmaktadır.

4)Para otoritesinin kur politikası izleme olanağı elinden alınmaktadır. Ayrıca esnek kur sisteminde ülke içine ve ülke dışına önemli miktarda sermaye hareketi varsa kurlar aşırı yükselir ve istikrarsız bir seyir izler. Bu istikrarsızlık ise reel ekonomik faaliyetler ortaya çıkarır, yatırımcıların piyasaya güvenini azaltır ve enflasyonla mücadeleyi daha da zorlaştırır.

Programlarda döviz kuru politikası programın temel dayanağını oluşturmuş ve döviz kuru çıpası kullanılması kararlaştırılmıştır. Bu amaçla kurların alacağı değerler önceden açıklanmış, bu yolla ekonomik birimlerin önlerini görmesi ve enflasyonist beklentilerinin aşağı çekilmesi ön görülmüştür. Programın ilk on sekiz aylık döneminde ise ‘kademeli genişleyen band’ rejimine geçilmesi, böylece bir süre sonra döviz kuruna belli oranlarda esneklik kazandırılması amaçlandırılmıştır. Enflasyon hedefine yönelik kur rejiminin izlenmesi esnasında her üç ayın sonunda kurların bir sonraki üç aylık değerlerinin açıklanması ve böylece on iki aylık dönemin kur sepeti artış oranlarının bilinmesi öngörülmüştür. Programın uygulanmaya konmasıyla da bir yıllık kur sepeti artış oranları önceden açıklanmıştır.

2000 yılı boyunca kur sepeti değerlerinin yaklaşık %20 oranında artması öngörülmüştür. Aylık olarak ise birinci üç ayda %2.1, ikinci üç ayda %1.7, üçüncü üç ayda %1.3 ve dördüncü üç ayda ise %1 oranında artması kararlaştırılmıştır.

Piyasada dövize talebin artmasıyla birlikte faiz oranlarında aşırı yükselmeler ve Merkez Bankası rezervlerinde de erimeler meydana gelmiştir. Yaşanan krizlerle birlikte döviz rezervlerinde meydana gelen kayıplar sabit döviz kuru uygulamasını imkansız hale getirmiştir.

²³ Parasız, a.g.e., s.430

Uygulanan programın temel hedeflerinden biri enflasyonla birlikte faiz oranlarını da makul düzeylere indirmek iken yaşanan krizler sonucunda faiz oranları aşırı derecede yükselmiş bu da programın uygulanmasını zora sokmuştur.

Bankaların açık pozisyonları da programın çöküşünü hızlandırmıştır. Programın uygulanması esnasında kamu borçlanma gereksiniminin yüksek düzeylerde olması ekonomide faiz oranlarının da yüksek seviyelere tırmanmasına neden olmuştur. Bankaların bu yüksek faizlerden karlarını yükseltmek amacıyla düşük kurlardan aşırı borçlanmaları açık pozisyonlarının riskli bir biçimde büyümesine neden olmuştur.

Ara formüllerle geciktirilmeye çalışılan kriz, sonunda programa son noktayı koyan dalgalanmayı da beraberinde getirdi. Nitekim hükümet, Şubat 2001’de enflasyonun düşürülmesinin temel dayanağı olarak gösterdiği “sabit döviz kuru” uygulaması yerine “dalgalı kur” uygulamasına geçilmesi ile birlikte programı tamamen değiştirmek zorunda kalmıştır²⁴.

Yaşanan iki krizin ardından kaldırılan programın yerine ‘Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’ olarak adlandırılan yeni bir program kamuoyuna duyurulmuştur. Yeni program enflasyonla mücadeleyi dalgalı kur sistemi içinde yürütmeyi öngörmektedir.

Sonuç olarak bir ekonomide uygulanan döviz kuru rejimi ile makroekonomik performans arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu nedenle bu olumsuzlukların en aza indirilmesi ve ekonomik koşullara en uygun kur rejiminin tercih edilmesi gerekir. Bu noktada eğer ekonomiyi etkileyen sorunlar para talebindeki değişme gibi büyük ölçüde parasal ise ve fiyatlar genel düzeyini etkiliyorsa sabit döviz kuru tercih edilir. Eğer sorunlar teknolojiye bir değişme sonucu yurtiçi nispi fiyatların değişmesi gibi reel ise ve yurtdışından kaynaklanıyorsa esnek döviz kuru tercih edilir. Bunun sonucunda belirlenen rejim doğru politikalarla birlikte kararlılıkla takip edilirse ekonomide bir istikrar süreci yakalanır. O halde diyebiliriz ki bir ekonomide döviz kuru istikrarı ile fiyat istikrarı arasında sıkı bir ilişki mevcuttur. Bu çerçevede istikrarlı kur düzeyine ulaşan ekonomiler düşük enflasyon hedefine ulaşabilir. Ancak belirtelim ki iktisat politikası amaçlarına ulaşmada kur politikası tek başına yeterli

²⁴ Hasan Alpago, **IMF Türkiye İlişkileri**, İstanbul, Ötüken, 2002, s.129.

değildir. Uzun dönemde başarıya ulaşabilmek için güçlü bir mali sektöre ve sağlam ekonomik temellere sahip olmak gerekir²⁵.

3.5. Yapısal Reformlar Açısından Değerlendirme

Enflasyonu Düşürme Programının üç temel unsur üzerinde işlemesi ön görülmüştür²⁶,

- 1.Sıkı bir maliye politikası uygulanarak faiz dışı fazlanın arttırılması,yapısal reformların gerçekleştirilmesi ve özelleştirmenin hızlandırılması birinci temel unsuru oluşturmaktadır.
- 2.Enflasyonun hedefi ile uyumlu gelirler politikası uygulanması.
- 3.Bu unsurların enflasyon ve reel faizlerin düşürülmesine yapacağı katkıyı desteklemek ve ekonomik birimlere uzun vadeli bir bakış açısı kazandırmak için enflasyonun düşürülmesine odaklanmış kur ve para politikası uygulanması, programın üçüncü temel unsurunu oluşturmaktadır.

Kamu açıklarını hızlı ve kalıcı olarak kaldıracak önlemlerin alınması uygulanacak programın temelini oluşturmaktadır. Sıkı bütçe politikası ve yapısal reformlara ilave olarak 2000 yılı özelleştirme uygulamaları da reel faizlerin düşürülmesi için iç borç stokunun azaltılması sürecine katkıda bulunacağı düşünülmüştür.

Program'da Yapısal Reformlar'ın yapılma nedeni²⁷;

- 2000 yılında yapılan mali düzenlemelerin orta vadede'de devamlılığını sağlamak,

- Kamu sektörü borçlarındaki faiz ödemeleri sıkıntısını azaltmak,
- Ekonomik etkinliği ve şeffaflığı geliştirmek,
- Kamu sektörü borçlanma gereğini azaltmak, olarak belirtilmiştir.
- **Özelleştirme**

Programda sıkı bütçe politikası ve yapısal reformlara ilave olarak 2000 yılı özelleştirme uygulamaları, reel faizlerin düşürülmesi ve iç borç stokunun azaltılması

²⁵ Parasız, a.g.e., s.440

²⁶ Parasız, a.g.e., s.441

²⁷ Seyhun Doğan , “2000-2002 Dönemi Stand-By Programının Türkiye Ekonomisi Hedefleri- Politikaları” , **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi** , Mayıs2000 , s.15-23.

sürecine katkıda bulunacak önemli bir unsur olarak görülmüştür. IMF'ye sunulan Niyet Mektubu'nda 2000 yılı özelleştirme programıyla 7.6 milyar Dolar (nakit) gelir elde edileceğinin planlandığı belirtilmiştir. Bu gelirin²⁸;

- Ek bir GSM lisansı Türk Telekom'a verilmek üzere GSM lisanslarının (GSM satışları 2000 yılı ilk üç ayında gerçekleştirilecek) ve Türk Telekom'un %20'sinin bir stratejik yatırımcıya satışından,
- Elektrik dağıtımı ve enerji santrallerinin işletme haklarının devrinden,
- ASİL ÇELİK, TURBAN, SÜMER HOLDİNG, TAKSAN, TÜMOSAN, TDİ LİMAN, ATAÖY GR., SİGORTALAR, İGSAŞ, SEKA, ERBAŞ, KBİ, TRABZON LİMANI, TZDK, İŞTİRAKLER, ERDEMİR olarak belirlenen şirketlerin Özelleştirme İdaresi tarafından satışından, sağlanması öngörülmüştür.

2000 yılında 6 milyar Dolar (GSMH'nin % 2.75'i) daha özelleştirme geliri elde etmek için, özelleştirilecek bir grup şirketin tespit edilmesi planlanmıştır. 2002 yılı için özelleştirme geliri ise 4 milyar Dolar dolayında beklenmektedir.

-Tarım Reformu

Yakın izleme programı'nda kamu kesimi ücretlerinde olduğu gibi tarımsal destekleme fiyatlarının geçmiş enflasyona göre değil, hedeflenen enflasyona göre artırılması benimsenmiştir. Bu doğrultuda tarımsal destekleme fiyatları, genel olarak hedeflenen ortalama enflasyon oranına göre artırılmıştır.

Stand-by Anlaşması'yla, mevcut tarım politikamızın IMF'nin önerileri ve Avrupa Birliği (AB) normları çerçevesinde yapılacak tarım reformuyla değiştirilmesi öngörülmüştür. Türkiye'de tarım politikaları; destekleme alımları, girdi destekleri, zirai kredi faiz sübvansiyonları, doğal afet ödemeleri, süt teşvik primi ödemeleri, destekleme primleri ve ekim alanlarının sınırlandırılması olarak uygulanmakta ve araştırma, eğitim, yayım ve denetim gibi kamu hizmetleri, tarımsal alt yapı yatırımları, yatırım teşvikleri, ihracat iadesi ödemeleri ve ithalat harcamaları gibi

²⁸ TCMB, "09 Aralık , 10 Mart 2000 ve 22 Haziran 2000 Tarihli Niyet Mektupları, Ocak 2003, (Çevrimiçi) http://www.tcmb.gov.tr/niyet/niyet_mektubu/mektup.html.

araçlarla sürdürülmektedir. Mevcut politikaların en önemlilerinden biri olan destekleme alımları; üretim piyasa sinyallerine uygun olarak gelişimini engellediği, üretici gelirlerinde istikrarsızlık ve gelir dağılımını bozucu etkiler yarattığı, bazı ürünlerde iç ve dış piyasalarda değerlendirilmesi zor stok birikimlerine yol açtığı yönünde eleştirilmektedir. Destekleme konusunda temel eleştirir ise, desteklemenin siyasi menfaatlere göre yapılması olmuştur.

Türkiye’de bugüne kadar ki uygulamalarda, destekleme sistemi içinde ‘taban fiyat’ öne çıkmakta ve ayrıca girdiler için destek verilmektedir.

Stand-by anlaşmasıyla tarımda destekleme alımları ve kredi sübvansiyonlarının tedrici olarak kaldırılması ve doğrudan destekleme sistemine geçilmesi öngörülmüştür.

Ayrıca Ziraat ve Halk Bankaları tarafından verilen sübvansiyonlu kredi miktarlarındaki artışın 2000 yılında %55’i geçmemesi, gübre ve diğer girdi sübvansiyonlarının 2000 ve 2001’de nominal olarak sabit tutulması hedeflenmiştir.

Sosyal Güvenlik Reformu²⁹;

Sosyal Güvenlik sistemi’nde hızlı büyüyen finansman açığını geriletmek, sağlıklı bir yapıya kavuşturmak için Eylül 1999’da Sosyal Güvenlik Reformu TBMM’de kabul edilerek uygulamaya konulmuştur. Bu Reform ile, sosyal güvenlik kuruluşlarının yardım almadan ayakta kalabilmeleri hedeflenmiştir. Yeni düzenlemede işsizlik sigortası da yerini almıştır.

- Asgari emeklilik yaşını sisteme yani katılanlar için hemen 58/60 ve önceden sisteme dahil olanlar için 10 yıllık bir Geçiş süreciyle 52/56 olarak yükseltmekte,

-Emekliliğe hak kazanabilmek için gerekli asgari prim ödeme süresini arttırmakta,

- Ortalama aylık bağlama oranını % 80’den % 65’e düşürmekte,

- Emeklilik maaşının hesaplanmasındaki referans periyodunu, tüm çalışma periyodu olarak arttırmakta,

- Emeklilik maaşını TÜFE’ye bağlamakta,

- Prime esas ücret tavanını 1 Nisan 2001’de asgari seviyenin dört katına, Nisan 2002’de ise beş katına çıkarılması öngörülmüştür.

²⁹ TCMB, a.g.e., 09 Aralık , 10 Mart 2000 ve 22 Haziran 2000 Tarihli Niyet Mektupları

Reform yapılmadığı takdirde GSMH'nin % 3'ü seviyesindeki açığın 2050 yılına kadar GSMH'nin % 16'sı na ulaşacağı endişesinin bu yeni düzenlemeler sonrasında tersine döneceği ve açığın gittikçe küçüleceği tahmin edilmektedir. Ayrıca hükümet, idari reformlarla birlikte özel emeklilik fonlarına yönelik hukuki çerçeveyi oluşturarak, reformun diğer aşamalarına geçmeyi hedeflemiştir.

2000 yılı için sosyal güvenlik kuruluşları bütçe kaynaklarından GSMH'nin % 2.9'u kadar (bütçenin %7.7'sine karşılık gelen 3.6 katrilyon TL) ödenek ayrılmıştır. Kamu mali yöntemi için, bütçenin hazırlanmasını, uygulanmasını ve kontrolünü güçlendirici, şeffaflığı ve güvenebilirliği artırıcı değişiklikler öngörülmüştür.

Bu değişiklikler kapsamında 61 bütçe içi fondan 20'sinin Şubat 2000'e kadar tefsiye edilmesi, kalan fonların 2001 yılının ilk yarısına kaldırılması planlanmıştır. Bütçe dışı fonların çok önemli bir bölümünün ise Haziran 2000'e kadar tasfiyesi benimsenmiştir.

Kamu mali yönetiminin iyileştirilmesi yönünde ilk adım 2000 yılı bütçesine, kamu bankalarının kredi sübvansiyon maliyetlerinin katılması olarak atılmıştır. Ayrıca 2000 yılı sonuna kadar hükümetin, devlet garantilerini kamu hesaplarına kaydedecek bir sistemi kurması ve 2001 bütçesinde yeni garantilerin verilmesi üzerine açık limitler getirmesi öngörülmüştür.

- Vergi Politikası İdaresi³⁰

Etkin adaletli bir vergi sistemine ulaşmak için vergi sistemini revize edici uygulamalar çerçevesinde ;

- İç yatırımı ve yabancı sermayeyi teşvik edici araç olarak, net ve basit yasa ve diğer mevzuatlarla desteklenmiş geniş tabanlı, düşük ve tahmin edilebilir marjinal vergi oranları üzerine kurulu bir vergi sisteminin uygulanması,

- Başta tam otomasyon olmak üzere vergi idaresi sistemine ilişkin projelerin devreye sokulması,

- Gelecekte yeni bir vergi affının çıkartılmaması,

- Gecikmiş vergi yükümlülüklerini azaltacak (yaklaşık yarısı kamu kuruluşlarına ait olan gecikmiş vergi yükümlülükleri Nisan 1999 itibariyle

³⁰ TCMB, a.g.e., 09 Aralık , 10 Mart 2000 ve 22 Haziran 2000 Tarihli Niyet Mektupları

GSMH'nin % 3'üne ulaşmıştır) önlemler kapsamında 2000 Nisan ayı sonuna kadar üçer aylık bir izleme sisteminin kurulması, öngörülmüştür.

- Bankacılık Düzenlemeleri³¹

TBMM'de 18.06.1999'da kabul edilen 4389 sayılı Bankalar kanunu'yla;

-Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu kurulmuştur. Kurum; tasarruf sahiplerinin haklarını ve bankaların düzenli ve emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye sokabilecek, ekonomide önemli zararlar doğurabilecek her türlü işlem ve uygulamaları önlemek, kredi sisteminin etkin bir çalışmasını sağlamak üzere gerekli karar ve tedbirleri almak ve uygulamakla hem yükümlü, hem de yetkili kılınmıştır .

- Daha önce Merkez Bankası ve Hazine Müsteşarlığı'na birlikte bölüşülen, düzenleme, denetim ve gözetim yetkisini devralan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, kamu tüzel kişiliğine haiz, idari ve mali özerkliğe sahip kılınmıştır.

- 1999 Eylül ayı sonu itibarıyla ticari bankaların yabancı para net genel pozisyon sınırı, sermayenin %20'sine indirilmiştir.

Kanun'un eksik olduğu noktaları gidermek, bankacılık gözetim kapsamını sağlam bir temele dayandırmak amacıyla TBMM'de 4491 Sayılı Bankalar Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun 17.12.1999'da kabul edilmiştir.

4491 Sayılı Kanun'la Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun tam olarak özerk hale getirilmesi, şeffaflığın artırılması, Bankalar üzerindeki siyasi müdahale ve etkilerin ortadan kaldırılması ve Bankalar Kurulu'nun Bankacılık Düzenleme ve Denetleme kurumu üyelerinin atanması dışında düzenleme, denetim ve gözetim alanındaki tüm kararların dışında bırakılması hedeflenmiştir .

Ayrıca,görev zararlarından dolayı büyük bir mali yükü bulunan Ziraat ve Halk Bankalarının nihai özelleştirme amacına koşut olarak piyasa kuralları çerçevesinde faaliyet göstermeleri sağlanacaktır.

³¹ TCMB, a.g.e., 09 Aralık , 10 Mart 2000 ve 22 Haziran 2000 Tarihli Niyet Mektupları

3.6. Kurun Dalgalanmaya Bırakılması,Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Etkileri ve Bankacılık Sektörüne Yönelik Yeni Düzenlemeler

Bankacılık sektörü Kasım krizi sonrasında faiz riski, Şubat krizi sonrasında ise hem faiz hem de kur riski sonucu önemli kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. Başta kamu bankaları olmak üzere, bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması için ihtiyaç duyulan kaynaklar kamu maliyesi üzerine önemli bir yük getirmiştir. Ekonominin içine düştüğü çıkmazdan kurtulması taze döviz girişini ve uluslar arası desteği gerekli kılmış, bu desteğin sağlanabilmesi ve ekonominin yeniden dengelerini bulabilmesi için yeni bir program hazırlanması gerekli olmuştur.

Program üç aşamalı bir temel strateji çerçevesinde odaklanmıştır.Birinci aşamada ,bankacılık sektörüne ilişkin tedbirlere hız verilerek,mali piyasalarda belirsizlik azaltılacak ve böylece kriz ortamından çıkılacaktır.İkinci aşamada,özellikle faiz ve döviz kurunun belirli bir istikrar kazanması sağlanacak,böylece ekonomik birimlere orta vadeli bir perspektif kazandırılacaktır.Üçüncü aşamada,makro ekonomik dengeler tesis edilerek ekonomide yılın ikinci yarısından itibaren istikrarlı bir büyüme sağlanmaya çalışılacaktır³².

Ülkenin 21 Şubat 2001 krizinden sonra uygulanmaya koyduğu güçlü ekonomiye geçiş programı ve içeriği aşağıda özetle sunulmaktadır³³;

• Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının Amacı

Yeni Programın temel amacı kur rejiminin terk edilmesi nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak ve esanlı olarak bu duruma bir daha geri dönmeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmaktır.

Yeni programın bu temel ilkeler çerçevesinde ;

³² Alpagu, a.g.e., 133.

³³ Akdiş, a.g.e., s.372-378

- Dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadeleyi kesintisiz ve kararlı biçimde sürdürmeyi,
- Bankacılık sektörünü, kamu ve TMSF bünyesindeki bankalar başta olmak üzere hızlı ve kapsamlı bir yeniden yapılandırmayı, böylece bankacılık kesimi ile reel sektör arasında sağlıklı bir ilişki kurmayı,
- Kamu finansman dengesini bir daha bozulmayacak bir biçimde güçlendirmeyi,
- Bütün bunlar etkinlik, esneklik, ve şeffaflık ile sağlanacak yapısal unsurların yasal altyapısını oluşturmayı, kendisine alt hedefler olarak seçmiştir.

• Yapısal Yenilenme ve Yasal Düzenlemeler

Program çerçevesinde aşağıda sıralanan dört ana alanda 15 yasal düzenleme yapılması planlanmıştır. Bunlar:

1. Mali sektörün yeniden yapılandırılması,
2. Devlette şeffaflığın artırılması ve kamu finansmanının güçlendirilmesi,
3. Ekonomide rekabetin ve etkinliğin artırılması,
4. Sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi, amaçlarına yönelik olacaktır.

• Mali Sektörün Yeniden Yapılandırılması

Bankaların mali bünyelerinin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması mali piyasaların ve reel sektörün istikrarı bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda öncelikli olarak Bankalar Kanunu'nda değişiklikler öngören yasal süreç başlatılmıştır. Bununla, kamu bankalarında yaşanan sorunların tekrar oluşmaması için likidite sorunlarının giderilmesi ile eşanlı olarak gerekli olan önlemler düşünülmüştür.

• Devlette Şeffaflığı Artıracak ve Kamu Finansmanını Güçlendirecek Düzenlemeler

Program devlette şeffaflığı arttıracak ve kamu finansmanını güçlendirecek düzenlemeler olarak aşağıdaki düzenlemeleri öngörmüştür.

- Görev Zararları ile İlgili Düzenlemeler

KİT'lerin faaliyetlerinde zarar oluşturacak görevlerin en aza indirilmesi yönünde düzenlemeler yapılmaya devam edilecektir.

- Borçlanma Yasası

Bu kanun ile devlette şeffaflığın ve hesap verilebilirliğin sağlanması hedeflenmektedir.

- Kamusallaştırma Yasası

Anayasamızda ve Kanunda öngörülen bedelin nakden ve peşin olarak ödenmesi ilkesi, uygulamada amacından saptırılmaktadır. İdareler, kamulaştırma kararlarının alınmasında ve kıymet takdirlerinde mali disiplin anlayışından uzaklaşmaktadır. Bu kanunla yeterli ödeneği temin edilmeden kamulaştırma işlemine başlanılmayacaktır.

- Kamu İhale Yasası

Devlet İhale Kanununun değiştirilmesi ile daha rekabetçi ve etkin bir ihale sisteminin oluşturulması ve uluslararası standartlara uyum sağlanması amaçlanmaktadır.

- Bütçe ve Bütçe Dışı Fonların Kapatılması

Halen kapatılmış bulunan 46 bütçe ve 6 bütçe dışı fona ek olarak 15 bütçe ve 2 bütçe dışı fonun daha kapatılarak fon sisteminde nihai bir konsolidasyon sağlanması ve böylelikle mali disiplin ve şeffaflığın temini amaçlanmaktadır.

- Ekonomide Rekabeti ve Etkinliği Artıracak Düzenlemeler

Programın rekabeti ve etkinliğini arttırmak amacıyla yapmayı planladığı yasal düzenlemeler ve amaçları ise şöyledir:

- Şeker Kanunu

Şeker üretiminde, fiyatlandırmasında ve pazarlamasında usul ve esaslar getirerek piyasadaki istikrarın sağlanması amaçlanmaktadır.

- Tütün Kanunu

Tütün mamülleri ve alkollü içkilerin fiyatlandırılması, dağıtımı, satışı ve kontrolü ile ilgili usul ve esaslar Tütün Mamülleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurulu tarafından düzenlenecektir. 2002 üretin döneminden itibaren devlet nam ve hesabın alım yapılmayacaktır.

- Doğalgaz Kanunu

Doğalgazın kaliteli, sürekli, ucuz, rekabete dayalı esaslar çerçevesinde ve çevreye zarar vermeyecek şekilde tüketicilerin kullanımına sunulması için doğalgaz piyasasının serbestleştirilmesi kanunun ana amacıdır.

- Türk Telekom'un Özelleştirilmesi

Türk Telekom'un Özelleştirilmesini hızlandırmak için Kamu yararı ve ulusal güvenlik amacıyla tutulan Altın Hisse dışındaki hisselerin stratejik ortağa blok satışı, halka arz ve çalışanlara satış yollarıyla özelleştirilmesine, sabit telefon hizmetlerinde kamu tekelinin özelleştirme sonrası kaldırılmasına, lisans verme yetkisinin Telekomünikasyon Kurumuna verilmesine, sektörün yönetiminde etkinliği artıracak ve bu ilkeler doğrultusunda özelleştirmeyi hızla gerçekleştirecek icraatın başlamasına, yabancıya blok satış oranının %50'nin altında olmasına imkan sağlayan yasal süreç başlatılmıştır.

- Sivil Havacılık Kurumu

Hava yollarının iç hat uçuş fiyatlarının serbestçe belirlenmesine imkan sağlanacaktır.

• Sosyal Dayanışmayı Güçlendiren Düzenlemeler

Sosyal dayanışmayı güçlendireceği öngörülen düzenlemeler, iş güvencesi yasası ile ekonomik ve sosyal konsey yasası olarak belirlenmiştir. Bu konudaki düşünceler şöyledir:

- İş Güvencesi Yasası

Avrupa Birliği Ulusal Programında kısa vadeli öncelikler arasına alınmış olup yasa hazırlığı için sosyal taraflarla görüşmeler yürütülmektedir.

- Ekonomik ve Sosyal Konsey Yasası

Ekonomik ve sosyal politikaların oluşturulmasında toplum kesimleri arasında uzlaşma ve işbirliğinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Kamu kesimi, işçi, işveren ve diğer sivil toplum örgütlerini bir araya getiren konseyle ilgili yasa çıkarılmıştır.

• Reel Ekonomiye Yönelik Önlemler

Program reel ekonomiye yönelik önlemleri de içermektedir. Burada öncelik ihracatın artırılmasına yönelik ilave tedbirlerin alınmasına ayrılmıştır. Bu tedbirlerle bütçeden ve diğer kaynaklardan sağlanacak finansmanlar çerçevesinde;

- Eximbank'ın kredi imkanları artırılacak,
- İhracatta KDV ödemeleri hızlandırılacak,
- Desteklerle ilgili uygulamalarda bürokratik işlemler azaltılacaktır.

Ayrıca;

- Doğrudan yabancı sermayenin Türkiye'ye girişini hızlandırmak amacıyla daha önce Anayasa'da yapılan değişiklikle getirilen uluslararası tahkim imkanı ile

ilgili gereken kanun çıkarılacaktır. Bunun yanısıra doğrudan yatırımın önündeki idari ve bürokratik engelleri ortadan kaldıracak bir eylem planı çalışmaları başlatılmıştır.

- **Harcama Tedbirleri**

Kamu harcamalarının denetim altında tutulması ve azaltılması programının işlerliği açısından önem taşımaktadır. Kamu finansmanına ilişkin hedeflere ulaşmak için her şeyden önce devlet tasarruf etmesi hedeflenmiştir.

- **Gelir Artırıcı Düzenlemeler**

Programın başarısı devlet gelirlerinin arttırılmasına bağlı bulunmaktadır. Devlet gelirlerinin arttırılması için pek çok vergi ve gelir artırıcı düzenleme öngörülmüştür.

- **Programın Nihai Hedefi**

Program uzun vadeli hedef olarak enflasyonu indirmeyi, yapısal reformları gerçekleştirerek AB'ye uyum sürecini hızlandırmayı hedeflemektedir. Bu husus programda şöyle ifade edilmektedir:

- Programda öngörülen yapısal reformların uygulamaya geçirilmesi ekonomide etkinliği artıracak, bunun sonucunda mevcut kaynaklarla sürdürülebilir bir büyüme performansı yakalanabilecektir. Yapısal reformların sonucunda devletin işleyişi köklü bir şekilde değiştirilecektir. Böylece, devletin kamu maliyesini bozan ve kaynak kullanımında etkinliği azaltan eski alışkanlıklarına geri dönmesi engellenmiş olacaktır.

- Kamu finansman dengesinin kalıcı bir biçimde iyileştirilmesi neticesinde devletin, eğitim, sağlık, teknoloji ve sosyal harcamalara yeterli kaynakları tahsis etmesi mümkün hale gelecektir. Böylelikle, Uzun Vadeli Strateji'de hedeflenen toplam faktör verimliliği artışı gerçekleştirebilecek, dünya hasılasında daha yüksek pay alınması, toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi, gelir dağılımının düzeltilmesi, yoksullukla mücadele ve bölgesel gelişmişlik farkının azaltılması sağlanabilecektir.

- Türkiye, yapısal reformlar gerçekleştirerek enflasyonu tek haneli rakamlara kalıcı olarak indirecek, kamu açıklarını sürdürebilir düzeyde tutacak ve ilgili diğer kriterleri sağlayarak hem Avrupa Birliği'ne hem de Avrupa Para Birliği'ne üyelik için gereken yükümlülükleri yerine getirmiş olacaktır.

Türkiye yukarıda özetlenen programın 3 Mayıs 2001 tarihli Niyet Mektubu ile IMF'ye sunmuş ve IMF'nin programı ve niyet mektubunu 15 Mayıs Salı günü kabul etmesi ile birlikte Türkiye'ye açılacak yurtdışı kredi miktarı açıklanmaya başlanmıştır.

Toplamda 19.3 milyar dolarlık bir dış finansman desteğinin ilk dilimi olan 3.8 milyar dolar hemen gönderilmiştir. Yeni program ile piyasalar nisbi istikrara kavuşmaya başlamıştır.

3.6.1. Bankacılık Sektörü Reformu

Enflasyonu düşürme programı sürdürülebilirliğine karşı ilk tehlikeyi 22 Kasım 2000'de yaşanan yoğun bir spekülasyon atakla yaşadı. Bu atak sonucunda, İnterbank gecelik faizleri %873'e kadar çıkmıştır. Mahfi Eğilmez başta olmak üzere bir grup iktisatçı, 22 Kasım'ın bir likidite krizi olduğunu öne sürmüşlerdir. M. Eğilmez'e göre, yüksek cari işlemler açığına rağmen, Kasım sonunda bu tarz bir atağa neden olacak olumsuz beklentiler söz konusu değildi. Sadece bankalar yavaşça açık pozisyonlarını kapatmaya çalışırken, bankacılık sistemine yönelik düzenlemeler hızlandı. Bu durum bankaları açık pozisyonlarını kapatma konusunda paniğe sürükledi. Döviz alabilmek için bankalar likidite talebini yükseltince, faizler hızla yükseldi³⁴.

Diğer yandan bazı bankaların Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devredebileceği söylentileri nedeni ile bankaların birbirine olan kredi hatlarını iptal etmesi, kredi arzında hızla daralmaya yol açmıştır. Böylece, faizler aşırı yüksek düzeylere yükselmiştir. Hazine bu spekülasyon ataklardan, daha yüksek faizle borçlanabilir vaziyette çıkmıştır.

2000 Kasım'ında yaşanan spekülasyon atak, Merkez Bankasının net iç varlık hedefini bir kenara bırakıp piyasaya ek likidite sürmesi, çok yüksek faizler, IMF'nin vaat ettiği 7.5 milyar dolarlık ek rezerv olanağı ve en önemlisi döviz piyasasında yapılan önemli satışlar ile atlatılabilmektedir. Ancak sorunlar büyümeye devam etmiş ve

³⁴ Gökhan Karbulut, *Gelişmekte olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri*, s.133-138.

hazinenin daha yüksek faizle borçlanır hale gelmesi de programa yeni bir yük getirmiştir.

İlk ataktan yaklaşık 3 ay sonra, 19 Şubat 2001’de yaşanan bir siyasi krizin ardından, ikinci spekülâtif atak başladı. Bankalararası faiz %6200’lere kadar tırmandı. Piyasaya yapılan 5.36 milyar dolarlık müdahale de spekülâtif atağı durduramayınca, 21 Şubat 2001’de kur serbestçe dalgalanmaya bırakıldı.

Krizin ardından, 3 Mayıs 2001’de IMF’ye verilen yeni niyet mektubunun 1. Maddesinde, Türk kamuoyuna ‘Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’ olarak sunulan programın, 2000 yılı enflasyonu düşürme programının bir devamı niteliğinde olduğu belirtilmiştir.

15 Haziran 2001 tarihinde Hazine gönüllü bir borç takası gerçekleştirmiş olup, bu takas gerek büyüklük gerekse tasarım açısından başarıyla sonuçlandırılmıştır. Takas sonucunda, 9,335 trilyon TL’lik (8 milyar dolar) iç borç dolar ve TL cinsinden tahvillerle değiştirilmiştir. Bu yolla, 5,3 ay olan bono ve tahvillerin ortalama vadesi 37,2 aya çıkarılmıştır. Aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere, yapılan takas işlemi bankaların açık pozisyonlarını önemli ölçüde kapatmalarına yardımcı olmuştur³⁵.

Tablo 3.3. Döviz Pozisyonundaki Gelişmeler

(Milyon \$)	27 Nisan	25 Mayıs	15 Haziran	29 Haziran
Bilanço içi döviz pozisyonu	-8,177	-8,417	-8,270	-8,300
Döviz endeksli pozisyon	1,831	2,157	2,139	6,153
Bilanço içi döviz pozisyonu (*)	-6,346	-6,260	-6,131	-2,147
Vadeli pozisyon	5,922	5,992	5,757	2,290
Net genel pozisyon	-424	-268	-374	143

(*) Döviz endeksli pozisyon dahildir.

Kaynak: www.tcmb.gov.tr/ 2001 yıllık rapor

Son birkaç yılda sorunları iyice ağırlaşan bankacılık sektöründe, yaşanan krizlerin ardından yeniden yapılandırma çalışmaları başlatılmıştır. Bu çalışmalarda ;

³⁵ TCMB, Yıllık Rapor , 2001, (Çevrimiçi) <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/pdf/>, 15 Aralık 2002.

- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu(TMSF) tarafından devralınan bankaların sorunlarının çözüme kavuşturulması,
- Kamu bankalarının mali sistemde istikrarsızlık unsuru olmaktan çıkarılması ve
- Mali yapıları zayıflayan özel sektör bankalarının sağlıklı bir yapıya kavuşmalarını sağlayacak yapısal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.

3.6.1.1. TMSF'ndeki Bankalara Yönelik Tedbirler ve Düzenlemeler

Kasım 1997-Kasım 2001 tarihleri arasında,19 banka TMSF'ye devrolmuştur.Bu bankalara DİBS ve nakit olarak kaynak aktarmak suretiyle öncelikle 15 vadeli yükümlülüklerini tasfiye etmeleri ve finansal yapılarının güçlendirilmesi sağlanmış,tahsil edilemeyen kredileri BDDK bünyesinde oluşturulan Tahsilat Dairesi Başkanlığına devredilmiş,mevduatın 65.3 trilyon TL ve 2.9 milyar ABD doları tutarındaki bölümü,ihale yöntemi ile DİBS karşılığında diğer ticari bankalara devredilmiştir.Sekiz banka yine TMSF kapsamındaki diğer bankalarla birleştirilmiş,4 banka satılmış,3 banka da kapatılmıştır³⁶.

Tablo 3.4. Bankaların T.M.S.F.ve Alınmasının Yasal Dayanağı

Mülga 3182 Sayılı Bankalar Kanunu Uyarınca İntikal Edenler	4389 Sayılı Bankalar Kanunu Md. 14/3	4389 Sayılı Bankalar Kanunu Md. 14/3 ve 4
Ticaret Bankası Bank Ekspres Interbank	Yasarbank Demirbank Sitebank Ulusalbank Tarişbank	Egebank Yurtbank Sümerbank Esbank Eribank Bank Kapital İktisat Bankası Bayındırbank Kentbank EGS Bank Toprak Bank Pamukbank

Kaynak:www.tcmb.gov.tr / 2001 yıllık rapor

³⁶ TCMB, Yıllık Rapor , 2001, (Çevrimiçi) <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/pdf/>, 15 Aralık 2002.

Söz konusu bankalardan;1 banka 1997 yılında,1 banka 1998 yılında,6 banka 1999 yılında,3 banka 2000 yılında,8 banka 2001 yılında,1 banka 2002 yılında TMSF'ye devrolmuştur.

Tablo 3.5. T.M.S.F. Bünyesine Alınan Bankaların Yasal Yükümlülükleri

Toplam Yükümlülükler (Devir Tarihi İtibariyle Milyon Dolar)	31.389
- Toplam Mevduat	25.958
- TL Cinsinden Mevduatlar	10.751
- Yabancı Para Cinsinden Mevduatlar	15.207
- Diğer	5.431
Bilgi İçin	
- Sigortaya Tabi Mevduat	16.827
- Yurtdışı Yükümlülükler (*)	2.024
- Yurtdışı Alacaklar	763
- Yurtdışı Yükümlülükler (net)	1.260
- Yurtdışı Yükümlülükler (net)/Toplam Yükümlülükler (%)	4,1

*) Yurtdışından alınan krediler ile yurt dışı yerleşiklere ait mevduatı içermektedir.

Kaynak:www.bddk.org.tr / Kasım 2002 Gelişme Raporu

TMSF bünyesine alınan bankaların devralındıkları tarihler itibariyle zarar toplamı17,3 milyar dolar olmuştur. TMSF bankalarının zararlarının oluşumunda donuk hale gelen krediler için ayrılan karşılıkların yanı sıra kambiyo zararları ve sermaye piyasası işlem zararları da etkili olmuştur. Aşağıdaki tabloda Temmuz 2001 itibariyle TMSF tarafından devralınan bankaların küçülme süreci özetlenmektedir³⁷.

Tablo 3.6. TMSF Bankalarının Şube ve Personel Sayıları

Şube sayısı		Personel sayısı	
TMSF'na transfer tarihinde	31 Temmuz 2001 itibariyle	TMSF'na transfer tarihinde	31 Temmuz 2001 itibariyle
1,243	824	26,585	15,395

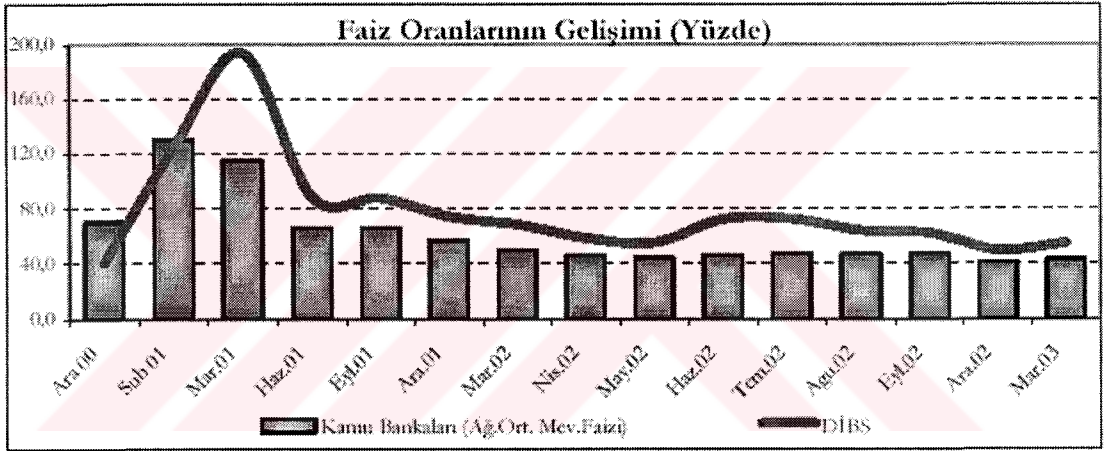
Kaynak:www.bddk.org.tr / Kasım 2002 Gelişme Raporu

³⁷ BDDK, "Kasım 2002, Gelişme Raporu , " (Çevrimiçi), <http://www.bddk.org.tr/> Ocak 2003

3.6.1.2. Kamu Bankaları Reformu

Bankacılık sektörü reformu çerçevesinde, önemli adımlar atılmış ve sistemin sağlıklı bir yapıya kavuşturulabilmesini teminen çeşitli önlemler alınmıştır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ve Kamu Bankaları Ortak Yönetim Kurulu, Ekonominin Yeniden Yapılandırılması Programında yer alan bankacılık reform stratejilerini tümüyle uygulamakta olup, elde edilen gelişmeler aşağıda özetlenmekte ve ekteki tabloda da takvime bağlı eylem planının ayrıntıları yer almaktadır³⁸.

Grafik 3.6. Faiz Oranlarının Gelişimi

Not: Aralık 2000'de ihale olmadığından Kasım ihale faiz oranı kullanılmıştır.

Kaynak: www.tcmb.gov.tr

Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, öncelikle bu bankaların finansal ve operasyonel yapılarının iyileştirilmesi, nihai olarak ise özelleştirilmeleri hedefi doğrultusunda yürütülmüştür. Kamu bankalarının görev zararlarının tasfiye edilmesi, diğer bankalara ve bankacılık dışı kesime olan kısa vadeli yükümlülüklerinin azaltılarak düzenli nakit akışının sağlanması, sermaye yapılarının güçlendirilmesi, mevduat faizlerinin piyasa faizleriyle uyumlu hale getirilerek, kredi portföylerinin etkin yönetiminin sağlanması ve bilanço yapıları ile karlılıklarının iyileştirilmesi amaçlanmıştır³⁹.

³⁸ BDDK, Gelişme Raporu, 2001, (Çevrimiçi) <http://www.bddk.org.tr/yeni/pdf/>, Ocak 2003

³⁹ TCMB, Yıllık Rapor, 2001, (Çevrimiçi) <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/pdf/>, 15 Aralık 2002.

Tablo 3.7. Kamu Bankalarının Dönem Kar ve Zararları

(Trilyon TL)	Ziraat Bankası	Emlak Bankası	Ziraat + Emlak Bankası		Halk Bankası		Toplam	
			(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)
2001 Nisan	-279	-319	-598	-	-740	-	-1.338	-
2001 Aralık	526	-	526	-	-581	-	-55	-
2002 Aralık	953	-	953	156	814	594	1.767	750

(1) Enflasyon muhtasabına göre düzeltilmiş veriler

(2) Enflasyon muhtasabına göre düzeltilmiş veriler

Kaynak: Kamu Bankaları Ortak Yönetim Kurulu

Kaynak:www.bddk.org.tr / Nisan 2003 Gelişme Raporu

Bu doğrultuda Hazine tarafından kamu bankalarına kaynak aktarımı yapılmış ve toplam 25.8 katrilyon TL nominal tutarda özel tertip DİBS verilmiştir. Görev zararları tümüyle tasfiye edilmiştir. Kamu bankalarında yeniden görev zararı oluşmasını engellemek ve kamu bankaları kanalıyla destek sağlanması için önceden bütçeye ödenek konulması zorunluluğu getirmek amacıyla yasal düzenlemeler yapılmıştır. Kamu bankalarının ödenmiş sermaye tutarı, Aralık 2000’de 697 trilyon TL iken, Ağustos 2001 de 3.7 katrilyon TL’na, toplam özkaynaklar ise aynı tarihler içinde 1.093 trilyon TL’den 3.9 katrilyon TL’na yükseltilmiştir. Operasyonel yapılandırılma çerçevesinde, kamu bankaları ortak yönetime kavuşturulmuş, Emlak Bankası’nın bankacılık lisansı, 6 Temmuz 2001 tarihinde iptal edilerek bu banka Ziraat bankası ile birleştirilmiştir. Ayrıca, Eylül 2000’de 2389 olan kamu bankalarının toplam şube sayısı, Kasım 2001 itibarıyla 1739’a, personel sayısı ise aynı dönemde 70667’den 58.534 kişiye indirilmiştir⁴⁰.

⁴⁰ TCMB, a.g.e., Yıllık Rapor 2001

Tablo 3.8. Kamu Bankalarına Aktarılan Kaynaklar

	Aralık 2000 İtibariyle Stok (1)	2001 Yılı İçinde Oluşan Arus (net) (2)	Toplam (1)+(2)
Görev Zararları Sonucu Oluşan Borç	17.413	7.759	25.172
-Menkul Kıymete Bağlanmış	2.217	22.955	25.172
-Menkul Kıymete Bağlanmamış	15.196	-15.196	0
Sermaye Desteği (Nakit Dışı Kağıt Yoluyla)	-	3.224	3.224
Sermaye Desteği (Nakit Yoluyla)	-	326	326
Toplam	17.413	11.309	28.722

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, BDDK, Kamu Bankaları Ortak Yönetim Kurulu

	Trilyon TL			Yüzde Pay		
	Ara. 2000	Ara. 2001	Ara. 2002	Ara. 2000	Ara. 2001	Ara. 2002
Varlıklar						
-Nakit Değerler ve Bankalar	2.077	4.760	3.376	6,7	10,7	6,1
-Menkul Değerler Cüzdanı	2.427	26.344	34.086	7,9	59,3	61,9
-Krediler	6.915	5.453	5.261	22,4	12,3	9,5
-Takipteki Alacaklar (Net)	721	1.065	709	2,3	2,4	1,3
-Takipteki Alacaklar	1.017	3.366	3.613	3,3	7,6	6,6
-Takipteki Alacaklar Karşılığı (-)	296	2.301	2.904	1,0	5,2	5,3
-Görev Zararları	15.196	-	-	49,3	-	-
-Diğer Varlıklar	3.481	6.781	11.666	11,3	15,3	21,2
Yükümlülükler						
-Mevduat*	20.353	30.351	39.103	66,0	68,4	71,0
-Bankalara Borçlar**	3.909	3.561	2.840	12,7	8,0	5,1
-Diğer Yükümlülükler	5.842	6.455	7.167	19,0	14,5	13,0
-Özkaynak	713	4.036	5.988	2,3	9,1	10,9
Bilanço Toplamı	30.817	44.403	55.098	100,0	100,0	100,0

Kaynak: BDDK, Kamu Bankaları Ortak Yönetim Kurulu

* Mevduat kaleminde bankalar mevduatı dahil tutulmuştur.

** Bankalara borçlar kaleminde bankalar mevduatı ve bankaların arası para piyasası işlemleri bulunmaktadır.

Kaynak: www.bddk.org.tr / Nisan 2003 Gelişme Raporu

3.6.2. Özel Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı

Yaşanan krizlerin etkisiyle mali bünyeleri ve karlılık performansları kötüleşen özel bankaların daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması Bankacılık sektörü Yeniden Yapılandırma Programı'nın çok önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Özel bankalara yönelik program kapsamında öncelikle özel bankaların kendi kaynakları ile sermaye yapılarını güçlendirmeleri ve piyasa risklerinin sınırlandırılması yönünde adımlar atılmıştır.

Tablo 3.9. Program Kapsamındaki Bankaların Bilançosu

	Trilyon TL			Milyon Dolar		
	Ara.01	Haz.02	Ara.02	Ara.01	Haz.02	Ara.02
Nakit Değerler	1.707	1.083	1.383	1.185	675	846
Bankalar	11.242	8.833	8.609	7.810	5.511	5.267
Bankalararası Para Piyasası	6.828	6.805	5.750	4.743	4.246	3.518
Menkul Değerler Cüzdanı	12.429	16.919	30.921	8.634	10.557	18.918
Bağlı Menkul Değerler	15.914	22.174	15.241	11.055	13.835	9.325
Krediler	24.045	29.654	38.552	16.703	18.502	23.586
Takipteki Alacaklar (Brüt)	7.907	7.877	4.327	5.493	4.914	2.647
Takipteki Alacaklar (Net)	5.244	4.810	2.051	3.642	3.001	1.255
Toplam Aktifler	102.158	117.155	136.132	70.965	73.097	83.287
Mevduat	72.752	80.485	91.909	50.537	50.218	56.231
Özkaynaklar	10.570	12.189	16.856	7.342	7.605	10.312

*Yurtiçi ve yurtdışı subeler konsolide.

Not: Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı kapsamındaki 23 bankanın enflasyona göre düzeltilmiş bilanço verileridir.

Kaynak:www.bddk.org.tr / Nisan 2003 Gelişme Raporu

Özel sektör bankalarının yeniden yapılandırılmasına yönelik olarak,sermaye yapılarının güçlendirilmesi,yabancı para açık pozisyonlarının daraltılması,devir ve birleşmelerinin özendirilmesi,sorunlu kredilerin çözülmesi ve iç kontrol-risk yönetim sistemlerinin oluşturulması konularında düzenlemeler yapılmıştır.

Tablo 3.10. Program Kapsamındaki Bankaların Kar/Zarar Tablosu

	Trilyon TL			Milyon Dolar		
	Aralık 2001	Haz. 2002	Aralık 2002	Aralık 2001	Haz. 2002	Aralık 2002
Faiz Gelirleri	25.362	10.660	22.377	17.618	6.651	13.690
Faiz Giderleri	15.959	7.133	15.576	11.086	4.451	9.530
Net Faiz Gelirleri	9.402	3.527	6.801	6.531	2.201	4.160
Faiz Dışı Gelirler	4.131	1.959	5.462	2.870	1.222	3.342
Faiz Dışı Giderler	8.800	3.437	7.995	6.113	2.145	4.891
Net Faiz Dışı Gelirler	-4.668	-1.478	-2.533	-3.243	-922	-1.549
Diğer Faiz Dışı Gelir(Gider)	-6.531	544	-829	-4.537	339	-507
Net Dönem Kar /Zararı	-3.941	516	2.766	-2.738	322	1.692

Kaynak:www.bddk.org.tr / Nisan 2003 Gelişme Raporu

Tablo 3.11. Program Kapsamındaki Bankaların Özkaynakları

(Trilyon TL)	Aralık 2001	Haziran 2002	Aralık 2002
Odenmiş Sermaye	5.248	5.420	6.051
Yedek Akçeler ^(*)	14.522	16.916	12.316
Sabit Kıymet Yen. Değ. Fonu	474	605	221
Menkul Kıymet Değer Artış Fonu	973	499	679
Dönem Karı (Zararı)	-3.941	516	2.766
Gecmiş Yıl Karı (Zararı)	-6.705	-11.767	-5.178
ÖZKAYNAKLAR	10.570	12.189	16.853

(*) Enflasyon muhasebesinden kaynaklanan sermaye yedekleri dahildir.

Kaynak:www.bddk.org.tr / Nisan 2003 Gelişme Raporu

Özkaynakların güçlendirilmesini özendirmek amacıyla,gayrimenkul ve iştirak hissesi satışından doğan kazançların,satışın yapıldığı yılda sermayeye ilave edilen kısmının kurumlar vergisinden muaf tutulması sağlanmıştır.Kaynak maliyetinin düşürülmesi amacıyla,Türk Lirası cinsinden mevduat için ayrılan zorunlu karşılıklara faiz ödenmesi uygulamasına başlanılmıştır⁴¹.

Tablo 3.12. Program Kapsamındaki Bankaların Yabancı Para Pozisyonları

Milyon Dolar	Ocak.02	Mart.02	Haz.02	Eyl.02	Ekim.02	Ara.02	21.03.03
Bilanço içi Poz. (DEP dahil)	-1.184	-797	-734	-149	-550	-536	163
Vadeli Pozisyon	306	230	-67	32	117	174	-50
Net Genel Pozisyon	-879	-567	-801	-17	-433	-362	115
YPNGP/Sermaye Tabanı (%)	-12,5	-8,1	-13,7	-0,3	-6,8	-5,1	1,3

Kaynak:www.bddk.org.tr / Nisan 2003 Gelişme Raporu

26 bankanın mali durumları üç aşamalı bir denetimden geçirilmiş ve sermaye açığı bulunan bankalardaki toplam sermaye ihtiyacının(Pamukbank hariç)1.326 trilyon TL olduğu belirlenmiştir.Söz konusu tutarın 1.02 trilyon TL tutarındaki kısım bankalar tarafından değerlendirme süreci içerisinde sermayeye eklenmiştir⁴².

⁴¹ TCMB,Yıllık Rapor ,2001,(Çevrimiçi) <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/pdf/>,15 Aralık 2002.

⁴² Hazine Müsteşarlığı,10.07.2002 tarihli Niyet Mektubu,(Çevrimiçi) <http://www.hazine.gov.tr/Standby/Ocak 2003>

3.6.3. Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Sorunlu Varlıkların Çözümlemesi

3.6.3.1. İstanbul Yaklaşımı

4743 sayılı Kanun ile finansal krizler sonucu ödeme gücünü yitirmiş olan reel sektör şirketlerinin, faaliyetlerini sürdürmeye devam ederek yeniden üretim geri ödeme gücü kazanmalarına olanak tanımak amacıyla, mali sektöre olan borçların yeniden yapılandırılmasına ilişkin düzenlemelerde gerçekleştirilmiştir.

Bu bağlamda⁴³;

Banka alacaklarının, ‘Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşmaları’ çerçevesinde ve bu anlaşmaların BDDK tarafından onaylandığı tarihten itibaren üç yıl içinde ‘Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Sözleşmelerce bağlanarak, gerektiğinde borçluya ek finansman desteği de sağlamak suretiyle yeniden yapılandırılması veya yeni itfa planına bağlanması mümkün hale getirilmiştir.

TBB tarafından hazırlanan Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşması, 24 Mayıs 2002 tarihinde alacaklı kuruluşların imzasına açılmıştır. 25 banka, 17 banka dışı mali kurum, tasfiye halindeki Emlak Bankası ve TMSF tarafından imzalanan Anlaşma, 4 Haziran 2002 tarihinde BDDK tarafından onaylanmıştır.

Ekim 2002 itibarıyla 41 adet küçük ölçekli ve 17 gruba ait toplam 128 büyük firma yeniden yapılandırma kapsamına alınmıştır. Küçük ölçekli firmalara ait yeniden yapılandırma kapsamına alınan borç tutarı 299 milyon dolar seviyesinde gerçekleşirken, büyük ölçekli firmalar için bu tutar 2,5 milyar dolar düzeyindedir. Mart 2003 itibarıyla 51 adet küçük ölçekli ve 26 gruba ait toplam 180 büyük firma⁷ yeniden yapılandırma kapsamına alınmıştır. Küçük ölçekli firmalara ait yeniden yapılandırma kapsamına alınan borç tutarı 385 milyon dolar seviyesinde gerçekleşirken, büyük ölçekli firmalar için bu tutar 5,2 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Ayrıca, söz konusu tarih itibarıyla 283,2 milyon doları küçük firmalara ve

⁴³ BDDK , ”Nisan 2003 Gelişme Raporu,” (Çevrimiçi) <http://www.bddk.gov.tr/10 Mayıs 2003>

3,5 milyar doları büyük firmalara ait olmak üzere toplam bağitlanan sözleşme tutarı 3,8 milyar dolara ulaşmıştır.

Tablo 3.13. Finansal Yeniden Yapılanma Kapsamındaki Bankalar ve Borçlar

-Mart 2003 itibariyle-	Toplam Başvuru		Bağitlanan FYYS	
	Adet	Milyon Dolar	Adet	Milyon Dolar
Büyük Ölçekli Firma Sayısı	180	5.178	110	3.514
Küçük Ölçekli Firma Sayısı	51	385	25	283
Toplam Firma sayısı	231	5.563	135	3.797

Kaynak: TSKB

Kaynak:www.bddk.org.tr / Nisan 2003 Gelişme Raporu

Finansal yeniden yapılandırma kapsamına alınan firmaların temel faaliyet göstergelerinde 31 Aralık 2000 verileri esas alınmaktadır. Buna göre, Mart ayı sonu itibariyle finansal yeniden yapılandırma kapsamına alınmış bulunan firmalardaki istihdam; 6.818'i küçük firmalarda 29.735'i büyük firmalarda olmak üzere toplam 36.553 seviyesindedir. Söz konusu firmaların toplam aktif büyüklüğü 7 katrilyon lira olarak kaydedilirken, toplam ciro 2,6 katrilyon lira seviyesindedir. Ayrıca, bu firmaların toplam ihracat hacminin 697 milyon dolar seviyesinde olduğu görülmektedir.

Tablo 3.14.FYYP Kapsamına Alınan Firmalara İlişkin Faaliyet İstatistikleri

	Mart 2003 İtibariyle Toplam
Toplam İstihdam	36.553
Toplam İhracat Hacmi (Milyon ABİD Dolar)	697
Toplam Ciro Hacmi (Trilyon TL)	2.586
Aktif Toplamı (Trilyon TL)	6.957

Kaynak: TSKB, TBB

Kaynak:www.bddk.org.tr / Nisan 2003 Gelişme Raporu

3.6.3.2. Varlık Yönetimi Şirketi

31 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren 4743 sayılı kanun çerçevesinde, bankaların tahsili gecikmiş alacaklarını çözüme kavuşturmak ve bankaların aktiflerine seyyaliyet kazandırmak amacıyla, çeşitli vergi kolaylıkları da getirilerek varlık yönetim şirketlerinin kurulması teşvik edilmiştir.

Yasal altyapının tamamlanmış olmasına karşın, Irak savaşı, makroekonomik durum ve hukuki süreçlerde yaşanan sorunlar nedeniyle varlık yönetim şirketlerine yatırımcılar ilgi göstermemiştir. Bununla birlikte, İcra-İflas Kanununda yapılacak değişiklikler sonrasında varlık yönetim şirketi kurulmasına ilişkin taleplerin gelmesi beklenmektedir⁴⁴.

Bankaların ödeme kabiliyetini tehdit eden ve sermayenin aşınmasına , banka karlılığının ve etkinliğinin azalmasına neden olan sorunlu varlıkların azaltılması bankacılık krizlerini aşmanın başta gelen yöntemlerinden birisidir. 1980’li yıllardan bu yana önce ABD’de, ardından da pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede kamu otoritelerince bankacılık sistemindeki sorunlu varlıkları azaltmaya yönelik olarak birtakım organizasyonlar oluşturulmuştur. Uluslararası kuruluşlarca da desteklenen bu yaklaşım özellikle istikrar programı uygulanan ülkelerde finans kesiminin yeniden yapılandırılması çabalarının önemli bir bileşeni olmuştur.

Türkiye için de bankaların sorunlu aktiflerinin azaltılması ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na devredilen bankalara ait düşük kaliteli aktiflerin tasfiyesi acil gündem maddelerinden birini teşkil etmektedir.

Varlıkların devralınma fiyatı da kuruluşların performansını etkileyen bir faktördür. Bu noktada, zarar paylaşımının ne olması gerektiği önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Varlıkların bankalardan tamamen piyasa fiyatı üzerinden satın alınması (zararın tamamen banka tarafından üstlenilmesi) durumunda bile yönetim ve elden çıkarma aşamalarında varlık yönetimi şirketinin sahip olduğu avantajlar sayesinde ekonomide etkinliğin artırılması ve krizin maliyetinin azaltılması mümkün görünmektedir. Sağlanacak bu etkinlik artışının (bankalara avantajlı alım fiyatları önerilerek) bankalara transfer edilmesi de tercih edilebilecek bir yöntemdir. Bunun ötesinde, kamu maliyesine tolere edilebilecek bir yük getirme pahasına bankalara daha avantajlı fiyatlar da önerilebilir. Etkin bir varlık yönetimi için varlıkların ayrıntılı bir inceleme sonucunda fiyatlandırılması gerçek piyasa fiyatına yakınsama sağlayabilmekle beraber uzun zaman ve enerji gerektiren bir çabadır. Varlık yönetimi şirketlerinin kriz dönemlerinde “hızlı tasfiye” misyonu üstlendikleri, bu nedenle çok

⁴⁴ Berk Mesutoğlu, “Sorunlu Aktiflerin Varlık Yönetim Şirketlerince Tasfiyesi (Ülke Örnekleri), (Çevrimiçi), <http://www.bddk.gov.tr/> çalışma raporları, mayıs 2001, s. 1-43

detaylı bir analiz yapma şansına sahip olmadıkları ortadadır. Öte yandan, hız kazanmak amacıyla varlıkların standart bir iskonto oranı ile devralınması varlıkların gerçek piyasa fiyatından farklı bir fiyata alınmasına neden olabilecektir. Bu da bankaların gereğinden fazla zarara uğramaları veya zararın suni biçimde kamu tarafından üstlenilmesi anlamına gelecektir.

Sistemin kurulma ve devralınan varlıkların elden çıkarılma zamanlaması önemli bir husustur. “En mükemmel sistemi kurmak” endişesiyle sistemin kurulmasında veya devralınan varlıkların tasfiyesinde gecikilmesi bu varlıkların değerinde zaman içinde ortaya çıkabilecek bozulmalar nedeniyle hayli maliyetli olabilmektedir. Kamu tarafından kurulan bir varlık yönetimi şirketinin başlangıçtan itibaren mükemmel bir tarzda işlemesi beklenmemelidir. En nesnel ve bilimsel şekilde dizayn edilen sistemlerin dahi uygulamalar sırasında gözden geçirilmesi, düzeltilmesi gerekebilmektedir. Özellikle elden çıkarma yöntemlerinin ve işbirliğine gidilen kuruluşları elindeki varlıkları etkin şekilde yönetmeye ve elden çıkarmaya itecek teşviklerin zaman içinde daha rafine hale getirilmesi ABD ve Güney Kore gibi nispeten başarılı ülke deneyimlerinde görülen bir durumdur⁴⁵.

3.6.3.3. Diğer Tedbirler

Devir ve Birleşmelerin Özendirilmesi Bankaların ve iştiraklerinin devir ve birleşmelerini kolaylaştırmak yönünde vergi teşvikleri getirilmiş ve bu düzenlemelerin de katkısıyla devir ve birleşmelerde artış gözlenmiştir. Devir tarihlerindeki bilanço büyüklükleri ve kur gelişmeleri dikkate alınarak bakıldığında, söz konusu dönemde devir ve birleşmelere konu olan bankaların toplam aktif büyüklüğü tutarı yaklaşık 26,5 milyar dolar seviyesindedir.

İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemlerinin Oluşturulması 8 Şubat 2001’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik” ile birlikte, özel bankacılık sisteminde kurumsal yönetim ve risk kültürünün oluşturulması ve geliştirilmesi açısından önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bu çerçevede, etkin bir iç denetim ve risk yönetimi sisteminin kurulmasının önemi sektörde faaliyet gösteren tüm özel bankalarca anlaşılmış ve bu

⁴⁵ Mesutoğlu, a.g.e., s.43

sistemin faal hale getirilmesi için gereken banka içi düzenleme değişiklikleri ve organizasyonel yapının oluşturulması çalışmaları büyük ölçüde tamamlanmıştır. Diğer taraftan bir çok özel bankada risk yönetimi sisteminin konsolide bazda tesis edilmesi çalışmaları devam etmektedir⁴⁶.

3.7. Denetim ve Gözetim Çerçevesinin Güçlendirilmesi

4389 sayılı Bankalar Kanunu ile bankacılık sektöründe gözetim ve denetim çerçevesinin uluslararası standartlara ve AB normlarına uyumu konusunda önemli adımlar atılmıştır. Banka gözetim ve denetim işlevinin siyasi müdahaleye maruz kalınmaksızın bağımsız bir kurum tarafından etkin olarak yapılması amacıyla kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali özerkliğe sahip Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuştur. BDDK, Bankalar Kanunu ilgili mevzuatın ve Kanun'da gösterilen yetkiler çerçevesinde düzenlemeler de yapmak suretiyle bunların uygulanmasını sağlamak, uygulamayı denetlemek ve sonuçlandırmak, tasarrufların güvence altına alınmasını temin etmek ve Kanunla verilen diğer görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak üzere görevlendirilmiştir. T.C. Merkez Bankası, Hazine Müsteşarlığı ve Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulu ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun (TMSF) yetkileri BDDK'na devredilmiştir.

Banka gözetim ve denetiminin daha etkin bir temele dayandırılması amacıyla Aralık 1999'da kabul edilen 4491 sayılı Kanun ile Bankalar Kanun'da, BDDK'nun faaliyetlerinde şeffaflığının ve bağımsızlığının artırılmasını amaçlayan değişiklikler yapılmıştır. Buna göre Bakanlar Kurulu'nun Kurul üyelerinin atanması dışında BDDK'nun operasyonel faaliyetlerine ilişkin kararları üzerinde yetki sahibi olması engellenmiştir. Ayrıca, Kurul üyelerinin görevlerinden ayrıldıktan itibaren 3 yıl süre ile bankacılık sektöründe üst düzey yönetici olarak çalışmalarını engelleyen madde kaldırılmıştır. Bankalar Kanunu'nda öngörülen Kurulun oluşum süresi ile göreve başlama süresi Aralık'ta yapılan Kanun değişikliğiyle sırasıyla Mart 2000 ve Ağustos 2000 tarihlerine ertelenmiştir.

⁴⁶ BDDK ,” Nisan 2003 Gelişme Raporu, ” (Çevrimiçi) <http://www.bddk.gov.tr/10> Mayıs 2003

Bankacılık kesiminin mali ve operasyonel anlamda yeniden yapılandırılması çalışmaları ile eş anlı olarak sektöre yönelik düzenleme, gözetim ve denetim çerçevesini güçlendirecek, bankacılık sistemini daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak, sektörün dayanıklılığını geliştirecek ve sektöre güveni kalıcı kılacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Yasal çerçeve uluslar arası standartlara büyük ölçüde uyumlaştırılmıştır.

Gözetim ve denetim çerçevesine ilişkin düzenlemeler; sermaye yeterliliği, risk yönetimi, kredi ve iştirak sınırlamaları, kredi karşılıkları, uluslar arası muhasebe standartlarına uyum, bağımsız denetim ve yabancı ülke denetim organları ile işbirliği alanlarında yoğunlaşmıştır.

Bu kapsamda yapılan düzenlemeler;

- Sermaye yeterliliği,
- Risk düzenlemeleri,
- Kredi ve iştirak sınırlamaları ile karşılıklara ilişkin düzenlemeler,
- Muhasebe standartları, bağımsız denetim ve devir ve birleşmelere ilişkin düzenlemeler,
- Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı kapsamında yapılan düzenlemeler,
- Özel finans kurumlarına ilişkin düzenlemeler ile
- Yabancı ülkelerle yapılan denetim ve işbirliği anlaşmaları hususlarındadır.

Diğer taraftan, 30'u ticari banka, 5'i özel finans kurumu, 1'i yatırım bankası ve 7'si yabancı bankaların Türkiye'de bulunan şubeleri olmak üzere, toplam 43 kurumda yeni düzenlemelere uygun bir şekilde yerinde denetim faaliyetleri yürütülmektedir. Yukarıda belirtilen bankalarda her yıl düzenli olarak yerinde denetim yapılması da hedeflenmektedir⁴⁷.

⁴⁷ BDDK, "Nisan 2003 Gelişme Raporu," (Çevrimiçi) <http://www.bddk.gov.tr/10 Mayıs 2003>

3.8. T.C.Merkez Bankasınca Yapılan Düzenlemeler

1211 Sayılı T.C. Merkez Bankası Kanunu'nda Değişiklik⁴⁸;

Kamu kurum ve kuruluşlarına merkez bankasınca avans ve kredi açılması kapsamında imtiyazlı konumlarının korunmasına son verilmesi açısından T.C. Merkez Bankası Kanun'da önemli değişiklikler yapılmıştır. Mayıs 2001 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 4651 sayılı Kanun ile 1211 tarihli T.C. Merkez Bankası Kanunu'nda önemli değişiklikler yapılmıştır. Merkez Bankası'nın bağımsızlığını artırmayı ve siyasi müdahalelerden korumayı amaçlayarak yapılan değişiklikler arasında en önemlisi Avrupa Merkez Bankası (AMB) Kanunu'nun işlevsel bağımsızlık koşulu esas alınarak yapılan değişiklikle Bankanın temel amacının fiyat istikrarını sağlamak olduğu Kanun'un 4. Maddesinde açıkça ifade edilmiştir.

Para politikasının bağımsız olarak uygulanması yönünde yapılan önemli bir değişiklik ise Banka'nın Hazine ile kamu kurum ve kuruluşlarına avans veremeyeceği, kredi açamayacağı ve söz konusu kurum ve kuruluşların ihraç ettiği borçlanma araçlarını birincil piyasalardan alamayacağı hükmünün getirilmiş olmasıdır. Banka'nın Kanun ile kendisine verilen işlemler dışında avans vermesi, kredi açması, vereceği avans ve kredilerin karşılıksız olması ve her ne şekilde olursa olsun kefil olması ve doğrudan kendisi ile ilgili işlemler <dişında teminat vermesi yasaklanmıştır. Ne var ki, Kanun'un Geçici maddesinde Hazine'nin ihraç ettiği borçlanma araçlarının birincil piyasalardan alınmasını yasaklayan hükmün Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı ay sonrasında uygulanması esası getirilmiştir.

T.C. Merkez Bankası Kanun'da yapılan diğer önemli değişiklikler ise yine AMB Kanunu'na paralel olarak Başkan yardımcılarının görev süresinin Başkanın görev süresi ile aynı düzeye getirilmek üzere 3 yıldan 5 yıla çıkarılmış olmasıdır. Ayrıca, para politikası stratejilerinin belirlenmesinde yetkili olacak bir Para Kurulu oluşturulması ve hükümetle birlikte enflasyon hedefinin belirlenmesi esaslarına Kanun'da yer verilmiştir.

⁴⁸ BDDK , "Nisan 2003 Gelişme Raporu, " (Çevrimiçi) <http://www.bddk.gov.tr/10 Mayıs 2003>

Zorunlu Karşılık ve Disponibilite Uygulamaları:

T.C. Merkez Bankası ayrıca bankacılık sektöründe likiditenin artırılmasına yönelik alınan tedbirler çerçevesinde zorunlu karşılık ve disponibilite uygulamalarında da değişiklik yapmıştır;

- 25 Kasım 2000 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliği ile TL mevduat için ayrılan zorunlu karşılıkların oranı Aralık 1999 da düşürülmüş olan yüzde 6 oranından yüzde 4’e çekilmiştir. Bankaların mevduat dışı Türk lirası hesapları için söz konusu oran ise yüzde 8’den yüzde 6’ya indirilmiştir.
- 5 Mayıs 2000 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan bir düzenleme ile bankaların yabancı para pozisyon fazlalarının T.C. Merkez Bankası’nda serbest mevduat tutulmasına ilişkin uygulanan disponibilite oranı yüzde 8’den yüzde 100’e çıkarılmıştır.
- 8 Ağustos 2001 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan 2001/2 sayılı tebliğ ile Türk lirası mevduat için T.C. Merkez Bankası’nda tutulan zorunlu karşılıklara Banka’ca Mart, Haziran, Eylül ve Aralık olmak üzere üçer dönemlik periyotların sonlarında faiz ödenmesi ve ödenecek faiz oranının T.C. Merkez Bankası tarafından belirlenmesi uygulaması getirilmiştir.

3.9. Program ve Sonrasında Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler ve Bankacılık Sistemine Yansıması

Ekonomik faaliyet son derece istikrarsızdır⁴⁹;

2000 yılının son üç aylık döneminde yaşanan sıkıntılar, Kasım likidite ve Şubat döviz krizine bağlı olarak ekonomik faaliyet 2001 yılında hızla daralmıştır. Gayrisafi milli hasıla TL bazında yüzde 9 oranında, dolar bazında ise yüzde 27 oranında küçülmüştür. Programın revize edilmesinden sonra Uluslararası Para Fonu’ndan sağlanan ek desteğin etkisiyle küçülme durmuş, 2002 yılında reel bir büyüme sağlanmıştır. Yaşanan krizler ve istikrarsız büyüme performansı ekonomik birimlerin beklentilerini, güvenini ve kararlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Enflasyon 2000 yılı sonunda geriledikten sonra 2001 yılında yeniden hızlı bir tırmanış göstermiştir. İç talebin kontrolüne ağırlık veren politikalara bağlı olarak

⁴⁹ T.B.B., ”Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler ve Bankacılık Sistemine Yansıması” (Çevrimiçi) <http://www.tbb.org.tr/turkce/araştırmalar/Nisan 2003>.

enflasyon 2002 yılında yeniden düşüş göstermiştir. Geline nokta enflasyonla mücadele açısından son derece önemlidir.

Tablo 3.15. Büyüme ve Enflasyon

	Aralık 1999	Aralık 2000	Aralık 2001	Haziran 2002	Aralık* 2002
GSMH					
Büyüme (yıllık TL reel)	-6	6	-9,4	-4,1	5,0
Büyüme (dolar)	-8	9	-27,4	-4,1	21,7
Milyar dolar	187	201	147	159	179
Enflasyon (12 aylık, %)					
TEFE	63	33	89	47	31
TUFE	69	39	70	43	35

* Tahmin

Kaynak:www.tbb.org.tr / Bankacılar Dergisi , Aralık 2002

1- Kamunun mevcut kaynaklar üzerindeki talebi önemli ölçüde artmıştır.

Kamu bankalarının mali bünyelerinin güçlendirilmesi, yeniden yapılandırılmaları ve görev zararlarının karşılanması amacıyla bu bankalara verilen kamu kağıtları yanında Fon bankalarına verilen kağıtlar nedeniyle kamu iç borç stoku önemli ölçüde büyümüştür. Kamu borç stokunun mali sisteme oranı kaynaklar üzerinde önemli bir baskı yaratmıştır. Diğer taraftan, özel sektörün kullandığı kredilerin mali sisteme oranı azalmaya devam etmiştir.

Tablo 3.16. Kamunun Mali Sistemde Yarattığı Dışlama Etkisi

%	Aralık 1999	Aralık 2000	Aralık 2001	Haziran 2002	Eylül 2002
Kamu kağıtları/M2RF	79	93	239	215	222
Kamu kağıtları/M2YRF	48	57	113	103	106
Krediler+TGA/M2RF	69	80	76	69	61
Krediler+TGA/M2RYF	42	49	38	34	32

Kaynak:www.hazine.gov.tr /

2- Hazine borçlanmasında kur, faiz ve vade riski önemli ölçüde artmıştır.

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu ve kamu bankalarına verilen kağıtlar, banka sisteminin yabancı para döviz pozisyonunun düşürülmesi için yapılan takas, bankaların kur riski ve faiz riskini düşürmek amacıyla döviz cinsinden veya dövize endeksli/değişken faizli kağıt talepleri, Uluslararası Para Fonu'ndan sağlanan borçlanmanın da etkisiyle Hazine'nin riski önemli ölçüde artmıştır.

Tablo 3.17. Hazinenin Borç Yapısı

%	Aralık 2000	Aralık 2001	Eylül 2002
İç borç stoku (%)	100	100	100
Sabit faizli	56	15	24
Değişken faizli	36	50	44
Döviz/dövizde endeksli	8	35	32
İç borç stoku (milyar dolar)	54,2	84,3	85,0
Dış borç stoku (milyar dolar)	48,8	46,3	54,5

Kaynak:www.hazine.gov.tr /

3- TL finansal aktiflerden oluşan mali sistem hızla küçülmektedir; bu nedenle TL cinsinden kullanılabilir kaynaklar azalmaktadır.

Tablo 3.18. Mali Sistemdeki Gelişmeler

	Aralık 1999	Aralık 2000	Aralık 2001	Eylül 2002
GSMH'ye oranı (%)				
M2RF	35,9	31,3	28,4	26,4
M2YRF	58,3	50,7	59,9	55,4
Trilyon TL				
M2RF	28.083	39.329	50.945	63.331
M2YRF	45.607	63.684	107.671	132.857
Milyar dolar				
M2R	52,7	58,6	35,2	38,4
M2YRF	85,6	94,8	74,4	80,6

Kaynak:www.tbb.org.tr / Bankacılar Dergisi , Aralık 2002

Türk mali sistemi son yıllarda çok ciddi bir daralma göstermiştir. TL mevduat ve repodan oluşan M2RF'nin GSMH'ye oranı dikkati çeken bir düşüş göstermiştir. Bunda, TL'ye duyulan güvenin azalması, vergi mevzuatındaki değişikliklerin yatırım araçlarının getirilerinin hesaplanmasında yarattığı belirsizlikler, faiz oranı ve kurlardaki dalgalanmalar kaynakların bir bölümünün

mali sistem dışına çıkması, para ikamesindeki artış, vergi avantajı nedeniyle kamu kağıtlarının mevduata göre daha cazip hale gelmesi, yurtdışından kaynak girişinin durması önemli rol oynamıştır.

4- Para ikamesi hızlanmıştır.

Kur rejiminin değişmesinin ardından, TL'nin hızla değer yitirmesi nedeniyle TL talebi azalırken yabancı para talebinin artmasının da etkisiyle para ikamesi hızlanmıştır.

Tablo 3.19. Para ikamesi (yüzde)

	Aralık 1999	Aralık 2000	Aralık 2001	Eylül 2002
DTH (milyar dolar)	32,9	36,3	39,2	42,2
DTH/M2RF	62,4	61,9	111,3	109,8
DTH/M2YRF	38,4	38,2	52,7	52,3
DTH/GSMH	22,4	19,4	31,6	28,9

*Tahmin

Kaynak:www.tbb.org.tr / Bankacılar Dergisi , Aralık 2002

5- Mali piyasalardaki temel fiyatlar şiddetli dalgalanmalar göstermiştir.

Tablo 3.20. Faiz oranları ve kurlar (yüzde)

	Aralık 1999	Aralık 2000	Aralık 2001	Haziran 2002	Ekim 2002
Faiz oranları*					
Kamu kağıtları	50	50	83	72	66
O/n	101	626	75	62	58
Reel faiz oranı					
Kamu kağıtları**	50	13	-20	25	33
Kurlar (12 aylık, %)					
TL/dolar	72	24	115	25	9

*Dönem sonu ay ortalaması, **Gerçekleşmiş, TEFE'ye göre

Kaynak:www.tbb.org.tr / Bankacılar Dergisi , Aralık 2002

6- Toplam mevduat çok kısa vadelidir.

Toplam mevduatın vadesi (kırık vadeler tam sayılsa bile) 3 ayın altındadır. Vade TL mevduat için 2,5 ay yabancı para mevduat için ise 2,6 aydır. Repo da dahil edildiğinde, toplam mevduat ve repodan oluşan kaynaklar çok daha kısa vadelidir.

Tablo 3.20. Toplam mevduatın vade yapısı

Ay	Aralık 1999	Aralık 2000	Aralık 2001	Haziran 2002	Eylül 2002
Toplam mevduat	3,5	2,6	2,5	2,6	2,5
TL mevduat	3,6	2,2	2,4	2,5	2,4
YP mevduat	3,5	2,6	2,5	2,5	2,5

Kaynak:www.tbb.org.tr / Bankacılar Dergisi , Aralık 2002

7- Bilanço çok kısa vadelidir.

Bankacılık sisteminde, toplam aktiflerin, kümülatif olarak, yüzde 40'ı 3 aydan, yüzde 73'ü 1 yıldan daha kısa vadelidir. Toplam kaynakların ise yüzde 70'i 3 aydan, yüzde 80'i ise 1 yıldan daha kısa vadelidir. Bu durum banka bilançolarının vade riskine ve fiyat hareketlerine son derece duyarlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.21. Bilançonun vade yapısı (2001)

	Vadesiz	1 ay	1-3 ay	3ay-1yıl	1-5 yıl
Toplam aktifler	10	29	40	73	90
Toplam pasifler	12	43	70	80	86

Kaynak:www.tbb.org.tr / Bankacılar Dergisi , Aralık 2002

8- Son dönemde yurtdışından kaynak girişi durmuş, hatta tersine kaynak çıkışı yaşanmıştır.

Ekonomideki küçülmeye bağlı olarak cari işlemler dengesi son iki yıldır fazla vermiştir. Geçmiş yıllardan farklı olarak son iki yılda yurtdışından borçlanma durmuş hatta tersine sermaye çıkışı başlamıştır; sermaye hareketlerinde ciddi boyutta çıkış olmuştur. Sermaye hareketlerinin finansmanında Uluslararası Para Fonundan sağlanan kaynaklar önemli bir rol oynamıştır.

Tablo 3.22. Sermaye hareketleri (yıllık)

Milyar dolar	Aralık 2000	Aralık 2001	Ağustos 2002
Cari denge	-9,8	3,3	1,8
Sermaye hareketleri	9,4	-13,9	-2,0
Kısa vadeli	4,0	-11,0	-3,4
IMF kaynağı	3,4	10,2	8,3
Rezerv artışı (azalışı)	0,4	-2,7	5,7

Kaynak:www.tbb.org.tr / Bankacılar Dergisi , Aralık 2002

9- Bankaların yurtdışından kaynak kullanımları sınırlanmıştır.

Tablo 3.23. Bankaların yurtdışından kullandıkları krediler

Milyar dolar	Aralık 1999	Aralık 2000	Aralık 2001
Sektör	12,1	16,3	8,4
Özel sermayeli bankalar	7,7	10,4	6,3

Kaynak:www.tbb.org.tr / Bankacılar Dergisi , Aralık 2002

10- Bankalar döviz pozisyonlarını küçültmüşlerdir.

TL'nin hızlı değer kaybı, net dış borç ödeme, döviz likiditesinin sınırlı hale gelmesi ve mevzuatta yapılan değişiklikler nedeniyle bankaların döviz kaynakları üzerinden TL yaratmaları önemli ölçüde sınırlanmıştır. Bu da TL kaynak arzının daralmasına neden olmuştur.

Tablo 3.24. Bankaların döviz aktif ve pasifleri

Milyon dolar	Aralık 1999	Aralık 2000	Aralık 2001
Toplam aktifler	133.533	154.947	115.020
Döviz aktifleri*	50.842	54.669	59.653
Döviz pasifleri*	64.060	72.027	66.182
Bilanço döviz pozisyonu*	-13.218	-17.358	-6.529
MB döviz pozisyonu	5.722	3.130	-10.939

* Dövizde endeksli kalemler dahil değildir. Kaynak:www.tbb.org.tr / Bankacılar Dergisi , Aralık 2002

11- Krizlerin de etkisiyle daha da büyüyen zarar banka sermayelerinin reel olarak erimesine neden olmuştur.

Türk bankacılık sisteminde, Aralık 2000’de 10,7 milyar dolar özkaynaklar 2001’de 8,3 milyar dolara gerilemiştir. Özel sermayeli bankaların özkaynakları 10 milyar dolardan 3,6 milyar dolara gerilemiştir. TL’nin değer kaybı yanında faiz riskinden oluşan zarar ve kredi riski nedeniyle ayrılan karşılıklar bunda önemli rol oynamıştır.

Tablo 3.25. Özkaynaklar

Milyon dolar	Aralık 2000	Aralık 2001
Sermaye	18.011	12.045
-Zarar	10.497	7.476
+Kar	3.205	1.523
Toplam özkaynaklar	10.719	8.250
Özel sermayeli bankalar	10.102	3.626
Toplam aktifler	154.947	115.020
T. özkaynaklar/t. aktifler (%)	6,9	7,2

Kaynak:www.tbb.org.tr / Bankacılar Dergisi , Aralık 2002

12- Banka sisteminde serbest sermaye büyütülmelidir.

Bankaların üstlendikleri risklerin gerçekleşmesi durumunda mali bünyenin sağlığının korunmasında özkaynaklar çok önemli bir rol oynar; bankalara olan güveni korur. Türk banka sisteminde serbest sermaye sektör bazında negatiftir. Sorunlu krediler, banka-grup ilişkileri nedeniyle iştiraklere yapılan yatırımlar, enflasyondan korunma amacıyla satın alınan sabit kıymetler nedeniyle duran aktifler özkaynakları aşmıştır.

Tablo 3.26. Özkaynaklar-Aktifler

Milyon dolar	Aralık 2000	Aralık 2001
Sektör		
Özkaynaklar	10.817	8.250
Duran aktifler*	13.288	9.130
Serbest sermaye	-2.417	-880
Özel sermayeli bankalar		
Özkaynaklar	10.102	3.626
Duran aktifler*	8.103	6.823
Serbest sermaye	-1.999	-3.197

* İştirakler+sabit kıymetler+tahsili gecikmiş alacaklar

Kaynak:www.tbb.org.tr / Bankacılar Dergisi , Aralık 2002

13- Bankacılık sisteminde zaten çok düşük olan karlılık zarara dönüşmüştür.

Türkiye'de banka sistemi sanıldığıının ve iddia edildiğinin aksine karlı değildir. Yakın dönemde yaşanan gelişmeler bankaların çok riskli bir atmosferde çalıştıklarını ve risklerin önemli bir bölümünün de gerçekleştiğini ortaya koymuştur. Diğer yandan, geçmiş yıllarda, özellikle kamu bankalarında görev zararları karşılığında Hazine'den olan alacaklar diğer gelir hesaplarında gösterilmiştir. Bankaların karlılıklarının artırılması ve bu yolla sermayelerinin güçlendirilmesi son derece hassas bir konudur.

Diğer gelirler arındırıldığında sektörün zararı çok yüksek düzeylere ulaşmaktadır. Üstelik, enflasyon muhasebesi uygulanmadığından, uzunca süredir yüksek enflasyon ortamında çalışan bankaların karlılık performansının çok iyi olmadığı görülecektir. 2002 yılında özel bankalar için yapılan uygulama bu değerlendirmeyi açıklıkla ortaya koymuştur. Karlılığın düşük olması nedeniyle bankalar sorunlu kredileri için yeterli karşılık ayıramamakta ve sermayelerini güçlendirememektedirler.

Tablo 3.27. Karlılık (yüzde)

	Aralık 1998	Aralık 1999	Aralık 2000	Aralık 2001
Ortalama aktif karlılığı	2,7	-0,6	-3,6	-3,8
Kamusal sermayeli bankalar	0,8	1,5	-0,6	0,0
Özel sermayeli bankalar	5,6	5,6	0,9	-4,7
Yabancı bankalar	7,1	8,2	0,7	7,8
Ort. Özkaynak karlılığı	45	-15	-90	-70
Kamusal sermayeli bankalar	20,0	48,2	-21,5	-0,8
Özel sermayeli bankalar	70,8	65,2	9,6	-69,5
Yabancı bankalar	107	124	11	92

Kaynak:www.tbb.org.tr / Bankacılar Dergisi , Aralık 2002

14- Tahsili gecikmiş alacaklar

Tahsili gecikmiş alacaklar, ekonomik aktivitenin daralması, yeniden yapılanma sürecine giren kamu bankalarının kredi arzını sınırlandırmaları ve Fon bankalarının aktiflerinin daha şeffaf hale gelmesi ve kredi arzının yavaşlaması nedeniyle hızla büyümüştür. Fon bankalarının alacaklarının kamu alacağı sayılması ve tahsilatın hızlandırılması yönündeki yaklaşım bankaların kredi politikasını olumsuz etkilemiştir. 2002 yılında uygulanan yeniden sermayelendirme yaklaşımı özel sermayeli bankaların sorunlu kredilerinin daha gerçekçi tanınmasını sağlamıştır. Eylül 2002 itibariyle banka sisteminin sorunlu kredi oranı yüzde 25 tir. Fon'a devredildikten sonra kapatılmasına karar verilen bankaların sorunlu kredileri verilere dahil edildiğinde bu oran çok daha yüksek bir düzeye ulaşmaktadır.

Tablo 3.28. Tahsili gecikmiş alacaklar (TGA)

	Aralık 2000	Aralık 2001	Haziran 2002	Eylül2002
TGA (Milyon dolar)	4.646	4.439	5.228	5.845
Kamu	1.464	2.505	2.523	2.862
Özel	0.853	1.050	2.194	2.304
TGA/Krediler (%)	10,5	16,9	21,8	25,5
Kamu	11,7	49,1	50,8	67,0
Özel	3,9	6,9	17,0	18,2

Kaynak:www.tbb.org.tr / Bankacılar Dergisi , Aralık 2002

15- Kaynaklar, vergi düzenlemeleri ve risk ağırlığı nedeniyle kamu kağıtlarına yönelmektedir.

Diğer yatırım araçları ile karşılaştırıldığında kamu kağıtları önemli vergi avantajları sağlamaktadır. Bu nedenle bireysel yatırımcıların bu kağıtlara olan ilgisi artmaktadır. Diğer yandan, kredilere göre kamu kağıtları çok daha düşük bir risk ağırlığına sahiptir. Bu nedenle bankalar açısından cazip bir yatırım aracıdır, çünkü daha düşük bir sermaye gerektirmektedir. Bu durum krediler açısından ciddi bir haksız rekabete neden olmaktadır.

Tablo 3.29. Kamu kağıdı, mevduat-repo-yatırım fonu+krediler

Milyon dolar	Aralık 2000	Aralık 2001	Eylül 2002
Kamu kağıdı stoku	54.186	84.334	83.154
MB'nda	2.232	22.592	17.779
Mev. bankalarında	23.089	40.636	46.690
Diğer	28.865	21.106	18.685
Mev.+repo+yat. fonu	91.989	73.819	72.145
Mev. b. kredileri+TGA	42.808	25.936	24.344

Kaynak:www.tbb.org.tr / Bankacılar Dergisi , Aralık 2002

Mevduat bankalarındaki kağıtların toplamı iç borç stokunun yüzde 56'sını oluşturmaktadır. Eylül 2002 itibariyle, bankalardaki kağıtların mevduat+repo+yatırım fonlarına oranı yüzde 65'tir. Bu oran 2000 yılında yüzde 25, 2001 yılında ise yüzde 55 olmuştur. Buna karşılık, kredi ve tahsili gecikmiş alacakların toplamının mevduat+repo+yatırım fonlarına oranı 2000 yılında yüzde 46 iken Eylül 2002'de yüzde 33'e gerilemiştir.

16- Mevduatın banka grupları arasında dağılımı kredi arzını etkilemektedir.

Haziran 2001 itibariyle, toplam mevduatın yüzde 33'ünün kamu bankalarında, yüzde 49'unun ise özel bankalarda olduğu tahmin edilmektedir. Fon bankalarının toplam mevduat içindeki payı ise yaklaşık olarak yüzde 10'dur.

Geleneksel olarak, kamu bankaları TL ağırlıklı bir yapıya sahip iken, özel bankalar yabancı para ağırlıklı bir yapıdadır.

Tablo 3.30. Mevduat banka gruplarına göre dağılımı

%	Aralık 2000	Aralık 2001	Eylül 2002
Toplam mevduat	100	100	100
Kamu	33	36	37
Özel	66	62	61
TL mevduat	100	100	100
Kamu	59	54	57
Özel	40	45	49
Yabancı para mevduat	100	100	100
Kamu	20	21	23
Özel	79	78	74

* Tahmin

Kaynak:www.tbb.org.tr / Bankacılar Dergisi , Aralık 2002

Nitekim, kamu bankalarının TL mevduatının toplam TL mevduatı içindeki payı yaklaşık olarak yüzde 50'dir. Buna karşılık, bu bankaların yabancı para mevduatı içindeki payı ise sadece yüzde 17'dir. Son ekonomik gelişmeler dikkate alındığında, özel bankaların bilanço yapısından kaynaklanan bu durum özel bankaların davranışlarını önemli ölçüde etkilemiştir.

17- Teminatların değeri azalmıştır.

Türkiye'de genel olarak kredilerin teminatı gayrimenkul ipoteğidir. Ekonomik faaliyetin hızla daralması, reel faiz oranlarının yüksek düzeyde seyretmesi, sağlıklı bir gayrimenkul piyasasının bulunmaması ve enflasyonla mücadelenin daha kararlı yapılması gayrimenkullerin piyasa değerinin düşmesine neden olmuştur.

18-Fon'a alınan bankaların piyasadan çekilmesi, kamu bankalarının yeniden yapılandırma yaklaşımı ve risk yönetimi anlayışındaki değişiklikler kredi arzını etkilemiştir.

Tablo 3.31. Kredi arzı

%	Aralık 2000	Aralık 2001	Aralık 2002
Kredi stoku	100	100	100
TL	64	53	49
YP	36	47	51
Kamu bankaları kredileri	33	24	23
TL	26	17	18
YP	6	6	5
Özel banka kredileri	57	71	68
TL	34	36	30
YP	23	35	38
Kredi stoku/GSMH (%)	23	21	17

Kaynak:www.tbb.org.tr / Bankacılar Dergisi , Aralık 2002

Tablo 3.32.Mevduat banka grupları itibariyle kamu kağıtları ve krd.

%	Aralık 2000	Aralık 2001	Aralık 2002
Kamu kağıtları/T. mevduat	28	58	69
Kamu	14	124	83
Özel	15	35	52
Kredi+TGA/T. mevduat	52	37	36
Kamu	52	30	26
Özel	42	37	39

Kaynak:www.tbb.org.tr / Bankacılar Dergisi , Aralık 2002

Ek:1 1999-2001 Döneminde Banka Değişiklikleri

BÖLÜM IV

ENFLASYONUN DÜŞÜRÜLMESİ SÜRECİNDE TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE BEKLENEN GELİŞMELER

Dezenflasyon süreçlerinin Türk bankacılık sistemi üzerine etkilerini inceleyen çalışma sayısı (kolaylıkla tahmin edileceği gibi) pek azdır. Van Rijckeghem (1999) bu tür bir çalışma yapmış ve bankaların açık pozisyonlar ve vadesiz mevduatlar vasıtasıyla elde ettikleri primleri kaybederken; bu kaybı artan finansal aracılık ve sistemin aktiflerinin ortalama vadesinin pasiflerinin vadesinden uzun olması nedeniyle kazanacağı faiz riski kazancıyla dengeleyebileceğini öngörmüştür. Van Rijckeghem'in dikkat çektiği bir nokta da olası bir kredi patlamasına karşı önlem alınması gereğidir. IMF'nin Türkiye için hazırladığı 2000 yılı ülke raporunun bankacılık kısmında da benzer görüşlere yer verilmiştir. Selassie tarafından hazırlanan bankacılık bölümü raporunda şu noktaların altı çizilmiştir¹;

- Faiz oranlarındaki hızlı gerileme bankalara bir defalık bir kazanç sağlayacaktır.
- Uzun vadede aracılık faaliyetinin artışı ve ekonominin parasallaşması bankaların karlılıklarına olumlu etki yapabilir.
- Vadesiz mevduatlardan elde edilen gelirden bir azalma meydana gelecektir.
- Munzam karşılık oranlarının bankalara getirdiği reel yük azalacaktır.

Bankacılık sektörüne etkileri açısından çalışma sonuçları benzerlik göstermektedir. Benzer sonuçların alındığı da söylenebilir. Faiz oranlarındaki hızlı gerileme 1999 sonu itibarıyla kamu kesimi borçlanma kağıtlarının yaklaşık yüzde 80'ini elinde bulunduran bankacılık sistemine önemli bir kar sağlamıştır. Vadesiz mevduatlardan elde edilen gelir de program başarı kazanıp, enflasyon oranı geriledikçe azalacaktır. Buna karşın özellikle vadesiz ticari mevduatın artması, aracılık faaliyetinin ve kredi talebinin artışı gibi etkenler ise ekonominin canlanması ve dış kaynak kullanımına bağlı olacaktır.

¹Alpan İnan, "Dezenflasyon Programının Türk Bankacılık Sistemine Olası Etkileri," **T.B.B.**, No:32, Mart 2000, s.18.

4.1. Mali Tablolarda Beklenen Değişim

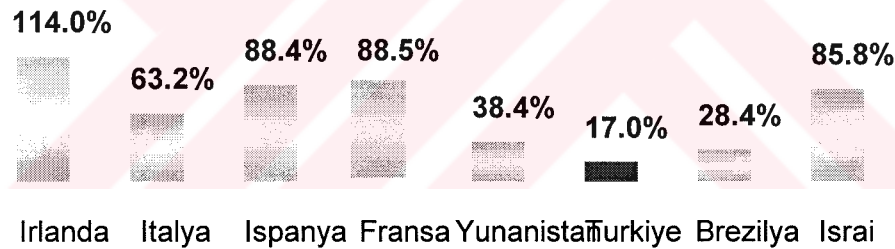
4.1.1. Banka Bilançolarının Aktif Dağılımında Beklenen Değişme

4.1.1.1. Mali Plasmanlarda Beklenen Azalış

Liberasyon sonrasında, kamu kesimi kendi açığını özel kesim tasarruflarından, giderek artan bir trendle karşılamıştır. Üretken sektörlerdeki yatırımların, toplam içindeki payı giderek düşmüştür. Ekonominin büyüme performansında da liberasyon öncesi döneme oranla bir gerileme olmuştur. Mali derinlik, serbesti sonrasında artmıştır. Toplam banka mevduatları yükselmiş ancak krediler aynı oranda artmamıştır. Bunun temel sebebi, bankaların, ellerinde kanunen ve gönüllü olarak tuttukları devlet tahvil ve bonolarının artmasıdır².

Grafik 4.1.

Özel Sektör Kredileri / GSYİH

Kredilerdeki düşük penetrasyon, yüksek büyüme potansiyeline işaret etmektedir

Kaynak: www.bddk.org.tr/23Temmuz2002/Ergun Özen

Düşük enflasyon dönemine girildiğinde faiz oranlarının düşmesi, etkisini belirgin olarak bankaların menkul değerler cüzdanında hissettirecektir. Kamunun mali kaynaklara olan talebinin bu dönemde azalmasıyla, bankaların menkul kıymetler cüzdanı içinde yer alan kamu kağıtlarının payı azalacaktır. Bu gelişmeler ise menkul kıymetler cüzdanının yapısının değişmesine, kamu kağıtlarının yanı sıra özel kurumlara ait tahvillere de yatırım yapılmasına neden olacaktır. Bu durum, yeni dönemle birlikte yüksek faiz plasman imkanını ortadan kaldıracağı için, menkul

² Murat A. Yülek, **Financial Liberalization And The Real Economy**, Ankara, SPK Yayınları, Ankara, 1998, s.13.

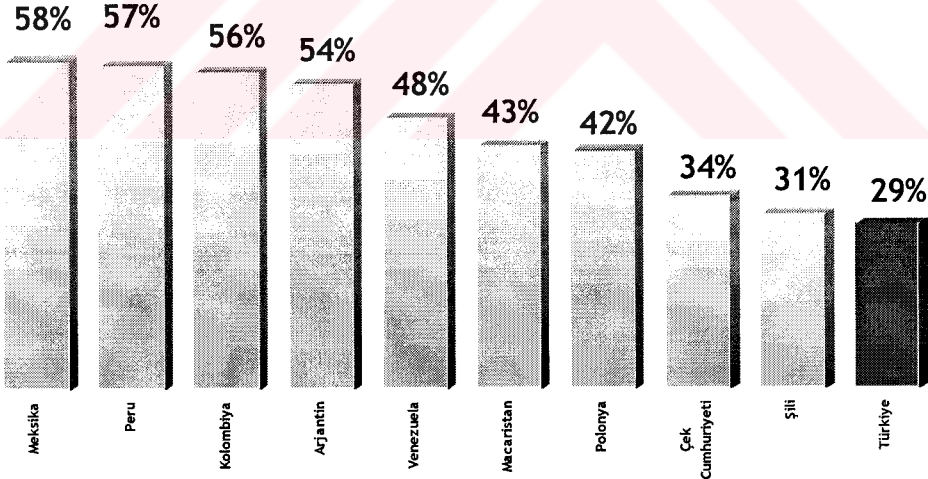
kıymetler cüzdanının bankaların aktif toplamaları içindeki ağırlığının düşmesi sonucuna yol açacaktır.

4.1.1.2. Ticari Plasmanlarda Beklenen Artış

Bu dönemdeki istikrarlı makroekonomik konjonktürün mali kaynaklara olan kamu talebini düşürmesi ve buna bağlı olarak tasarrufların kamu açığını gidermede kullanılmayacak olması, özel sektör yatırımlarını teşvik edecektir. Enflasyonla birlikte reel faizlerin de düşmesinin beklendiği bu yeni dönemde, daha önce yüksek enflasyonun neden olduğu belirsizliklerin ortadan kalkmasıyla özel kesim yatırımlarının artacağından, bu durum kredi talebinin yükselmesine olanak tanıyacaktır. Mali kaynakların kredilere yöneltilmesi ile rekabet artacak, faizler düşecek ve kar marjları daralacaktır.

Grafik 4.2.

Krediler/Aktifler (3Ç 2001)

Türkiye’de %25 olan Krediler/GSMH oranı gelişmekte olan ülkeler arasındaki en düşük orandır

Kaynak:www.bddk.org.tr,Ergun Özen

Faiz oranlarındaki düşüş ve bu düşüşle bağlı olarak problemlili kredilerin tahsil edilmesine bankaların vereceği büyük önem, yüksek enflasyon döneminde bankacılık sistemini oldukça kötü etkileyen kredilerin geri dönmeme riskinin azalmasına neden

olacaktır. Özel sektörün kredilere olan talebinin artmasıyla rekabetin yoğunlaşması, yeni kredi türlerinin ortaya çıkmasına yol açacaktır.

4.2.1. Banka Bilançolarının Pasif Tarafında Gözlenecek Gelişmeler

4.2.1.1. Özkaynakların Yetersiz Hale Gelmesi

Enflasyondaki düşüş bankaların özkaynak yetersizliğini açıkça ortaya çıkaracaktır. Çünkü, her yıl Maliye Bakanlığı tarafından enflasyona bağlı olarak saptanan yeniden değerlendirme oranının de enflasyonla birlikte düşmesi sonucunda, bankaların özkaynakları'nda yeniden değerlendirme değer artış fonu miktarı da azalacak, özkaynaklarındaki zayıflık belirginleşecektir.

İkinci olarak, gerek Bankalar Kanunu gerekse bankalarla ilgili diğer düzenlemelerle getirilmiş bazı uygulama sınırlamaları tamamen özkaynaklara bağlanmış durumdadır. Örneğin, Bankalar Kanunun'nda kredi kullandırımına ilişkin sınırlamalar özkaynaklarla ilişkilendirilmiştir. Bu durumda özkaynakları güçlü bankalar sınırlar konusunda daha rahat olurken, Özkaynağı zayıf olan bankalar sınırlamalar ile ilgili önemli sorunlar yaşayacaktır.

Bir başka nokta da, özkaynak yetersizliğinin sermaye yeterliliğine ilişkin hesaplamalarda kendini gösterecek olmasıdır. Çünkü, sermaye yeterliliğine ilişkin hesaplamalar büyük ölçüde bankaların riskli aktiflerinin ağırlıklandırılması ile yapılmaktadır. Daha önce sermaye yeterliliği hesaplamasında sıfır risk grubunda değerlendirilen menkul değerler cüzdanında değerlendirilen kaynakların risk grubu yüksek olan kredi ve benzeri başka alanlara aktarılması, bankaların riskli aktiflerini artıracığından, Özkaynakların zayıf bankaların sermaye yeterlilikleri yasal sınır olan %8'in altına inecek ve buna bağlı olumsuzluklar yaşanacaktır.

Basle tarafından konulan % 8 sermaye/aktif oranı,günümüzde uluslararası bir norm haline gelmiştir;bunun herhangi bir normun olmadığı daha önceki duruma göre bir iyileşme olduğu açık olmakla birlikte,bir çok gelişmekte olan ülkede daha yüksek bir oranın bile uygun olacağı öne sürülebilir³.

³ John Williamson, Molly Mahar, *Finansal Liberalizasyon Üzerine Bir İnceleme*, Çev.Güven Delice, Ankara, Liberte Yayınları, 2002, s.110-111

4.2.1.2. Karlılığın Azalması

Enflasyonun ve faizlerin düşeceği yeni dönemde yüksek faizli kamu kağıtlarına plasman imkanı bulamayacakları için karlılıklarında belirgin bir düşme gözlenecektir. Aynı zamanda, düşük enflasyon döneminin yüksek getirili plasman imkanını ortadan kaldırması, bankalar arası rekabetin artmasına yol açacaktır. Artan rekabet, kaynakların kısıtlı plasman alanlarına yönelmesine yol açacağından, faizlerin düşmesiyle daralan kar marjlarının daha da azalması, bankacılık sektörünün karlılığını olumsuz etkileyen bir diğer etken olacaktır.

4.2.1.3. Kaynak Yapısının ve Vadesinin Değişmesi

Yüksek faizli plasman imkanlarının ortadan kalkması sonucunda, bankalar kaynak toplarken seçici davranmaya başlayacaklardır. Yüksek enflasyon döneminde düşük maliyetli olma özelliği nedeniyle avantaj sağlayan vadesiz mevduat gibi bazı bankacılık ürünleri, düşük enflasyon döneminde bu özelliklerini kaybedeceklerdir.

Vadesiz ve vadeli mevduata verilen faiz oranları arasındaki marja bağlı olarak cazip olan vadesiz mevduatlar, düşük enflasyon ortamında bu marjın daralması ile cazibesini kaybedecektir.

Yüksek enflasyon dönemlerinde kısa vadeli olarak toplanan kaynaklar, enflasyon ve faiz oranlarının düşmeye başlamasıyla daha düşük faiz oranları ile daha uzun vadeli olarak plase edilmeye başlanacaktır. Enflasyonun ve faiz oranlarının düşmeye başladığı ilk dönemlerde, geleceğe yönelik beklentiler ve vadesi dolmamış işlemlerin etkisi ile bankalarda vade ve faiz uyumsuzlukları devam edecektir. Geçiş süreci tamamlanınca, bankalar kaynak vadelerini uzatabilecekleri için kullandırımalarında da vadelerini uzatacaklardır. Ekonomik istikrarsızlıkların ortadan kalkması ile kaynaklar ve kullanım alanları açısından vadelerin uzaması ile banka bilançolarının aktif ve pasif yapıları asında uyum sağlanacaktır⁴.

⁴ Beyhan Yaslıdağ, “Enflasyon ve Dezenflasyon Ortamında Bankacılık,” Türkiye Bankalar Birliği Eğitim ve Tanıtım Grubu, Kasım 2001, s.63 .

4.3.1. Gelir Tablosu Kalemlerinde Ortaya Çıkacak Değişim

Gelir-gider tabloları, işletmelerin belirli bir hesap döneminde elde ettikleri gelirlerle yaptıkları giderlerin, ayrıntılı bir şekilde gösterildiği ve dönem uğraşısının net sonucunun kar veya zarar olarak özetlendiği tablolardır. Gelir tablosu ile eş anlamda olmak üzere, uygulamada ve teoride “kar-zarar tablosu”, “işletme tablosu” gibi terimlerde kullanılmaktadır⁵.

4.3.1.1. Faiz Gelirlerinde Beklenen Değişim

Düşük enflasyon ile birlikte bankaların faiz gelirlerinde düşme oluşacaktır. Menkul kıymetler cüzdanının toplam aktifler içindeki payının düşmesi ile birlikte, menkul kıymetler cüzdanından alınan faizlerin toplam faiz gelirleri içindeki payı da azalacaktır⁶.

Faiz gelirlerindeki düşme, holding bankalarını, sektörde arkasında holding desteği bulunmayan küçük ve orta ölçekli bankalara göre rekabette çok daha öne geçirecektir. Çünkü holdingler, iştiraklerinin nakit akışını kendi bankalarından geçirdiklerinden bu bankaların fon toplama maliyetleri sözünü ettiğimiz küçük ve orta ölçekli bankalara göre çok düşük olacaktır. Faiz gelirlerindeki düşmeyi faiz giderlerindeki düşme aynı ataklıkta izleyemeyecektir. Dolayısıyla küçük ve orta ölçekli bankalar fon toplayabilmek için mevduata verdikleri faizleri piyasa ortalamasının üst limitlerinde tutmak zorunda kalacaklar, bu da söz konusu bankaların kar marjlarının gittikçe daralmasına neden olacaktır. Hatta, hükümetin mevduatlar üzerindeki devlet garantisini kaldırmaya yönelik alabileceği bir karar, bu bankaları ellerindeki fonu tutma noktasında oldukça zorlayacak ve faiz giderlerini gittikçe daha fazla yukarıya doğru zorlayacaktır. Böyle bir ortamda bu bankaların alternatif politikaları;

- Güçlü bir sermaye grubunun ortaklığına gitmek –ki bu, bankanın sahiplik yapısında da değişme demektir-,
- Halka açılmak veya halka açık ise halka açıklık oranını arttırmak,

⁵ Tuncay Artun, Orhan Emirdağ, Ali İhsan Karacan, **Türk Bankacılık Sisteminde Gelir-Gider Analizi**, SPK yayınları, Ağustos 1996, s.35.

⁶ Yaslıdağ, **a.g.e.**, s.64.

- Bankanın elindeki gayrimenkulları satarak nakde çevirmek; bu politikanın verimliliği, gayrimenkul piyasasının canlılığına bağlıdır,
- İştiraklerini elden çıkarmak; sahibi olduğu Aracı Kurum, Leasing, Factoring, yada batık kredisinden dolayı sahibi olduğu işletmeleri elden çıkarmak,
- Yurt dışından uzun vadeli, düşük faizli sendikasyon kredisi aramak; (bu da bankanın kredibilitesine bağlıdır),

Şeklinde olacaktır. Yönetimdeki basiretsizlik ya da piyasa koşullarının olumsuzlukları nedeniyle zikredilen alternatif politikaların hiç birisini yapamayan küçük ve orta ölçekli bankalar, TMSF’na devrolma ya da tasfiye ile karşı karşıya kalacaktır.

4.3.1.2. Faiz Dışı Gelirlerin Yapısında Beklenen Değişim

Bankaların kredi faaliyetleri ile birlikte diğer bankacılık hizmetlerini sunarak faiz dışı gelirlerini arttırmaları gerekir. Kar marjlarının düşmesi ile bankacılık hizmet gelirleri önem kazanır.

Faizlerdeki düşüşe bağlı olarak kar marjları daralacaktır. Düşük enflasyon döneminde bankalar, faiz dışı gelirlerini arttırmaya yöneleceklerdir. Faiz giderlerinin düşmesi ile beraber işletme giderlerinin de kısa vadede azaltılması gündeme gelecektir⁷.

İşletme giderlerinin azaltılması fikri, müşteriye sunulan hizmet kalitesi ile doğru orantılıdır. Yani işletme giderlerini azaltmaya çalışmak, beraberinde hizmet kalitesinin azalmasına, kurumun bu alana yönelik yatırımların sekteye uğramasına neden olabilir. Kaldı ki, bankaların hizmet kalitesini arttırmaya yönelik yatırımları daha çok bilişim alanında yer alan elektronik alt yapı yatırımlarıdır. Bu da bankanın sektörde diğer bankalarla rekabette geri kalmasına neden olabilir. Bu yüzden, yöneticiler dikkatlerini daha esnek davranabilecekleri “personel giderleri” kalemine çevireceklerdir. Genel Müdür, Genel Müdür Yardımcısı gibi üst düzey yöneticiler kendi gelir artışlarında taviz verme noktasında tabiatıyla daha rijit davranacaklar, bu tavizi orta ve alt kademe personelin omuzlarına kaydıracaklardır. Bu durum üst yöneticilerin, orta ve alt kademe personeli “vazgeçilebilirlik derecesine” göre

⁷ Yaslıdağ, a.g.e., s.64

sınıflandırmasına neden olabilecek ve kurum içerisinde ücret dengesizlikleri, toplu işten çıkarmalar had safhaya gelebilecektir. Bunun mazeret alt yapısını da, son derece bilimsel tutarlılıktan uzak “performans değerlemesi” uygulaması oluşturacaktır.

4.2. Yönetmel Anlayışta Beklenen Değişim

4.2.1. Hazine Bankacılığından Reel Bankacılığa Geçiş

Bankalar uzun süredir parayı el yakmadan hem de iyi bir fiyata kamuya satıyorlardı. Bu yüzden yeni arayışlara ve kendilerine riskli gelen alanlara girmeleri söz konusu değildi. Bu bir yandan bankaların iç yapılarında da değişimleri getirdi. Eski dönemde iyi elemanlar kredi servislerinde görevlendirilirken, son dönemde fon yönetimlerinde, hazine bölümlerinde yer almaya başladılar. Genişleyen bölümler, bu bölümler oldu, kurumsal bankacılık bölümleri daraldı⁸.

4.2.1.1. Kredilendirme Sürecinde Çalışan Personelin Yetkinliğinin Artırılması

Müşterilere yada pazara yönelik banka organizasyonunun hedefi, müşterilerle kredi ve ticari bağlantıların kurulması ve buna süreklilik kazandırılmasıdır. Ancak böyle bir gelişmenin, bankalarda örgütsel değişimleri gerektirmesi, uzmanların görev ve sorumluluğunu arttırması, yeni bilgi ve deneyime gereksinme duyulması gibi nedenlerle ticari bankalarda çok başarılı uygulandığı söylenemez⁹.

Bankaların hayatiyetini sürdürmesi ve karlılıklarını korumalarının olmazsa olmaz koşulu, kredi vermektir. Enflasyonist ortamda kamuya yüksek faizlerle borç veren bankaların, sektördeki krizden sonra krediler servisi faaliyetlerine oldukça ihtiyatla yaklaştıkları bir gerçektir. Bunda bilhassa sektörde 1999 yılında başlayan ve 2002 yılına kadar giden menfi dalgalanmaların ve bunun neticesinde yeni bankalar kanununda Şube Müdürleri de dahil olmak üzere yöneticilerin üzerine ağır sorumluluklar getirilmesinin etkisi büyüktü. Yapılan düzenleme kredi sürecindeki yöneticileri imza atmaktan çekinir hale getirmiş, kredi değerlendirmeleri salt

⁸ Osman S.Arolat, "Parayı el Yakmadan satmak," *Dünya Gazetesi*, 10 Mayıs 2000, s.3.

⁹ Niyazi Berk, *Bankacılıkta Pazara Yönelik Kredi Yönetimi*, İstanbul, Beta Yayınları, Mart 2001, s.62.

firmaların bilançoları üzerinden yapılmış, söz konusu bilançoların analizi piyasa gerçeklerinden uzaklaşarak rapor edilmiştir. Bunun neticesinde kredi tekliflerinin büyük bir kısmı ya reddedilmiş yada teminat şartları oldukça ağırlaştırılarak firma cayma noktasına getirilmiştir.

Bankaların topladıkları kaynakların içinde vadeli mevduatların payı çok büyüktür. Bu kaynağın maliyeti, banka kasasına girdiği günden (valör ile bir gün sonra) başlamaktadır. Bu kaynağın kredilere yönlendirilmesi noktasında kredi tahsis süreci, belirtilen nedenlerden dolayı uzun zaman almaktadır. Geciken her kredi banka için bir kar kaybı niteliğinde olup, mevduata ödenen faiz de göz önüne alınırsa gizli maliyet niteliğindedir.

Kredilendirme sürecinin gizli bir maliyet haline dönüşmemesi için, değerlendirme sürecindeki bütün ara makamlar minimum seviyeye indirilmeli, krediler servisinde görev yapacak elemanların iyi bir biçimde eğitilmeli, bu kişilere analiz yeteneği kazandırılmalı, yönetim kurulunda reel sektör tecrübesi olan kişiler yer almalıdır. Yönetim Kurulu bu sürecin içine daha efektif ve kısa yoldan girmelidir.

Kredi Analizi, analistte teknik bilgi, beceri, analiz yeteneğinin yanısıra bazı kişisel niteliklerin varlığını da gerektirir. Bu nedenle, analistin teknik bilgisi ile kişisel nitelikleri arasında uyumlu bir dengenin bulunması gerekir. Analistte aranılacak kişisel nitelikler: Karar alma yeteneği, sorumluluk taşıma isteği, olayları farklı yönlerden ve boyutlarda görebilme becerisi, başkalarının deneyimlerinden yararlanabilme, önerilere açık olma, kendi hatalarını görebilme ve kabul etme, ekip çalışması yapabilme, sonuca ulaşabilme, değişik fikir ve görüşleri uzlaştırabilme şeklinde özetlenebilir¹⁰.

Kredilendirme sürecinin en hızlı uygulandığı metod olan şube yetkileri, şube yönetimlerinin gerek basiretsizlikleri nedeniyle oluşan bataklar, gerek otomasyon sistemlerindeki gelişmelerle risklerin takibini kolaylaştırması, gerekse de bahsedilen ağır yükümlülükler nedeniyle pek çok bankada kaldırılmış, tüm krediler otorize haline getirilmiştir.

¹⁰ Öztin Akgüç, **Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi**, 5. bs., İstanbul, Avcıol Basım Yayın, 1991, s.11.

Bu prosedürün gizli bir maliyet haline dönüşmemesi , değerlendirme sürecindeki bütün ara makamlar en aza indirilerek , bu birimde görev yapacak elemanların sürekli eğitime tabi tutulmaları ve yönetim kurulunda reel sektör tecrübesi olan kişilerin yer alması , bu bağlamda da Yönetim Kurulu'nun bu sürecin içine daha efektif ve kısa yoldan müdahalesi önem kazanmaktadır.

Kredilendirme sürecinde banka yöneticilerinin dirsek temasında olduğu firmalara hatır-gönül ilişkisine dayalı kredi vermelerinin veya bu firmalardan özellikle büyük montanlı kredilerde, kredi elemanlarının firmaların kredi değerlendirmelerinde iş kaybetme korkusuyla yönetici baskısına maruz kalmamaları için 1 trilyon TL üzerindeki kredilerin Türmob üyesi SMMM veya YMM denetim raporlarına bağlanması gerekir. Bu usul esasen BDDK yönetmeliğinde mevcut olup, pratikte uygulanmamaktadır. Uygulamanın hayatiyete geçirilmesi ve 1 trilyon TL lık meblağın her yıl güncellenmesi ve hatta daha aşağı çekilmesi gerekmektedir¹¹.

4.2.1.2. Yeni Koşulları Daha Hızlı Kavrayacak Örgüt Yapısının Geliştirilmesi

Günümüzün artan rekabet ve düşen kar ortamında bankalar teknolojiye yoğun yatırım yapmak suretiyle kişiye özel ürün ve hizmetler geliştirmek durumundadırlar. Ölçek ekonomisini yakalama çabaları doğrultusunda zayıflayan kaldıraç etkisinin olumsuzluğunu da kısmen gidermeleri gerekecektir. Gelecekte ayakta kalan bankalar, düşen kar marjlarına rağmen bu olumsuzluğu Pazar payını ve müşteri sayısını artırarak telafi etmiş, yeni ürün ve pazarlara girebilmiş, teknolojik yatırımlarını tamamlamış, diğer bankalarla olan ortak kullanımlarını geliştirmek suretiyle maliyet minimizasyonuna gitmiş, birleşme veya sermaye artırımıyla yeterli büyümeyi sağlamış bankalar olacaktır.

Bu hususlar sürekli bir gözlem ve analiz gerektirir. Dolayısıyla, örgüt yapılanması içinde bu gözlem ve analizi mütemadiyen yapacak kadroların yer aldığı departmanların mevcut olması gerekir. Bu konu Ar-Ge departmanlarının alanına girmekle birlikte uygulamada bu departmanlar genellikle yurt dışından transfer

¹¹ Mustafa Özyürek, "Bankalar Mevzuatındaki Son Değişiklikler ile Bağımsız Denetim Esasları ve Uygulamaları, "Türmob Yayınları, No:180, Nisan 2002, s. 7.

edilen bilgilerin kalıpsal uygulamalarıyla hareket eden ve alt-üst yönetimleri bu doğrultuda güdüleyen kişiler tarafından istihdam edilmektedir. Halbuki Ar-Ge çabalarının bütün banka bünyesine yayılması gerekir. Örneğin, piyasalardaki ve müşteri davranış kalıplarındaki değişimleri en iyi gözlemleyen birimler şubelerdir. Şubeler de bu çabaların içinde fikir beyan etmek suretiyle aktif olarak yer almalıdır.

4.2.2. Plasman Yapısının Değişmesine Koşut Olarak Risk

Yönetiminin Öneminin Artırılması

Bankalar finansal varlıklara sahip olmaları nedeniyle, faaliyetleri sırasında birçok riskle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bankaların taşıdıkları risk çeşitlerinden biri finansal risklerdir.

Plasman alanları geniş bir çeşitlilik gösteren, sağlam bir sermaye tabanına ve farklı kazanç konularına sahip finansal kuruluşların belirgin bir rekabet üstünlüğüne sahip olacağı düşünülmektedir¹².

Klasik bankacılık faaliyetlerinin yanında, yeni dönemde ortaya çıkacak olan finansal ürünler ve bilanço dışı riskler, bilançoların yapısını eskiye oranla daha riskli bir hale getirerek, bankaların bilanço riskinin artması sonucunu verecektir. Bunun yanı sıra, yüksek enflasyon döneminde yüksek karlar elde eden bankaların, yeni dönemde bu imkana sahip olmamaları ve düşük karlı bir çalışma ortamına girecek olmaları karlılık riskinin de gündeme gelmesine neden olacaktır. Yine, daha önce belirtildiği gibi bankaların sermaye yetersizliklerinin düşük enflasyon döneminde ön plana çıkması sonucunda, mali yapıları ciddi tehlike altına giren bankaların sermaye yeterlilik riski de gündeme gelecektir. Ayrıca, düşük enflasyon dönemiyle birlikte bankaların kredilere verdiği önemin artmasıyla, karşı karşıya oldukları kredi riski de belirgin ölçüde artacaktır.

Yeni dönemde bankaları etkileyecek olan temel finansal risklerin yanı sıra, strateji riski, kötü yönetim riski ve teknoloji riski gibi faaliyet riskinin; yasal riskler,

¹² Şevket Sayılğan, "Bankacılık Sisteminin Güncel Sorunları ve Çözüm Önerileri, "Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar, Sayı:473, Ağustos 2003, s. 64.

makroekonomik politika riski ve ülke riski gibi iş riskinin ve diğer risklerin kontrol edilmesi ve yönetilmesi gerekliliği kaçınılmaz olacaktır.

Bankaların risk yönetimine ağırlık vermeleri ise, müşteri şeffaflığı ve firma kredibilitesi gibi kavramların ön plana çıkması sonucunu doğuracaktır. Dolayısıyla, banka müşterisi olacak firmaların kendi mali yapıların dikkat etmeleri gerekecektir.

4.2.3. Rekabetin Artmasıyla Gelişecek Yeni Dağıtım Kanalları ve Düşük Maliyetli Gelir Kaynaklarının Yaratılması

Daha önce devleti finanse ederek varlıklarını sürdüren bankalar, makroekonomik konjonktürün değişmesiyle gerçek bankacılık yapmak zorunda kalacaklardır. Bu durum, kredilerin bankacılık sistemi açısından öneminin artmasına paralel olarak, sistemdeki bankalar arasında rekabetin yoğunlaşması sonucunu getirecektir. Bankalararası rekabetin ön plana çıkması ve bankacılık misyonunun yeni makroekonomik konjonktürle tamamen değişmesiyle müşteri tatmini daha da önem kazanacağından, hizmet kalitesinin artması kaçınılmaz olacaktır¹³.

Önümüzdeki dönemde bankaların kar marjlarının düşmesi, bankaları kaynak temin ederken daha dikkatli olmaya yöneltecektir. Dolayısıyla, özellikle son dönemde hemen hemen tek yabancı kaynak haline gelen mevduat, bu özelliğini kaybedecek ve bankalar yeni kaynak temin etme yolları bulacaklardır. Bu, yurt dışından elde edilecek kaynak olabileceği gibi, yurt içinde de farklı yöntemler geliştirilecektir. Bunun sonucunda bankalar farklı kaynak elde etme yöntemlerine sahip olmanın avantajıyla, maliyetlerini düşürme olanağı bulabileceklerdir.

Farklı kaynak yöntemleri bulunmasının tasarruf sahipleri açısından avantajı ise, alternatif yatırım araçları arasında tercih yapma olanağına sahip hale gelecek olmalarıdır.

¹³ Ekonomistler Platformu, "Krizden Yarına Bankacılık Sistemi, Ekonomistler Platformu Önerileri, "2002, (Çevrimiçi) http://www.Econturk.org/Türkiye_Ekonomisi/bankacilik.pdf, 25 Ekim 2002

4.3. Yabancı Banka Sayısında Beklenen Artış

Ekonomide istikrar sağlanması sonucu hem ülke rating puanının yükselmesi, hem de sektörün geleceğinin belirginleşmesi, Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı banka sayısının artmasına yol açacaktır. Bu artış, yabancı bankaların bizzat şube açarak ya da banka kurarak faaliyet göstermesi, gerekse yerli bir bankayı satın alma ya da ortak olması ile gerçekleşecektir. Bu durum sektörde rekabeti daha da artırıcı bir unsur olurken, yabancı bankaların yeni uygulamaları Türkiye’ye getirmeleri ile değişik bir boyut kazanacak, Türk bankalarını da yeniliklere uyum sağlama konusunda zorlayacaktır.

4.4. Özkaynağı Zayıf Bankaların Mali Yapılarının Bozulması

Bir ülkenin finansal sistemi, bir finansal krizin patlak vermesine yada krizin güçlenmesine imkan verecek şekilde yapılanmış olabilir. Bu olurken bankalar ve diğer finansal kurumlar için bazı standartlar konulması gerekmiştir. Bu nedenle, Basle Standartları, Sermaye Yeterliliği Kriterleri gibi kriterler geliştirilmiştir¹⁴.

Kaynakların devlet iç borçlanma senetlerine aktarılması, bankacılığın fazla sermaye gerektirmemesi, geçtiğimiz dönemde bankacılığı cazip kılan en önemli unsur olmuş ve bu nedenle, bankalar sermayeleri zayıf olsa da, karlı olabilmektedir. Ancak, bu dönemin sona ermesi sermayeleri zayıf bankalar açısından çeşitli şekillerde olumsuzluklar yaratacaktır. Bunlardan en önemlisi, rekabetteki artışın, mali yapısı güçlü bankalara avantaj yaratırken, güçsüz olanların bu rekabete uyum sağlayamamalarına neden olmasıdır.

Ayrıca, bankaların aktif yapısındaki değişim sonucunda kaynaklarını yönletecekleri kredi vb alanların Bankalar Kanunu’nda özkaynaklara bağlı olarak sınırlandırılması, mali yapısı zayıf bankaların hareket alanını önemli ölçüde daraltacaktır. Aynı şekilde, sermaye yeterliliğine ilişkin hesaplamalarda dikkate alınan kullanım alanlarındaki değişiklikler, mali yapısı zayıf bankaların sermaye yeterlilik oranlarının daha alt seviyelere düşmesine neden olacaktır.

¹⁴ Ufuk Başoğlu, Ali Ceylan, İlker Parasız, **Finans, Teori, Kurum, Uygulama**, Bursa, Ekin Kitabevi, a 2001, s.561.

BÖLÜM V

DÜŞÜK ENFLASYON (DEZENFLASYON) ORTAMINDA BANKACILIK SEKTÖRÜNDE ORTAYA ÇIKMASI OLASI SORUNLARA YÖNELİK ALINABİLECEK ÖNLEMLER

5.1. Kamu Otoritesince Alınabilecek Yapısal Önlemler

5.1.1. Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi

Son yıllarda gerçekleştirilen özelleştirmelere rağmen kamu bankalarının mali sistemdeki ağırlıkları devam etmiştir. Kamu bankalarının bankacılık sektörü bilanço büyüklüğü içindeki önemli payları ve mevcut yapıları ile sektörde faaliyet göstermelerinin, bankacılık sektöründe kaynak maliyetlerini ve rekabet koşullarını olumsuz yönde etkilediği bir gerçektir.

Görev zararlarının zamanında ödenememesi, etkin olmayan müdahalelerin bulunması, asli görevleri dışında yükümlülükler getirilmesi ve yönetimlerindeki zafiyet dolayısıyla mali yapıları oldukça zayıflayan kamu bankalarının reformu ekonomik programda yer alan öncelikli konuların başında gelmektedir.

Önümüzdeki dönemde tamamlanacak yeniden yapılandırma sürecinin ardından bu bankaların 4603 sayılı Kanun gereğince özelleştirilmesi süreci başlatılacaktır. Kamu bankalarını T.C. Ziraat Bankası, T.Halk Bankası ve T.Vakıflar Bankası ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nda bulunan bankaların oluşturduğu grup olmak üzere iki kısma ayırmak mümkündür¹;

Birinci gruptaki bankalar geçmişte belli ihtisas alanlarını desteklemek üzere kurulmuş ve halen bu amaçla çalışmakla birlikte, işlevlerini yitirmişlerdir. Devletin büyük ölçüde kaynaklarını kullandığı, buna bağlı olarak, aktif kaliteleri bozuk ve sistemin genel dengesini de etkileyen bu bankalar, buna karşılık devlet bankası olmanın avantajlarını kullanmaktadır. Dolayısıyla, bu bankaların özelleştirilmesi, sektörde rekabetin sağlanması için gereklidir.

¹ TBB , Bankacılık ve araştırma grubu, “son dönemde bankacılık alanında gerçekleştirilen yasal ve düzenleyici değişiklikler,” 2001, (çevrimiçi), <http://www.tbb.org.tr>, ocak 2003 , s,11-12.

İkinci grupta yer alan bankalar ise mali yapılarındaki bozukluklar nedeniyle, devlet tarafından Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na alınmış bankalardır. Bu bankaların mali yapılarının düzeltilmesi için devletten sürekli destek almaktadırlar. Bu durum da sektörde haksız rekabet yaratıcı bir unsur olmaktadır. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamında bulunan bankaların en kısa sürede rehabilite edilerek elden çıkarılması gerekmektedir.

5.1.2. Mevduat Güvencesine Sınırlama Getirilmesi

Mevduat sigorta sistemi dünya çapında yaygınlaşsa da, sistemin dizaynı ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Örneğin, Türkiye, Meksika ve Japonya mevduatlara %100 güvence getirmekte, Şili, İsveç ve İngiltere'de ise mevduat sigortası tutarı söz konusu ülkelerin kişi başına GSYİH değerini aşmamaktadır. Mevduat Sigortası fonlarının yapısı, idaresi ve fonlaması, ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir².

1994 yılında yaşanan kriz sonrasında bankalardaki tasarruf mevduatına getirilen tam güvence sektördeki rekabeti bozucu önemli bir unsur oluşturmuştur. Haziran 2000'de yapılan değişiklikle bu tarihten itibaren açılan yeni tasarruf hesapları için mevduat sigortası kapsamı sınırlandırılmıştır.

Kasım 2000'de piyasalarda yaşanan ciddi likidite problemi ve sonrasında mali sistemde yaşanan dalgalanmalar nedeniyle, Hükümet 6 Aralık 2000 tarihinde tasarruf sahiplerinin ve diğer kreditorlerin Türkiye'deki mevduat bankalarından olan alacaklarına ilişkin geçici tam bir garanti duyurusunda bulunmuştur. Likiditenin güçlendirilmesi amacıyla iştirak veya gayrimenkullerin satın alınması veya karşılığında avans verilmesi ya da mevduat yapılması veya alacakların devralınması suretiyle Kurul, TMSF'ndan bankaya likidite sağlanmasını istemeye ve likidite dengesinin tesisi için vadeleri uzatılmak kaydıyla bankanın borçlarının TMSF tarafından garanti edilmesini temine yetkili kılınmıştır. Ayrıca banka denetlemeleri sonrasında alınacak tedbirler arasında Kurul'a bankanın mevduat sigortası primlerini yükseltme yetkisi de verilmiştir. Yeni Kanun'da Kurulca hazırlanacak yönetmelik

² Alovat Muslumov, "Bankacılık sektöründe yaşanan gelişmeler," **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Ağustos 2002, s.16.

dahilinde Fon mevcudunun kullanım şekli ve esaslarının belirlenmesi öngörülmüştür. BDDK tarafından hazırlanan Yönetmelik 3 Ağustos 2001 ve 24482 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Yönetmelikte özellikle TSMF’nun yetkileri genişletilmiş ve organizasyon yapısında değişiklik yapılmıştır³.

Bu itibarla, ekonomide ve mali sektörde yaşanabilecek krizlerde bankacılık sektörünün yükümlülüklerini yerine getirmeme riskiyle karşılaşmasını önlemek ve eğer böyle bir risk gündeme gelirse alternatif destek kaynakları sağlamak amacıyla mevduat sigorta sistemleri oluşturulmuştur. Bankalar Kanunu’na göre Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu ‘bankacılık güven ve istikrarı korumak ve bankaların mali bünyelerini güçlendirmek, gerektiğinde yeniden yapılandırmak ve bankalardaki tasarruf mevduatını sigorta etmek amacıyla’ kurulmuş bir tüzel kişiliktir.

Yaşanan krizler nedeniyle bankacılık sektöründe güven unsurunun oluşmasını teminen mevduata getirilen tam sigorta sistemi halen sektörde uygulanmaktadır. Ancak, günün değişen koşulları dikkate alınarak yeni bir sistemin oluşturulması gerekirken aradan geçen 8 yıla rağmen sigorta sisteminin değiştirilmemiş olması, sektörde haksız rekabet ortamının besleyici ve teşvik edici özelliğini sürdürmektedir. Önümüzdeki dönemde bankaların rekabet ortamının sağlıklı olmasını teminen, mevduata uygulanmakta olan mevcut %100 sigorta sisteminin kaldırılarak günün koşulları doğrultusunda kısa sürede revize edilmesi gerekmektedir.

Bugün uygulanan model, batık bankaya el koyarak, bankanın tüm açıklarının hazinenin sırtına yüklenmesidir. Bankaların bu açıkları hazine kağıtları ile ödenmekte veya sermayeleri artırılmaktadır. Her durumda sıkıntı kamuya yüklenmektedir. El konan bankaların devlete geçtikleri an ile ilerleyen zaman içerisindeki durumları hakkında kamu sürekli bilgilendirilmelidir⁴.

5.1.3. Mikro Finansman Yöntemlerinin Geliştirilmesi

Son yıllarda ülkemizde yaşanan ekonomik krizler başta bankacılık olmak üzere

³ Bankacılık ve araştırma grubu, a.g.e., s,11-12,

⁴ Birkan Erdal, **Daha İyi Bir Türkiye, Tespitler-Öneriler**, İstanbul, Liberte Yayınları, Ocak 2003, s. 79.

birçok sektörü olumsuz yönde etkilemiştir.Krizin etkilerini ortadan kaldırmak tekrar büyümeye geçerek istihdam ve milli gelir düzeyini artıracak istikrar politikalarının sürdürülmesi ve yeni çözümler getirilmesi tüm kesimler için önem taşımaktadır.

1994 yılı verilerine göre;

-Türkiye’de toplam nüfusun yüzde 18’ine karşılık gelen 11 milyon kişi,günde 2 doların altında bir gelir yaratma ve harcama kapasitesine sahip olması,işgücünün yüzde 45’inin kırsal kesimde yaşıyor olması ve kentlerde yaşayanlarında önemli bir kısmını düşük gelir gruplarının oluşturması,

- El sanatları ve zanaat açısından zengin bir potansiyele sahip olması,
- Coğrafi büyüklük ve bölgesel farklılıkların varlığı,
- Hali hazırda çok farklı ve geniş kesimlere hitap etmekte olan Ziraat ve Halk Bankası’nın özelleştirilmeleri sonucunda doğabilecek boşluk,
- Halen uygulanmakta olan yapısal değişim projeleri (aşırı istihdamın azaltılması gibi) köyden kente göç dalgasını tersine çevirebilecek ve pek çok ücretlinin Finansman talebini gündeme getirebilecek olması,
- Son iki yıl içerisinde işsiz kalan deneyimli bankacıların varlığı gibi nedenler göz önüne alındığında,

bazı ülkelerde başarı ile uygulanmakta olan mikro finansman hizmetlerinin yapılacak kamusal düzenlemelerle,yukarıda sıralanan ülkemiz şartlarıda dikkate alındığında hayata geçirilmesi ülkemizde son yıllarda bankacılık sektöründe yapılan reformlar nedeniyle Finansal kurumların hizmet sunamadıkları veya eksik hizmet sundukları düşük gelir grubunun tasarruf, kredi ve sigorta gibi finansal hizmetlere erişimlerinin sağlanması sektöre ve ekonomiye yarar sağlayacaktır.

1980’li yıllarda sübvansiyonlu kredilerin amacına ulaşmadığı yönündeki eleştirilerin çoğalması üzerine, piyasa tabanlı bir çözüm olarak gündeme getirilen Mikro Finansman Kurumları adı altında bu hizmeti veren yaklaşık 1 000 kurum vardır ve Bangladeş (Grameen Bank), Latin Amerika (ACCION Ağı), Endonezya (Bank Rakyat) ve Bolivya(PRODEM/BancoSol) mikro finansmanın başarı ile uygulandığı bölgelerdir. Dünya’da 16 milyon insanın mikro finansman hizmeti alabildiği tahmin edilmektedir.

MFK'lar mikro finansman hizmeti veren ticari bankalar, tasarruf bankaları, kooperatifler, sivil toplum örgütleri, ikrazatçılar, yardımlaşma grupları, aile bireyleri ve arkadaşlardır.MFK'ların bir çoğu sivil toplum örgütü olarak örgütlenmiş, ancak en önemli gelir kaynağı olan bağışlardaki azalma bunları dönüşüme zorlamaya başlamıştır⁵

Teorik tartışmalar, bankacılık düzenlemelerinin MFK'lar için de uygun olup olmadığı üzerinde yoğunlaşmaktadır

5.1.4. 3568 Sayılı Yasa Kapsamındaki Meslek Mensubu

SMMM ve YMM'lerden Kredi Taleplerinin

Değerlendirilmesinde Daha Etkin Yararlanılması

İlk kez bankalar kanununa 1994 yılında getirilen bir hükümle bankalardan kredi talep eden müşterilerden, alınacak hesap durumu belgesi ile ekli bilanço ve kâr ve zarar cetvellerinin mevzuat hükümlerine, Türkiye'de uygulanan muhasebe ilkeleri ile muhasebe standartlarına uygunluğunun denetlenmesi TÜRMOB üyesi,3568 sayılı kanuna göre ruhsat almış Serbest Muhasebeci Mali Müşavir veya Yeminli Mali Müşavirler tarafından denetlenmesi konusu gündeme getirilmiştir.Ancak 2 Trilyonu geçen kredi taleplerinin zorunluluk şartına bağlanması diğer yandan ilgili kesimlerce de üzerinde durulmaması nedeniyle eski yöntemlerle kredi açılmaya devam edilmiştir. 17.6.2001 tarihinde yayınlanan bankaların kuruluş ve faaliyetler hakkındaki yönetmelikte anılan rakam 1 Trilyon seviyesine indirilmiş olmakla birlikte günümüz koşullarında dahi yüksek kalmaktadır⁶.

Geçmiş deneyimlere bakıldığında batan kredilerin azımsanmayacak kısmında banka yönetimlerinin kendi emri altındaki personele objektiviteden uzak yönlendirmeli kredi analizi ve değerlendirmelerinin yaptırılmış olduğu gerçeği yadsınamaz.

⁵ bddk , Çalışma raporları "Mikro Finansman,Mikro Girişimcilere Yönelik Finansman Stratejisi", (çevrimiçi), www.bddk.gov.tr , 1Ocak 2003

⁶Mustafa Özyürek, "Bankalar Mevzuatındaki Son Değişiklikler ile Bağımsız Denetim Esasları ve Uygulamaları," **Türmob Yayınları**, No:180, Nisan 2002, s.7.

Ayrıca bir kredi talebinin ele alınması konusu bankacı gözüyle yapılan değerlendirme kadar mali tabloların değerlendirilmesi konusunu meslek edinmiş meslek mensuplarınca da yapılması sistemin yararına olacaktır. Burada meslek mensubunun bağımsızlığı ve tecrübesi bankaların yararına olacak çok önemli iki noktadır.

Bu itibarla sektörde verilen kredilerin, işletme riski dışında sağlıklı şekilde geri döndürülebilmesi bankaların mali bünyelerinin sağlamlığının göstergesi olduğundan bankacılık otoritelerinin gerçekte var olan ama pratikte pek uygulanmayan bu müesseseyi çalıştırması hem bankalara hem de Türkiye ekonomisine yarar sağlayacaktır.

5.1.5. Yasal Yükümlülüklerin Azaltılması

Bankaların topladığı mevduatla ilgili yasal yükümlülüklerin yüksek olması kaynak maliyetlerini artırmakta, dolayısı ile bu fonlar ihtiyacı olan kesime kredi olarak aktarılırken daha yüksek fiyat uygulanmaktadır.

TL mevduatla ilgili yükümlülükler, halen %6 oranındaki mevduat munzam karşılığı, %8 oranında disonibilite olup, disonibilite'nin %2'sini TCMB serbest tevdiat, %4'ünü DİBS ve %2'sini de kasada bulundurulması gereken nakit oluşturmaktadır. Ayrıca onbinde 25 oranında mevduat sigorta primi bulunmaktadır. DİBS'lerinin getirisi olduğunu dikkate alarak maliyete hiçbir yansımaları dikkate almasak bile şöyle bir durumd ortaya çıkmaktadır. 100 liralık bir mevduatın yıllık %40'tan faizi olduğunu varsaydığımızda, yıl sonunda elde edilecek 40 liralık faiz gelirinin %15'i gelir vergisi, bu verginin'de %10'u oranında Savunma Sanayi Destekleme Fonu kesilmektedir. Dolayısıyla, müşterinin eline 33,4 liralık bir faiz geliri geçmektedir. Ancak bir kaynak için bankanın yapmış olduğu işletme giderleri hariç, faiz gideri 40 lira olarak görünmekle birlikte, 100 liralık mevduatın %6 munzam karşılık %4 de kısa ve TCMB'deki tevdiat olduğu dikkate alındığında 10 liralık kullanılmayan bölüm nedeni ile bu faiz geliri $(40/0,90)$ 44,4 liraya ulaşmaktadır. Diğer taraftan banka topladığı bu kaynağı kredi olarak satarken hiçbir kar ileve etmese bile %5 Banka Sigorta Muamele Vergisi, %3 de Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu ilavesiyle kredi müşterisine satmak zorundadır. Bu durumda %44,4

oranındaki maliyete BSMV ve KKDF ilave edildiğinde oran %47,9'a yükselmektedir.

Yani banka işletme giderlerini ve herhangi bir kar marjı eklemeyen müşteriye net 33,4 lira bedel ödediği bir kaynağı ancak 47,9 TL'lik fiyat ile satabilmektedir, aradaki fark devlete vergi olarak gitmektedir.

5.1.6. Banka Sosyal Sigorta ve Munzam Sandıklarının Yeniden Yapılandırılması

Son yıllarda sosyal güvenlik programlarının gelecekteki mali yükü konusunda endişeler nedeniyle temel bir sosyal güvenliğin sağlandığı devlet sistemini tamamlayıcı nitelikte, çalışanlar ve işverenler tarafından finanse edilen özel planlarla yakından ilgilenilmekte, bu amaçla özel ilave programlar teşvik edilmekte uzun dönemde devlet tarafından sağlanan yardımların azaltılmasına çalışılmaktadır. Ayrıca, yüksek oranlı ödeme temin eden ve erken emekliliği teşvik eden politikalar terk edilmekte, emeklilik yaşının yükseltilmesi, sosyal güvenlik ödemelerine hak kazanma koşullarının zorlaştırılması yönünde tedbirler alınmaktadır. Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi, temel olarak 3 büyük sosyal güvenlik kuruluşundan oluşmaktadır: T.C. Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ-Kur⁷.

Diğer yandan, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Yasası'nın Geçici 20. maddesine göre, bankalar, sigorta şirketleri, ticaret odaları, sanayi odaları, borsaları ve bunların teşkil ettikleri birlikler personelinin kurdukları sandıklar ile Ordu Yardımlaşma Kurumu sandığıdır.

Kamu sosyal güvenlik kurumları olan Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ-Kur yanında Sosyal Sigortalar Kanununun geçici 20'inci maddesi ile kurulan Bankaların personeline ait munzam sandıklar ile diğer yardımlaşma emeklilik sandıklarının bilançolarına ilişkin düzenli bir veri setine ulaşamamakta bunlar için de tek tek sandıklarla irtibata geçilerek gerekli bilgiler toplanabilmektedir. Halbuki söz konusu sandık ve vakıfların mal varlıklarının ve

⁷ Elif Buzlupınar, **Emeklilik Fonları, Sermaye Piyasasına Kaynak Aktarım, Türkiye Üzerine Değerlendirmeler**, Ankara, SPK yayınları, Ağustos 1996, s.98.

çeşitli politikalarının bilinmemesi ise hem karar anlamında eksikliklerini içermekte hem de bilinmeyen bir sistemin faaliyetlerinden kamuoyunun herhangi bir şekilde bilgilenmesi mümkün olmamaktadır⁸. Geçmişe baktığımızda özellikle banka sandıklarının, iyi yönetildiğini söylemek güçtür. 506 sayılı yasa bu sandıkların mali durumlarının Çalışma, Maliye ve Ticaret Bakanlıklarınca müştereken kontrol ve murakebe edileceğini; bunun sonunda sandıkların ve ilgili kurumların lüzum görülecek tedbirleri almakla yükümlü olduklarını öngörmüştür. Diğer yandan bu sandıklar “vakıf” oldukları için Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün denetimine tabidir. Bu denetim, uygulamada daha ziyade teftiş anlayışıyla yapılmıştır. Ancak bakış açısı hep münferit işlem düzeyinde izin sistemine takılı kalmış ve sandığın genel portföy yapısı, portföyün bileşimi, yoğunlaşması ve risk yapısı ile ilgilenilmemiştir.

Bankaların bankacılık ilke ve kurallarına uygun bir biçimde yönetilebilmesi için bankaya sahip olan ve bankayı kontrol eden hissedarlarının kimler olduğu ve bu kişilerin yönetim felsefesi son derece önemli bir faktördür. Şirketlerin kurumsallaşmasına paralel olarak, sahipliğin ortaya çıkan en önemli ve giderekte önemi artan işlevi, profesyonel yönetimden hesap sorma işlemidir. Kollektif kurumların sahipliğinde bu işlev ya zayıflamakta, ya ortadan kalkmakta ya da çoğunlukla olduğu gibi hesap sorulma işlevini yok etmekte ve ciddi bir risk kaynağı haline gelmektedir. Sahipsizliğin ortadan kaldırdığı önemli bir banka örneği TÖBANK’tır. Sahibinin işin gerekli gözetim yapmaması nedeniyle kapanan bankaya örnek ise, İstanbul Bankası’dır. Banka sahibinin kolektif bir kurum olmasından kaynaklanan bazı banka riskleri vardır. Bunun en güncel örneği ise Türkbank’tır.

1995’e kadar yüzde 85 hissesi Emekli Sandığına ait bu banka ve onun sandığının bu karşılıklı seçim nedeniyle yönetsel olarak donanması, bankayı bir yönetim klişinin yada kastının yönetmesiyle sonuçlanmıştı. Bunun sonucunda bu dar klik, sermayedar olmadan ve hiç kimseye hesap vermeden yönetme olanağına kavuşmuştu. Bu ise banka için üç riski beraberinde getiriyordu: Birincisi, hissedarın hesap sorma fonksiyonu ortadan kalkmıştı, bu fonksiyonun ortadan kalkması yönetimin bankayı dilediği gibi kullanması ve hareket etmesine neden olmuştur.

⁸ Selim Soydemir, *Türkiye’de Finansal Fon Akımları (1982-1993)*, SPK Yayınları, Temmuz 1998, s.72.

İkinci risk ise bu yönetim yapısının bankanın özellikle 1980'lerle başlayan yeni ortama ve rekabet koşullarına uyması için gerekli yenilikleri yapması ve stratejileri geliştirmesine engel olmasından kaynaklanmıştır. Üçüncü risk, kaynak yetersizliğinden kaynaklandı. Bankanın yüzde 85'ine sahip olan sandığın elindeki kaynakların neredeyse tamamı, bankanın hisselerinden oluşuyordu. Bu, sandık için hiç de basiretli bir strateji değildi. Banka ve sandık, kaynak yaratma açısından tümüyle birbirlerine bağımlı hale gelmişler ve bir kısır döngü içine girmişlerdi. Sandığın olanaklarının artması için bankanın kar etmesi, bankanın kar etmesi içinse sermaye artırımı gerekiyordu. Tam anlamıyla bir kısır döngü idi⁹.

Dezenflasyon ortamında banka karlılıklarının düşeceği ve bankaların özkaynak büyüklüklerinin daha da önem kazanacağı düşünülürse, banka sandıkları üzerinde özellikle BDDK tarafından tedbirler alınması seçenek ve politikalar geliştirilmesi , kolektif yatırım kurumu olan banka emekli sandıklarının yatırımlarında yeni düzenlemelerin getirilmesi, bankacılık sektöründe yaşanacak benzer sıkıntıları önceden engellemek açısından büyük önem taşımaktadır. Uygulamaya yeni giren özel emeklilik sigortası fonlarının kurumsal yönergeleri çerçevesi içine alınmasına yönelik uygulamalara gidilmesi, yukarıda anılan yapının olası problemlerini engelleyecektir.

5.1.7. Banka Birleşmelerinin Teşvik Edilmesi-Evrensel

Bankacılığın Desteklenmesi

Türk bankacılık sektöründe banka birleşme ve satın almalarının çok az örnekler dışında gerçekleştiğini söylemek mümkün değildir. Ayrıca Türkiye'de füzyon politikası bir strateji olarak izlenmemiştir. 1980 öncesi dönem hariç tutulduğunda son yirmi yılda bankacılıkta birleşme ve satın almalar yada devirler iki yöntemle gerçekleşmiştir. Bunlar, kamu bankalarına devir ile TMSF'na devir şeklindedir.

Banka birleşme ve satın almaları sonucunda iki etki görülmektedir. Bunlardan birincisi bankaların etkinlikleri ve verimlilikleri üzerindeki olumlu etkiler, diğeri

⁹ Ali İhsan Karacan, **Mali Piyasalar Üzerine Denemeler**, İstanbul, Creative Yayıncılık, Aralık 2002, s.234-238.

rekabetin azaltılması ve toplumsal refah kaybı şeklinde ifade edilebilecek olumsuz etkilerdir.

Öte yandan değişen çevreye adapte olmakta güçlük çeken bankaların, artan ölçüde bir rekabete maruz kalacağı ve bankacılık işlemlerini ve etkililiğini iyileştirmek üzere diğer finansal kuruluşlarla birleşmek ya da önemli teknolojik yatırımlar yapmak zorunda kalacağı öngörülmektedir¹⁰.

Bankacılık sektöründeki rekabet dışı davranışlar ikincil bir etkiyle ekonomiyi daraltıcı sonuçlar doğuracaktır. Mevduat ve kredi faiz oranlarının ekonomi bütününe yönelik etkileri önemli boyutlardadır. Bu durumda sektördeki üretim ve fiyat düzeylerini optimal noktaya çekecek önlemlerin alınması ve tam rekabet ortamının nesnel koşullarının sağlanması gerekecektir. Öte yandan birleşme ile rekabeti bozucu etkileri olan banka yoğunlaşması önlenmelidir. Banka birleşmeleri sektörde emek piyasalarını olumsuz etkiletebilecek unsurlara sahiptir. Personel giderlerinin azaltılmasına bağlı olarak çalışanlar işlerini kaybetme tehlikesi ile karşılaşabilecektir.¹¹

Mali piyasalar, bankaların topladığı mevduat açısından rekabetçi bir yapıya bürünmüştür. Bankacılık piyasasında son yıllarda yüksek karlı repo işlemlerindeki gelişmeler bankacılığı mevduat toplama işinden ziyade aracılık hizmetine yöneltmiştir¹².

Toplanan mevduatın değerlendirilmesi açısından bakıldığında ise yasal düzenlemelere bağlı olarak bankaların geleneksel bankacılık faaliyetleri dışında leasing, factoring, forfaiting gibi işlemlerini bizzat yapmaları kanunen yasaklanmıştır. Bunun yerine bankaların iştiraki şeklinde kurulan kurumlar bu faaliyetleri yürütmektedir. Bu düzenleme bankaların evrensel bankacılık hizmetlerini geliştirmelerine ve Türkiye'deki bankacılığın dünya standartlarına ulaşmasına izin vermemektedir.

¹⁰ Selçuk Abaç, "Outlook for Turkish Banking System Before Helsinki Summit," (Çevrimiçi) <http://www.turkishdailynews.com/20> Kasım 2002.

¹¹ N. Oğuzhan Altay, "Bankacılık Sektöründe Füzyonun Nedenleri, Uygulama Örnekleri ve Sonuçları," **Banka ve Mali Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Ekim 2002, s.10-39

¹² Bora Süslü, Cem Mehmet Baydur, "Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma," **Ankara Üniversitesi SBF dergisi**, Temmuz Eylül 1999, s.161-162.

Yasal çerçeve içinde faaliyet alanları kısıtlanan bankalar kurdukları finans kurumları aracılığıyla bu hizmetleri yürütürken operasyonlarını merkezileştiremedikleri için ek maliyetlere katlanmaktadır. Daha da önemlisi finansal işlemlerin bu tür bir paylaşımı tüm mali sistem için hizmetlerin eş güdümünü ve etkinliğini azalmakta ve kaynak kaybına sebep olmaktadır.

Düşük enflasyon sürecine girildiğinde bankaların hem yurtiçi hem de yurtdışı artan rekabetle hizmetlerini çeşitlendirmeleri ve kendilerine yeni faaliyet alanları yaratmaları gerekecektir. Ayrıca gerek tam üyelik yönünde çalışmaları sürdürülen Avrupa Birliği standartları, gerekse dünyadaki genel eğilim de evrensel bankacılığı destekler yöndedir. Dolayısıyla bu konuda gerekli yasal değişiklik yapılarak bu faaliyetlerin bankalarca dolaysız ve tek elden yapılabilmesine izin verilmesi, Türk bankacılık sisteminin uluslararası standartlara erişmesine katkıda bulunacaktır.

5.1.8. Regülasyon

Faiz kontrolleri gibi çok sert örnekleri dışında bankacılık krizlerine karşı uygulanabilecek en etkili politikalardan birisi de regülasyondur. Çünkü serbest rekabet ortamı, sektör için ciddi riskleri içermektedir.

Regülasyonun bir tarafta banka iflaslarını azaltıp mevduat sahiplerini koruyarak toplumsal bir fayda yaratırken, diğer taraftan sektörde oligopolistik bir yapıya olanak sağlaması nedeniyle negatif ve pozitif etkileri göz önünde bulundurulmalıdır.

Genel bir tanımla regülasyon, bankacılık sisteminin daha sağlam bir yapıya kavuşması için yapılan, finansal kurumların davranışlarını koordine veya disipline etme ve gözetim çabalarıdır. OECD, regülasyonun nedenlerini **Sistemik Riskten Korunma** (finansal kurumların sağlamlığını ve ödeme gücünü garanti atına alarak finansal sisteme güvenin ve sistemin istikrarının sağlanması), **Bireysel Riskten Korunma** (yatırımcı, borçlu ve finansal sistemi kullanan tüm bireylerin, finansal hizmetleri sağlayanların, kötü yönetim, manipülasyon gibi uygulamalarından ve bu kurumların iflası durumunda karşılaşılabilecekleri zararlardan korunması) ve **Sistemin Etkinliğinin Sağlanması** (finansal piyasaların sorunsuz, etkin bir şekilde fonksiyonlarını yerine getirmesinin sağlanması) şeklinde 3 başlık altında toplamaktadır¹³;

¹³ Gökhan Karabulut, **Gelişmekte olan ülkelerde finansal krizlerin nedenleri**, s.68-73.

5.1.9. Geç Likidite Penceresi

Bankalar özkaynakları ve yabancı kaynaklarını kullandıktan sonra, son borç verme kurumu olarak merkez bankasına müracaat ederler. Merkez bankaları; geçici bir süre paraya ihtiyacı olan bankalara, gerçek ticari işlemlerden doğan kısa vadeli senetleri karşılığında ödeme yaparlar. Merkez bankaları olmasaydı, ticari bankalar rahatlıkla kredi veremez, kriz dönemlerinde ellerinde para rezervleri bulundurmamak zorunda kalırlardı. Ticari bankaların, merkez bankası kaynaklarını devamlı bir sermaye olarak görmeleri, ülkede bankacılığın gelişmesi açısından önemlidir¹⁴.

Bu metod, mevduat sigortasının olmadığı sistemlerde, merkez bankasının kullandığı en önemli kriz önleme aracıdır. Geç Likidite Penceresi, bankacılık sisteminde herhangi bir kriz ihtimali baş gösterdiğinde, merkez bankasının Açık Piyasa İşlemleri (APİ) ve özellikle reeskont kanalıyla piyasanın ihtiyaç duyduğu likiditeyi sağlamasıdır. Diğer bir deyişle Geç Likidite Penceresi kavramı, finansal bir panik anında merkez bankasının yeterli likidite sağlayarak piyasayı rahatlatması ve paniği yatıştırmasıdır.

Monetaristlerin sadece APİ yoluyla müdahale yapılması önerisi bazı sakıncalar taşımaktadır. Çünkü reeskont yoluyla verilecek borç miktarı tam piyasanın ihtiyacı kadar olacakken, APİ müdahalelerinde miktarının yanlış hesaplanma ihtimali vardır¹⁵.

Merkez bankası, ayakta durabilecek bankaların yeniden yapılandırılması sırasında likidite desteği sağlamaya hazır olmalıdır. Birçok ülke, kaynak gereksinimlerinde geçici ya da sürekli indirim, likidite sağlama aracı olarak indirim kolaylıkları ya da kısa dönemli borç vermeyi genel olarak uyguladı. Merkez bankası bankalara uzun dönemli finansman sağlamamalıdır, ticari bankacılık faaliyetlerine katılmamalıdır, aksi durumda mali kaynaklarını aşar ve buda mali masraf benzeri masraflara yol açar. Aynı zamanda para politikası hedefleri ile çelişki oluşturur. İnceleme, az sayıda ülkenin kısa dönem likidite desteğinden kaçındığını gösteriyor; ancak önemli gelişme gösteren ülkeler merkez bankası finansmanı kullanımını en aza

¹⁴ Mehmet Takan, **Bankacılık, Teori, Uygulama ve Yönetim**, Ankara , Nobel Yayın-Dağıtım, Kasım 2002, s.24.

¹⁵ Karabulut , **a.g.e.**, s.58-61.

indirmek için bilinçli bir karar aldı ve merkez bankasının ödeme güçlüğü olan bankalara borç vermesini önlediler. ABD deneyimi banka yeniden yapılanmasının, merkez bankasının ödeme güçlüğü olan bankalara borç vermesi durumunda daha maliyetli olduğunu gösteriyor. Bu sonuç, merkez bankasının ödeme güçlüğü çeken bankalara kapsamlı borç vermesinin banka yeniden yapılanması maliyetini son derece yükselttiği Şili vakası ile desteklenmektedir¹⁶.

5.2. Bankalarca Alınabilecek Önlemler

5.2.1. Banka Bilanço Politikalarına Yönelik Değişiklikler

5.2.1.1. Aktif - Pasif Yönetiminin Etkin Hale Getirilmesi

Aktif-Pasif yönetiminin amacı, sermayenin getiri oranını maksimum yapmak ve sermayenin getiri oranındaki dalgalanmayı minimum seviyede tutmak suretiyle bankanın büyümesi ve karlılığını en üst seviyeler çıkarmaktır¹⁷.

Enflasyonun düşmesi ile banka bilançolarının yapısı tamamen değişecektir. Aktifte menkul kıymetler yerini krediler ve yeni bankacılık hizmetleri alırken, pasifte alternatif kaynaklar gelişecektir. Bu arada kısa vadedeki yoğunlaşma azalacak, bankalar daha uzun vadeli borçlanma ve kredilendirmeye başlayacaktır. Bu değişmeye bağlı olarak, bankaların aktif ve pasif yönetimini yeniden düzenlemeleri gerekmektedir.

5.2.1.2. Risk Yönetimi İçin Yeni Yapılanmaya Gidilmesi

Güven üzerine kurulu en ciddi sistem olan bankacılık sisteminin maruz kalacağı riskler, bankacılık krizlerinin toplumsal bunalımlar yaratması ve ekonomik sistem içerisinde giderilmesi zor sorunlar yaratması nedeniyle, yeni dönemde daha da dikkatle incelenmesi gereken bir kavram olarak gündeme gelmelidir. Düşük enflasyon döneminde artan risklere karşı yeni risk yönetimi uygulamaları daha da hızlandırılmalı ve yaygınlaştırılmalıdır.

¹⁶ Claudia Dziobek , Ceyla Pazarbaşıoğlu , **Systemic Bank Restructuring and Macroeconomic policy**, Lessons and Elements of Best Practice , IMF 1999, s.141.

¹⁷ Mikail Atlan, **Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık**, İstanbul , Beta Yayınları, Ekim 2001, s.272.

Piyasa risklerinin izlenerek ayarlama düzenleme faaliyetleri iyileştirilmelidir.Öte yandan,yüksek bir risk profili altında çalışmak isteyen bankalar için daha yüksek bir sermaye zorunluluğunun getirilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir¹⁸.

Makroekonomik değişiklikler doğrultusunda, geçiş sürecinde ilk olarak, bankaların faiz risklerine ve vade uyumsuzluklarına bağlı olan likidite riskine dikkat etmeleri gerekmektedir. Ayrıca, önümüzdeki dönemde, daha önce belirtilen finansal risk, strateji riski, kötü yönetim riski ve teknoloji riski gibi konuların önem kazanması sonucu bu alanlara yönelik önlemlerin geliştirilmesini zorunludur. Bu çerçevede bankaların gerçekleştirmeleri gereken temel altyapı çalışmalarından en önemlisi, bünyelerinde risk yönetiminde uzmanlaşmış birimler kurmalıdır. Böylece, uzmanlaşmayla birlikte bankalar, risk yönetimi konusunda daha etkin ve etkili hareket edebileceklerdir.

5.2.1.3. İştirak Politikalarının Yenilenmesi

Bankaların kaynaklarını kullandıkları bir diğer alan da iştirak yatırımlardır. Halen sektörde bulunan yurtiçi ve yurtdışında çeşitli alanlarda faaliyet gösteren iştirakleri bulunmaktadır.

Düşük enflasyonun olduğu piyasalarda kar marjlarının daralması, bankaları kaynaklarının kullanımı konusunda daha titiz ve seçici olmaya yöneltcektir. Ekonomik alanda yaşanmaya başlanılan gelişmelerin sonucunda, bankaların iştirak politikalarını tekrar gözden geçirerek, kendileri için karlı olabilecek konularda iştirak uygulamalarına gitmeleri gerekmektedir.

5.2.1.4. Gelir - Gider Yapısına Yönelik Önlemler

Düşük enflasyon sürecinde faiz giderlerinin azalmasına paralel olarak faiz dışı giderlerin toplam giderler içindeki payı artacaktır. Diğer taraftan kar marjının düşmesi bankalara faiz dışı giderlerini azaltmaları yönünde baskı yapacaktır. Dolayısıyla bankalar bu giderleri kontrol altına almak için çeşitli tedbirler almak

¹⁸ Şevket Sayılğan, "Bankacılık Sisteminin Güncel Sorunları," **Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar**, No:473, Ağustos 2003, s. 64.

zorundadır. Bankalar personel ve diğer işletme giderlerini düşürerek ve diğer bankalara ortak projeler geliştirerek faiz dışı giderlerini azaltabileceklerdir.

İdaresi özerk olan bir risk değerlendirme ve istihbarat Merkezinin oluşturularak büyük kredi taleplerinin burada değerlendirilmesi, bankaların kredi ve risk değerlendirme/izleme yüklerini önemli ölçüde azaltabilecektir¹⁹.

Bankalar faiz dışı giderlerini kontrol etmek için personel giderlerini düşürmelidir. Ancak, düşük enflasyon dönemiyle rekabet artacağı için bankalar hizmetlerini çeşitlendirmek zorunda kalacak, bunun için de nitelikli personele ihtiyaç duyacaktır. Bu nedenle bankacılık sisteminde yeni dönemde personel sayısını artırmak yerine varolan insan kaynağı geliştirilmelidir. Banka, personelinin niteliklerini geliştirerek onları her türlü bankacılık hizmetini verebilecek düzeye getirmelidir. Personele verilecek eğitimler, kurulacak olan bankalararası eğiti şirketi aracılığıyla verilebilecektir. Bu yöntemle bir yandan personelin nitelikleri artırılırken bir yandan da faiz dışı giderlerden tasarruf sağlanacaktır.

Bankalar önümüzdeki süreçte artan rekabet nedeniyle bireysel bankacılığa yönelecek ve yeni müşteri edinme yolları arayacaktır. Ancak bireysel bankacılık hizmetlerinin eskisi gibi daha fazla şube açarak yürütülmesi, kar marjlarının azalacağı önümüzdeki dönemde bankaların işletme giderlerini daha da artıracak ve karlılığını olumsuz etkileyecektir. Bu yüzden bankaların maliyeti düşük olan alternatif dağıtım kanallarını geliştirmeleri gerekmektedir.

Şubesiz bankacılığı teşvik eden bu kanallar sayesinde hem daha çok müşteriye ulaşmak hem de maliyetleri düşürmek mümkün olacaktır. Diğer taraftan bankaların verimlilik ve karlılık esaslarıyla çalışmayan şubeleri belirlemeleri, bu şubeleri kapatarak ya da birleştirerek işletme giderlerini azaltmaları gerekmektedir.

Yeni açılacak şubeler ise, içinde az sayıda personelin her türlü bankacılık işlemini yapabileceği küçük çaplı birimler olarak dizayn edilmelidir. Bu birimler mağaza içi bankacılıkta olduğu gibi yüksek işletme maliyetine neden olmayan, müşteri ihtiyaçlarına göre kurulmuş stratejik noktalar olmalıdır. Böylece,

¹⁹ Ekonomistler Platformu, "Krizden Yarıma Bankacılık Sistemi, Ekonomistler Platformu Önerileri, "2002(Çevrimiçi) <http://www.Econoturk.org/Turkiyeekonomisi/bankacilik.pdf>, 1Kasım 2002

müşterilerin şubeye gelmesini beklemeden, bizzat banka müşterilerine ulaşılabilir ve böylece bankacılık hizmetlerini artırabilecektir.

Bankaların kredi faaliyetlerinin yanında her türlü bankacılık hizmetlerini sunarak faiz dışı gelirlerini artırmaları gerekmektedir. Bunun nedeni kar marjının düşmesiyle bankacılık hizmet gelirlerinin büyük önem kazanacak olmasıdır. Dolayısıyla, bankalar faaliyetlerini sürdürebilmek için bugüne kadar ücretsiz olan bazı hizmetlerden yeni dönemde ücret almaya başlamalıdır.

Ayrıca bankaların düşük maliyeti kanallara yöneltmediği, kendisine ek maliyet getiren müşterilerinden alacağı ücretlerle de faiz dışı giderlerini karşılaması mümkün olacaktır.

5.2.1.5. Kaynak Maliyetinin Düşürülmesine Yönelik Önlemler

Düşük enflasyon döneminde bankalar artan rekabet ve azalan kar marjları nedeniyle yüksek maliyetli kaynak toplamaya devam edemeyecektir.

Belirli bir ölçeğin altındaki bankaların çeşitli alanlarda uzmanlaşmaya gitmesi gereklidir. Aksi takdirde birçok bankacılık hizmetini tek çatı altında sunmanın getireceği maliyet avantajlarından yararlanılması zorlaştığından rakip bankalara göre faaliyet maliyetleri daha yüksek olacaktır²⁰.

Enflasyonun düşmesi bankalara tasarrufların vadesinin uzamasını sağlayacaktır. Bankalar bundan yararlanarak, vadesiz mevduatın bankadan çekilme oranını azaltabilecek, müşterileri nakit taşımak yerine plastik kart taşımaya teşvik ederek kaynak maliyetlerini azaltabilecektir. Bu durum bankaları likidite açısından da rahatlatacaktır.

5.2.2. Piyasa Yapısına Yönelik Değişiklikler

5.2.2.1. Halka Açılma

Bankaların nakit ihtiyacını karşılayabilmesinin bir yolu, halka açılma yöntemine başvurmalarıdır. Halka açılma sonucunda elde edilen gelir, mali yapılarındaki olumsuzlukları gidermede bankalara yardımcı en önemli unsur

²⁰ Ekonomistler Platformu, "Krizden Yarına Bankacılık Sistemi, Ekonomistler Platformu Önerileri," 2002(Çevrimiçi) <http://www.Econoturk.org/Turkiyeekonomisi/bankacilik.pdf>, 1 Kasım 2002

olacaktır. Bu gelirler nakdi olarak sermayeye eklenmeli, kısa vadeli finansman ihtiyacının karşılanması yerine, mali yapının güçlendirilmesinde kullanılmalıdır. Ayrıca, düşük enflasyon döneminde, ekonomik ve siyasi istikrar sayesinde gelecek olan yabancı sermaye, halka açılma yönteminde bankaların değerlendirmesi gereken bir başka kaynaktır.

5.2.2.2. Özkaynakların Arttırılması

Bankalar özkaynak oranlarını istenen düzeye çıkartabilmek için çeşitli seçeneklerle karşı karşıya kalacaklardır; ya sermaye miktarlarını arttıracaklar, ya diğer bankalarla birleşme yoluna gidecekler, ya bilançolarının aktiflerindeki büyümeyi azaltarak küçülecekler yada el değiştireceklerdir. Bankaların bu seçeneklerden hangisini uygulayacaklarını ise; sermaye piyasaları, kurum kültürü, özelleştirme, yasal düzenlemeler olmak üzere birçok faktör belirleyecektir. Ticari bankaların, yeni bankacılık düzeninde kar marjları önemli boyutta küçüleceğinden, bankaların kar yoluyla özkaynak yaratma imkanları azalacaktır. Bu durum karşısında bankalar kendi hisse senetlerinin belirli bir bölümünü sermaye piyasalarına sunmak yoluyla kullanmaya çalışabilirler²¹. Ancak bahsedilen süreç içerisinde banka hesaplarının daha şeffaf hale gelmesi sonucunda karlılık performansının ek işlevlere sahip olması kaçınılmaz görülmektedir. Bu anlamda prestij ve şirket kültürü göz önüne alınması gereken önemli olgulardır.

5.2.2.3. Birleşmeler veya Eldeğıştirmeler

Avrupa finans çevreleriyle entegrasyonun eşiğinde olan bankacılık sektörünün var olan yapısıyla ileriye dönük olumlu sinyaller vermediği düşünülmektedir. Çünkü, genelde, Avrupa'nın finansal entegrasyonu sonrası rekabetin önemli boyutlarda artacağı ve etkin olamayan bankaların sistemden çekilmek zorunda kalacağı öngörülmektedir. Rekabetteki bu artışa bankalar birleşmeler veya satın almalar yoluyla tepki vereceklerdir. Bu açıdan, bankaların olduğu kadar Türk Bankacılık

²¹ K.Batu Tunay , Mustafa T. Uzuner, **Türk Bankacılık Sektörünün Geleceği, Finans Sisteminde Yeni Yönelimler-Türk Finans Piyasalarının Bugünü ve Geleceği**, İstanbul,Beta Basım Yayım Dağıtım, 2001, s.302.

Sektörünün de sistem olarak olası rekabet ortamına hazırlıklı hale gelmesi bir zorunluluk olarak görünmektedir. Bu bağlamda, Türk Bankalarının öncelikle özkaynaklarını güçlendirmeleri gereği oldukça belirgin bir sorun niteliği taşımaktadır. Bu açıdan, önümüzdeki yıllarda, Türkiye’de orta ve küçük ölçekli bazı bankaların birleşmesi olaylarıyla karşılaşılması olasılığı yüksek görünmektedir²².

Son yıllarda dünyada sıkça rastlanılan ancak ülkemizde gerçek anlamda henüz uygulaması görülmeyen banka birleşmelerinin temelinde yatan nedenler aşağıdaki gibi gruplandırılabilir.

- **Ölçek Ekonomisinden Faydalanılabilme:** Bankalar birleşme ile birlikte kaynak maliyetleri ve işletme maliyetlerini aşağı çekebilmekte, diğer bir ifade ile ölçeğe göre artan getiriye sağlayabilmektedirler.

- **Mali Piyasalarda Artan Rekabet:** Mali piyasalarda yaşanan serbestleşme, deregülasyon ve evrensel bankacılık eğilimi nedeni ile mali kurumlar arasındaki rekabet giderek artmaktadır. Sınırötesi işlem yapabilme olanaklarının gelişmesi ile birlikte bankalar özellikle yerel piyasalarda yabancı bankaların yaracakları rekabete karşı koyabilmek için, mali yapılarını ülke içinde birleşmelere giderek güçlendirmeyi amaçlamaktadırlar.

- **Finans Sektöründe Ürün Farklılaştırılması:** Bireysel ve kurumsal müşteriler, mali kurumlardan çok farklı ürünler talep eder hale gelmişlerdir. Bankalar mevcut yapıları içindeki belirli hizmet ve ürünlerde uzmanlaşmış olduğundan, müşteri portföylerini korumak için diğer talep edilen alanlara girmek zorunda kalmaktadırlar.

- **Sermaye Piyasalarının Baskısı:** Bir ekonomide gelişen sermaye piyasaları yönetimlere etkinliklerini artırmaları ve sermaye getirisi üzerinde yoğunlaşmaları yönünde disiplin getirmektedir. Sermaye piyasaları geliştikçe piyasalar, başarısız bankaların birleşme ve devralma ile el değiştirmesi yönünde kurumsal alt yapıyı hazırlamaktadırlar.

- **‘Too Big To Fail’ İlkesinden Yararlanmak:** Özellikle bankacılık sektöründe bankalar büyüdükçe daha güvenli bir konuma ulaşmaktadırlar. Bu

²² İbrahim Aydın, **Türk Bankacılık Sistemi Piyasa Yapısı 1991-1994**, Ankara , SPK yayınları, Mayıs 1996, s.59.

çerçevede bankalar, batamayacak kadar büyük olmak ilkesinden yararlanmak için birleşme yolunu seçebilmektedir.

- **Teknolojik Gelişmeler:** Teknolojik alanda yaşanan gelişmeler bankacılık sektörüne önemli ölçüde yansımaktadır. Elektronik bankacılık, bilgisayar ve elektronik veri iletişimindeki ilerlemeler klasik bankacılığa ve şubelere olan ihtiyacı tartışılır hale getirmektedir.

- **Mali Piyasaların Gelişmesi ile Karşılaşılan Risklerden Korunabilme:** Son yıllarda mali piyasalarda yaşanan serbestleşme sonucu bankalar, karşı karşıya oldukları likidite riski, faiz riski ve kur riski gibi olası riskleri en aza indirmek istemektedirler.

- **Uluslararası ve Yerel Düzenlemeler:** Bankaların mali yapılarını güçlendirmek için ve sermaye yeterliliklerini dolayısıyla işlem hacimlerini genişletmeleri sonucunda oluşan finansal yapıları çerçevesinde tabi oldukları yasal yükümlülüklerden avantaj sağlayabilmek amacı ile birleşmeye gitmektedirler.

Banka birleşme ve devralmaları hızlandırılması bağlamında, sermaye piyasası ile ilgili düzenlemeler ile halka açıklık oranlarının arttırılması ve hisse satın alma yoluyla birleşmelerde bankalara vergi avantajlarının sağlanması teşvik edici bir rol oynayabilecektir²³.

5.2.3. Davranış Kalıplarına Yönelik Değişiklikler

5.2.3.1. Teknoloji Kullanımının Yoğunlaşması

Mali sektörün içindeki yeni ortamda, banka davranışlarında önemli değişimleri öngörmek olasıdır. Temel makro ekonomik değişkenlerde, yani başta enflasyon olmak üzere faiz oranları ve kamu borçlanma politikası gibi unsurlarda olumlu gelişmeler; bankaların davranış değişikliklerini de beraberinde getirecektir.

Özellikle, ürün çeşitlendirmesi artacak, teknoloji kullanımı yoğunlaşacak, reklam ve pazarlama politikaları değişecek, hizmet kalitesi yükselecek, maliyet anlayışı farklılaşacak, şubeleşme politikası değişecek, mali kriz olgusu göz önüne alınarak iştirak politikaları yenilenecek, rekabet tarzında sektörde öncü olan

²³ Sayılğan, a.g.e., s.66

stratejiler keşfedilecek, değişik segmentlere ağırlık verilecek, banka işlemlerinin boyutu sigorta ve menkul değerleri de en etkin şekilde kapsayacak doğrultuda değişecek ve personel politikaları yenilenecektir. Ticari bankaların işletmecilik yönünü kapsayan bu olası gelişmeler, aynı zamanda banka bilançolarını bankalar arasındaki rekabeti ve bankaların piyasa içi stratejilerini de önemli oranda etkileyecektir²⁴.

5.2.3.2. Reklam ve Pazarlama Politikalarında Değişiklik

Düşük enflasyon sürecinde bankaların ürün ve hizmetlerini geliştirmelerinin yanında bu işlemleri yaygınlaştırmaları da büyük önem taşımaktadır. Toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerini iyi analiz ederek hizmetlerin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlayacak reklam ve bilgilendirme kampanyaları bu noktada bankalara yardımcı olacaktır.

Reklamla bilgi vermenin yanında, uygun fiyatlandırma ve ödüllendirme mekanizmaları ile yeni ürün ve hizmetleri tanıtmaya, söz konusu olabilecektir. Örneğin kredi kartlarında belli limitleri aşanlar için faiz indirimi gibi yöntemlerle yeni uygulamaları teşvik etmek mümkün olacaktır. Ayrıca bankaların piyasada kabul görmüş marka olan kurumlarla ortak ürün geliştirmeleri, bu ürünlere yönelik taksit veya faiz indirimi uygulamaları yeni ürünlere olan talebi artıracaktır.

5.2.3.3. Bireysel Bankacılık Ürünlerinin Geliştirilmesi

Düşük enflasyon döneminde kredilerin yanısıra karlılık sağlayacak bir çok ürün bankalar tarafından geliştirilerek, hizmete sunulacaktır. Söz konusu ürün ve hizmetlerden bazıları şunlardır.

Bankalar akıllı kart da denilen e-kart projeleri geliştirmelidir. Bu projelerle banka e-kart aracılığıyla müşteriye banka dışı hangi hizmetleri verebileceğini araştırmalıdır. E-kart, içindeki chip sayesinde müşterinin kimlik ve hesap bilgilerini taşımakta ve insanların günlük hayatta nakit kullanmadan bir çok alış veriş ve ödeme yapabilmesini sağlamaktadır. Bu uygulamanın yurtdışı örnekleri incelenerek

²⁴ Tunay, a.g.e., s.303.

hazırlanacak olan projelerle bankalar yeni bir gelir kaynağı sağlayacaktır. Müşteriye günlük hayatta nakit kullandırmama alışkanlığı kazandırmak, bankaya sürekli müşteri kazandıracak ve e-kartın avantajları bankalarda müşteri kalıcılığını artıracaktır. Ayrıca banka alacağı komisyonlarla önemli bir faiz dışı gelir elde edecektir.

Bireysel bankacılık alanında kredi kartı gelirleri banka için büyük önem taşımaktadır. Bu yüzden yeni dönemde azalan gelirlerin telafisi kartlarının etkinleştirilmesi ve yaygınlaştırılması ile mümkün olacaktır. Bu nedenle kredin kartı sahibi olmayan kesimlere ulaşabilme yolları aranmalı, yeni kart sahipleri yaratmak için bu alanda bilgi sahibi olmayan kesimlerin bilgilendirilmesi ve teşvik edilmesini sağlamak ve işlemlerin çok daha kolay hale getirmek gibi yollarla kredi kartı işlemleri artırılmalıdır. Ayrıca kredi kartına danışmanlık gibi ek hizmetlerin getirilmesi kredi kartlarını da e-kartlar gibi avantajlı hale getirecektir.

5.2.3.4. Yatırım Bankacılığı

Yeni dönemde önem kazanacak alanlardan biri de proje finansmanı ve yatırım bankacılığıdır. Bankaların, önümüzdeki dönemde reel sektörün canlanması ile gelişecek bu faaliyet alanını iyi değerlendirmeleri gerekmektedir. Ancak çok şubeli bankaların kendi ihtisas alanları olan perakendeci bankacılığın yanı sıra bu alanı değerlendirmeleri zor görünmektedir. Diğer taraftan az şubeli bankaların bu alanda hareket kabiliyeti daha yüksek olacaktır. Dolayısıyla bu durumdaki bankalar şube sayısını artırmak yerine yatırım bankacılığına yönelebilir., proje finansmanı alanında finansal mühendislik yapabilirler.

Banka, firmaların yatırım projelerine yönelik finansman sağlarken projenin iktisadi, teknik ve mali araştırmalarını yapıp çıkaracağı sonuçlara göre desteklenip desteklenmesine karar vermelidir. Projeyi değerlendirirken, yönetim anlayışı, projenin mali yapısı, teknik yapısı, dış ve iç Pazar gücü, dikkat edilmesi gereken faktörler arasında olacaktır. Ayrıca bankaların özellikle müşterileri olan firmaların özvarlık yoğunluğuna önem vermeleri gerekmektedir. Bu çerçevede bankalarca kurulacak olan 'Proje Değerlendirme ve Yatırım Danışmanlık Şirketi' yatırımlara karar verme öncesinde bankalara gerekli bilgiyi sağlayacaktır.

5.2.3.5. Kurumsal Bankacılık

Faiz oranlarının düşmesi aynı zamanda reel sektöre yatırım yapmayı teşvik edeceği için kurumsal bankacılık faaliyetlerinin de etkinleştirilmesi ve kurumlara yönelik bankacılık hizmetlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Kurumsal bankacılık departmanları geliştirilerek, bankalar her alanda müşterilerini yakın takibe almalı, bu sayede müşterilerine yeni ürün sunma faaliyetlerini etkinleştirmelidir. Örneğin, kurumların bankacılık hizmetlerini ofislerinden gerçekleştirmelerini sağlayacak online sistemlerin kurulması kurumları bankaya yaklaştıracaktır. Bu kanallar sayesinde bankalar kurumsal müşterilerine hukuksal ve finansal danışmanlık, risk yönetimi gibi hizmetler verebilecektir. Ayrıca banka-firma muhasebelerinin entegrasyonu sağlanabilecek, tüm bu yöntemler sayesinde bankalar, müşterilerinin mali durumunu yakından inceleme ve kredi risklerinden haberdar olma olanağı elde edecektir²⁵.

Bankaların kurumsal müşterilere verebileceği diğer hizmetler olarak ‘şirket kartı’ gibi yeni e-kart ve plastik-kart uygulamaları gündeme gelecektir. Ayrıca nakit yönetimi, operasyon ve mevzuat danışmanlığı, proje finansmanı, Pazar danışmanlığı gibi ihtisaslaşması bankacılık ürün ve hizmetleri sunulabilecektir.

Yeni dönemde dış ticaretin gelişmesi ile bankaların ithalat ve ihracat işlemlerinden alacakları pay artacaktır. Dolayısıyla bankaların yeni bir plasman alanı geliştirerek dış ticaret finansmanına yönelmeleri ve özellikle KOBİ’lere destek vermeleri gerekmektedir.

5.2.3.6. Uluslararası Bankacılık Faaliyetleri

Enflasyon düşmesi ile Türk Bankalarının kredibilitesi yükselecektir. Bankalar bu fırsatı değerlendirerek kendilerine alternatif bir faaliyet alanı yaratmalıdır. Örneğin açık pozisyonun cazibesini kaybetmesi ile bankaların yurtdışı piyasalarda yabancı para kaynağı, yabancı para olarak plase etmeleri söz konusu olacaktır.

Uluslararası bankacılık faaliyetleriyle ilgili olarak bankaların dikkate alması gereken bir başka konu, bankaların yurt dışında da örgüt yapılarını geliştirmeleridir.

²⁵ M.Vlacho Poulou, "v.d.," **New Trends in Banking Management**, Greece, Integrated Customer Relationship Management in the Banking sector, Verlag Company, February 2002, s.145.

Enflasyonun düşmesi ve özellikle Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde bankalarımızın uluslararası rekabetle karşı karşıya kalması söz konusu olacaktır. Dolayısıyla yeni dönemde bankaların yurt dışın da örgütlerini genişletmesi ve uluslararası alanda geniş bir finansal networke sahip olmaları gerekmektedir.

5.2.3.7. Sigortacılık, Leasing, Factoring ve Menkul Değer

İşlemlerinin Geliştirilmesi

Türk ticari bankalarının faaliyet alanlarının her tür finansal hizmet ve ürünü kapsayacak şekilde gelişmesi beklenmelidir. Ulusal bankacılığın son yıllarda geldiği nokta değerlendirildiğinde, Türk Ticari Bankalarının finansal hizmet süpermarketlerine dönüşmesi güç gözükmemektedir. Hali hazırdaki ticari bankacılık uygulaması, kendi olağan faaliyetlerinin yanında yatırım bankacılığı, sigortacılık hizmetleri, (iştirakler yoluyla da olsa) Leasing ve Factoring hizmetlerini de kapsayan universal bankacılık görünümündedir. Bu itibarla, bahsedilen küresel eğilime Türk Bankalarının hızla uyum göstermesi mümkün olacaktır.

Hemen belirtilmelidir ki; Türk Bankacılık Sisteminde yer alan bankaların diğer finansal hizmetleri de sunmaya başlamasıyla ölçeklerde bir büyüme kaçınılmaz hale gelecektir²⁶.

5.2.3.8. Alternatif Kaynaklar Yaratma

Bankaların önümüzdeki dönemde kar ve maliyet marjlarına karşı daha dikkatli olmaları için kaynak maliyetine önem vermeleri, bu yüzden de kendilerine esneklik sağlayacak alternatif kaynaklara yönelmeleri ve bankaların daha az maliyetle kaynak toplayabilmeleri gerekmektedir. Bu noktada Varlığa Dayalı Menkul Kıymet yeniden cazip bir kaynak haline gelebilecektir. Bankalar uzun vadeli kredilerine karşılık göstererek çıkaracakları Varlığa Dayalı Menkul Kıymet ile, alternatif yatırım araçları arayan tasarruf sahiplerine alternatif yatırım aracı sunmuş olacaklardır. Ayrıca, Varlığa Dayalı Menkul Kıymet'in gelişmesi, bankaların portföyünde uzun vadeli, kaliteli, geri dönüşü yüksek kredilerin artmasına bağlıdır.

²⁶ Tunay, a.g.e., s.300.

Bankaların nakit ihtiyacını karşılamasının bir başka yolu da tahvil ihraç etmektir. Tahvil ihraç etmek yoluyla bankalar, uzun vadeli kaynak sağlama imkanı yaratacaklardır. Ancak tahvil ihracı ile piyasalardan avantajlı koşullarda borçlanabilmeleri için bankaların düşük enflasyona uyum sürecini tamamlayıp mali yapılarını güçlendirmeleri ve kredibilitelerini artırmaları gerekmektedir.

5.2.4. Bankalararası Ortak Faaliyetlerin Geliştirilmesi

5.2.4.1. Bankalararası Eğitim Şirketi Kurulması

Bankacılık sektöründe daralan faiz marjlarının baskısıyla daha da artan rekabet koşulları altında, personelin etkin yöntemi kadar mesleki eğitimi de giderek önem kazanmaktadır. Özellikle yönetici konumundaki personelin etkin eğitimi artan karlar ve azalan maliyetler şeklinde mali tablolarda somutlaşmaktadır.

Banka personelinin etkin bir şekilde eğitilmesi amacıyla kurulacak olan bir şirket, sadece bankacılık sektörüne hizmet vereceği için bu tür bir uzlaşmadan elde edeceği avantajı hizmet kalitesine de yansıtacaktır. Ayrıca bu tür eğitim kompleksine yapılacak yatırımın yükü bir bankaya yüklenmemiş olacak ve oluşturulacak bu tür bir kompleks, bu ortak projeye katılan bankaların sayısı ile orantılı bir şekilde artan bir kapasite kullanımına sahip olacaktır.

5.2.4.2. Bankalararası Kart Basım ve Dağıtım Şirketi

Kurulması

Yaygın olarak kullanılan ve kullanımı giderek artan banka kartlarının, doğru zamanda doğru yere ulaşması önemli bir unsurdur. Bunun yanında, kredi kartı ekstreleri, daha çok kurumsal müşterilere gönderilen hesap ekstreleri, özel günlerde özel müşterilere gönderilen kutla mesajları, ihbarnameler vb. gibi bankalar tarafından müşterilerine gönderilen dokümanlar, özellikle büyük şehirlerde dağıtım maliyeti açısından oldukça büyük bir meblağa ulaşmaktadır. Büyük şehirlerde bu dağıtım işi tek bir elde kurulacak olan ortak bir dağıtım şirketi tarafından yürütülmelidir. Bu şirket sayesinde dokümanların en kısa sürede ve en güvenilir şekilde müşterilerin eline ulaşması mümkün olacak ve ortak kullanımdan doğan maliyet avantajlarından, bu ortak projeye katılan tüm bankalar yararlanabileceklerdir.

5.2.4.3. Firma Risk Ölçme ve İzleme Merkezinin Kurulması

Düşük enflasyon ve faiz sürecinde bankaların kredilerini artırmalarının kaçınılmaz olduğu düşünüldüğünde, bu kredilerin yeterli istihbarat yapılmadan kullanılabilmesi sonucu riskin artması gündeme gelebilecektir. Ülkemizde halen bankaların kendi istihbarat faaliyetlerinin yanı sıra, T.C. Merkez Bankası bünyesinde Risk Santralizasyonu ve ayrı bir örgütlenme olarak Kredi Kayıt Bürosu bu konuda çalışmaktadır. Ülkemizde halen bankalar kredi istihbaratlarını kendi bünyelerinde yapmaya devam etmekle birlikte, kredi piyasasında genel anlamda riskin miktarını ölçmeye ve kontrol altına alabilmeye yönelik bir mekanizma tam anlamıyla henüz mevcut değildir. Firmaların yurtiçi ve yurtdışı piyasalardan hangi şartlarda ve ne kadar borçlandığı izlenememektedir²⁷.

Bu gibi sorunları ortadan kaldırmak için finans piyasasında istihbaratın profesyonelce yapıldığı bir Firma Risk Ölçme ve İzleme Merkezi kurulmalıdır. Bu örgüt tam müşteri riskleri konusunda bilgi sahibi olabilmeli, dolayısıyla konu ile ilgili tüm kurumlara erişebilmelidir. Bu örgüt özerk bir yapıya sahip olmalı ve kurumlarla ilgili topladığı bilgileri üyeleri dışında hiçbir kuruma vermemelidir.

Bu şekilde kurulan özerk bir örgüt sayesinde, firmaların her bir bankanın istihbarat birimi tarafından ayrı ayrı değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan kaynak israfı sona erecektir. Ayrıca bankaların ana gelir kaynaklarından birini oluşturan kredi kullandırma hizmeti de tek elden profesyonelce yürütülen, ciddi mali ve istatistiki analizler sonucu elde edilen sağlıklı ve güvenilir istihbarat raporlarına göre yürütülecektir.

5.2.4.4. ATM'lerin Ortak Kullanımının Yaygınlaştırılması

Son 10 yılda bankalarda meydana gelen teknolojik gelişmelerin başında ATM'ler gelmektedir. Sistemde Haziran 2002 itibariyle toplam 11.684 adet kullanılan ATM (Automatic Teller Machine- Otomatik Vezne Makineleri), 3.488

²⁷ BDDK, Ergun Özen " Türk bankacılık sektöründe maliyet etkinliğinin geliştirilmesine yönelik önlemler," ,(çevrimiçi) [http:// www.bddk.org.tr/Temmuz2002](http://www.bddk.org.tr/Temmuz2002).

tahmini atıl ATM ile 429.152 adet satış noktası terminalleri (POS) mevcuttur. Dört büyük banka 305.000 POS ile sistemin % 71'ni oluşturmaktadır. Ortak kullanıma geçildiğinde sağlanacak maliyet tasarrufunun 84-94 milyon dolar olduğu tahmin edilmektedir. Atıl ATM'lerin sisteme getirdiği yük ise 45-70 milyon dolar civarındadır. Günümüz bankacılığında müşterilere, ATM'lerden bankacılık hizmetleri sunmadan bankacılık yapmak olanaksız hale gelmiştir.

ATM kullanımları ile ilgili batıda yapılmış bir araştırmanın sonuçları şöyledir²⁸;

- ATM ortalama küresel tatmin indeksi, ilgili vezne indeksinden %13 daha yüksektir. Daha spesifik olarak bu ATM'lerle ilgili bu indeks, vezneler ile ilgili aynı indeksle çelişkili olarak çok yüksek değere (%78,9) sahiptir.
- Müşterilerin %70'i ATM'lerden oldukça memnun görünürken sadece %41'i veznelerden memnun görünüyor.
- Hatasız işlem en önemli hizmet boyutudur (%16,9) ve en yüksek tatmin indeksine sahiptir (%87,9).
- Anında servis verilmesi, veznelerin rekabette avantajı olarak ortaya çıkıyor (ağırlık: %78,6 ve tatmin indeksi).
- Genç müşteriler (18-28 yaş) yaşlılara (51+ yaş grubu) nazaran ATM'lerden daha memnun
- ATM'i sık kullananlar (haftada birden fazla), ATM'leri hiç kullanmayanların ifade ettikleri görüşlerin tersine kullanmaktan memnun kaldıklarını bildiriyor.

Memnuniyetle ilgili bu araştırmanın sonuçları, ATM ve veznelerin verdiği hizmet ya da ürün kalitesini arttırmak için bankaların pazarlama yöneticileri tarafından kullanılmalıdır.

Daha özel olarak, aşağıdaki önlemler önerilmektedir²⁹;

- Bankalar, basit işlemleri ATM kullanarak yapmaları ve daha karmaşık işlemlerde vezneye gitmeleri için müşterilerini özendirmelidir.

²⁸ A.Bouranta, "v.d.", **New Trends in Banking Management**, Greece, Comparative Satisfaction Measurement of ATMs vs Tellers, Verlag Company, February 2002, s.45-47.

²⁹ A.Bouranta, "v.d.", **a.g.e.**, s.47.

- Banka müşterilerinin %17'si hiç ATM kullanmamış. Diğer yandan ATM kullanıcıları, menkul kıymet işlemleri, çekleri kişiselleştirme gibi daha az kullanılan ATM hizmetlerini bilmiyor ve hiç kullanmamış. Dolayısıyla bankalar ATM hizmetlerini, çalışma şeklini ve ATM kullanmanın avantajlarını anlatmalıdır (ilan panoları, promosyon ve broşürler).
- Veznelerin verdiği hizmet kalitesini arttırmalıdır. Özel olarak hızlı servis (%57,3), sabır (%50,4), bireysel problemleri çözmeye istekli olma (%48,1) gibi düşük memnuniyet indeksinin etrafından dolanan alt kriterlere göre hizmetlerini geliştirmelidirler.

Ülkemizde son dönemde bankalar tüm bankaların ayrı ayrı ATM şebekesi kurmak için yatırım yapmalarının maliyetinin yüksekliği nedeniyle ATM yatırımlarında ürün paylaşımına gitmeye başlamışlardır.

Bunun sonucunda, iki ayrı grup banka tarafından 'ALTIN NOKTA' ile 'ORTAK NOKTA / ATM PAYLAŞIM GRUBU' oluşturulmuş ve ATM'ler karşılıklı olarak kullanıma açılmıştır. Gruptaki bankalar içinde, gerek kredi kartları, gerekse banka kartları birbirlerinin ATM'lerinde kullanılabilir.

5.2.4.5. Grup Nakilleri

Grup nakli nakit paranın hizmet merkezleri arasında fiziksel olarak taşınması anlamına gelmekte olup, güvenlik açısından özel donanımlı araç ve personel istihdamı gerektirmektedir. Bu özel donanım, bankalar için önemli sabit maliyet kalemlerinden biri olup, ekipmana yapılacak yatırımın en kısa zamanda kendini geri ödeyebilmesi ise, bu ekipmanın atıl kapasitesinin mümkün olduğu kadar düşürülmesiyle gerçekleşecektir. Bu amaçla, bankalar tarafından ortak şirket kurularak, grup nakillerine yönelik ekipman ve personelin bankalar tarafından ortak olarak istihdam edilmesi sağlanmalıdır.

5.2.4.6. Proje ve Yatırım Danışmanlık Şirketi

Bankaların firmalara kullandığı kredilerin kaynak maliyetini etkileyen en önemli unsurlardan biri de yatırım kredisine konu olan projenin iç karlılık oranı tarafından belirlenen risk primidir. Düşük faizli kredi pazarlamanın faiz gelirlerini

artıracağı varsayımı altında, bankaların iç karlılığı yüksek yatırım projelerini tesbit etmeleri ve bu projelerin finansmanı için kredi vermeleri gerekmektedir. Burada en önemli nokta, yatırımcı kredi müşterisinin getirdiği projenin fizibilitesinin en iyi şekilde yapılmasıdır.

Özerk bir kurum niteliğinde kurulacak olan proje ve Yatırım Değerlendirme Şirketinin, enflasyonun düşmesine paralel olarak azalması beklenen kamu kesimi borçlanma gereğinin, yatırımcıları karlı üretim projelerine yöneltmesi beklenmektedir. Bu kurum aynı zamanda reel sektöre yatırım yapmak isteyen, ancak hangi sektöre ne tür bir projeyle gireceğini bilemeyen yatırımcıya da danışmanlık yapacak ve bu fonların istihdamı ve milli geliri artırıcı reel sektör yatırımlarına yönelmesine aracılık edecektir.

5.2.5. Diğer Önlemler

5.2.5.1. Türev Piyasa İşlemlerinin Yaygınlaştırılması

Döviz kuru ve faiz oranlarındaki dalgalanmalar, firmanın kaynaklarının çeşitlenmesi ve kaynaklar içinde yabancı kaynakların önemli yer tutması, özellikle 1980'li yıllardan borç yönetiminin önemini arttırmış, borç yönetimine yeni boyut ve araçlar getirmiştir. Dalgalı Döviz Kuru ve Değişken Faiz Uygulaması ile finansal pazarların serbestleştirilmesinden doğan risklerin paylaştırılması ve yayılması amacıyla, risk önleyici yada riskten kaçınmayı sağlayıcı araçlar geliştirilmiş ve finansal pazarlarda uygulanmasına başlanılmıştır³⁰. Risk yönetimi stratejisi yapılırken şirketin uzun vadeli hedefleri tartışılmalıdır. Bankanın önemli kararlarında hazinenin de girdisi aranmalı ve bu şekilde riskler doğmadan proaktif bir biçimde yönetilmelidir.

Türkiye'de bir kriz yaşanmasını beklemeden hem türev ürünlerin ülkemizde geliştirilmesini sağlanmalı, hem de bankaların bilinçli kullanımını teşvik edilmelidir. Son olarak, risk yönetimi ürünlerinin kullanımını arttıran olayların her zaman bir kriz sonrası olduğunu hatırlatmakta fayda vardır. Risk yönetimi

³⁰ Öztin Akgüç, **Finansal Yönetim**, 9.bs., İstanbul, Avcıol Basım-Yayın, Mart 1998, s.695.

kavramının benimsenmesi tabiatıyla üst yönetimin, hazinenin rolünü nasıl belirleyeceği ile ilgili olacaktır.

Türev ürünler tek başlarına bir değer ifade etmemelerine karşın faydalarını şöyle sıralayabiliriz³¹: Değerlerini başka kıymetten alarak, fiyat dalgalanmalarına karşı korumak,

- Borçlanma maliyetlerini düşürmek,
- Borçlanma kapasitesini arttırmak,
- Şirketlerin net nakit akışlarını arttırmak.

Türev ürünlerini **Forward İşlemler, Swap İşlemleri ve Opsiyonlar** olarak sıralayabiliriz. Türev piyasaları, finansal piyasaların gelişmişlik düzeyini artırarak ekonomide kaynakların daha etkin dağılımına kullanımına katkıda bulunmak, gelişmiş uluslar arası piyasalarda yer almak ve bu piyasalara entegre olmak gibi amaçların gerçekleştirilmesinde önemli işlevler üstlenmektedir. Ülkemizde türev araçlara ve türev piyasalara gösterilen ilgi son yıllarda artmıştır. Türkiye’de bankaların forward işlemleri yaptığını biliyoruz. Swap işlemler ise sınırlı olmakla birlikte zaman zaman kullanılmaktadır. Yakın bir zamanda ise İMKB de endeks üzerine yazılan vadeli sözleşmeler işlem görmeye başlayacaktır. Bunu, hisse senetleri üzerine yazılan opsiyon sözleşmeleri izleyecektir³².

5.2.5.2. Teftiş Kurullarının Yeniden Yapılandırılması ve Lisanslama

Türk bankacılık sektörü çeşitli otoritelerce denetlenmekte ve izlenmekte olmasına rağmen sık sık problemlerin meydana gelmesi önlenememekte ve bu problemler tıkanma noktasına gelmeden müdahale yapılamamaktadır.

Yeni bankalar kanunu çerçevesinde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK), TMSF bünyesine ilk olarak alınan 10 bankanın tahsil edilemeyen batık kredilerinin yaklaşık 11 milyar dolar olduğunu açıklamıştır. Türkiye’nin gayri safi milli hasılasının yaklaşık 200 milyar dolar olduğu düşünülürse, bu 10 bankanın

³¹ Emre Alkin, “v.d.”, **Finansal Aracılığın Evrimi**, İstanbul , Filiz Kitabevi , 2001, s.32.

³² Yalçın Karatepe, **Türev Piyasaları**, Ankara, A.Ü. S.B.F. yayını, 2000, s.i.

sorunlu krediler toplamı Türkiye'nin gayri safi milli hasılasının yüzde 5'i, bankacılık sistemi toplam aktiflerinin yüzde 8' ve sistemdeki toplam kredilerin yüzde 27'si büyüklüğündedir. Bu sorunlu krediler ise çoğunlukla banka sahiplerinin banka kaynaklarını kendilerine ait şirketlere aktarması sonucu ortaya çıkmıştır³³.

Tür bankacılık sisteminde uluslararası standartlara uygun bir 'iç kontrol sistemi'nin ve bu sistemin doğru işlemlerini sağlayan birinci sıradaki faktör olan 'iç denetim' (geleneksel ve uygulamadaki ismiyle teftiş) örgütlenmesinin tesis edilmesini sağlayabileceği ve istenildiği takdirde kolaylıkla ve hemen uygulanabilir oldukları düşünülen öneriler aşağıda sıralanmıştır³⁴;

- **Yönetim kurulundan** başlamalı. Ortaklara , kamuya ve ilgili diğer kişilere karşı, bankanın yaptığı ve yapamadığı her şeyden dolayı sorumlu olması gereken (hukuken de öyle olması öngörülen) bir organ olan bu kurul, belirtilen sorumluluğu layikiyle yerine getirebileceği bir yapıya kavuşturulmalı. Bankanın faaliyet gösterdiği iş-alanlarının her birisi, ya da birbirleriyle ilişkilerine bakılarak gruplar halinde, nihai sorumluluk kurulun tamamında kalmak kaydıyla, birer yönetim kurulu üyesinin doğrudan sorumluluğuna tahsis edilmeli ve bu üye bizzat bu işlerle ilgili olarak görevlendirilmelidir.
- Yönetim kurulunun hemen yanında **denetim kurulu** var. Türk Ticaret Kanunu madde 347 ve devamında düzenlenen ve Bankalar Kanunu'nun 1nci madde 2nci fıkra hükmü marifetiyle bankalara uygulanması zorunlu olan, 'murakıplar' başlıklı hükümlere göre bankalar, yönetim kurulları yanında birer 'denetim kurulu'na da sahip olmak zorundadırlar.
- Türk Ticaret Kanunu denetçilere, geniş yetkiler tanıdığı, görevler yüklediği ve bunları gereği gibi yapılmamasından dolayı sınırsız sorumlu tutmasına karşın, anonim şirketlerle ilgili uygulamada denetçiler etkili bir denetleme

³³ Türkan Önder , Batan Bankalar, **Bağımsız Denetim ve Meslek Ahlakı**, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım, 2001, s.1-2.

³⁴ S.Tanju Yavuz ,” İç Kontrol Merkezi Teftiş'ten Farklı Bir Mekanizma mıdır?,” **Bankacılar Dergisi** , Sayı, 42, 2002, s.53-56.

unsuru olmamış ve bu alanda istenilen amaç anlaşılamamıştır. Yıllık denetçi raporları, genellikle birkaç cümleden oluşan kalıplaşmış sözcüklerden meydana gelmektedir³⁵. Basel Komitesi'nin bütün bankalarda bulunmasını önerdiği '*audit committee*'nin tam karşılığı olan bu kurul bugün bulunduğu sembolik konumundan çıkarılarak gerçek anlamda bir murakabe (denetim) organı haline getirilmeli, bankaların bugünkü uygulamada 'teftiş kurulu' olarak isimlendirilen 'iç denetim' (teftiş, internal audit) birimleri de bu kurullara bağlı olarak faaliyet göstermelidir.

- Bankalarımızın geleneksel denetim organı olan 'teftiş kurulu', bugüne kadar çoktan yapılmış olması gereken bir değişim sürecinden geçirilerek, teknolojik ve finansal değişimler başta olmak üzere, modern bankacılık sistemlerinde 'denetim' fonksiyonunun gerektirdiği tüm şartları taşıyan, büyük ölçüde sistem tabanlı ve tamamen risk odaklı faaliyet gösteren bir '**iç denetim grubu (birimi)**' hüviyetine kavuşturulmalı ve tabii ismi de aynı şekilde değiştirilmelidir
- Yapılacak bu değişiklik, BDDK Yönetmeliği'nin 'iç kontrol merkezi' adıyla oluşturulmasını istediği ve dünyada benzeri bulunmayan bir organik yapıya (organizasyonel birime) duyulan ihtiyacı tamamen karşılayacaktır. '**iç kontrol sistemi**', bu çalışmanın başından beri yapılan açıklamalar ve verilen örneklerin açıkça anlattığı üzere, bankanın tamamını kapsayan ve çok çeşitli alt sistem ve mekanizmalardan oluşan bir bütün halinde algılanmalıdır.
- ABD'deki 'İç Denetçiler Enstitüsü'nün ülkemizdeki temsilcisi olan '*Türkiye İç Denetim Enstitüsü*'nün faaliyetleri her anlamda desteklenmeli, 'iç denetçi'lerin tamamının bu kuruluşa üye olması, daha da önemlisi zaman içerisinde tüm 'iç denetçi'lerin, uluslararası kabul gören ve bir kişinin denetim görevi yapabileceğini gösteren bir sertifikasyon yolu olan 'Certified Internal Auditor' (Sertifikalı İç Denetçi) sınavını geçerek bu sisteme dahil olması sağlanmalıdır.

³⁵ Şükrü Kızılot, Saygın Eyüpgiller, "Şirketler Muhasebesi, Vergilendirilmesi, Hukuku ve Mevzuatı," *Yaklaşım Yayınları*, C.III, t.y., s. 937.

- Bu konuda vurgulanması gereken önemli bir nokta da, ‘iç denetçi’liğin başlı başına bir meslek (profession) olduğunun ve bu mesleğe başlayacak olanların ‘iç denetçi’ olarak emekli olabileceklerinin kabul edilmesinin artık kaçınılmaz olduğudur. İç denetim fonksiyonunu görürken insanlar çok iyi bir eğitimden geçmiş ve iyi birer yönetici adayı haline gelmiş olabilirler. İçlerinden çok iyi yöneticiler çıkarmış da olabilirler. Bu durum doğaldır ve bir yönetici yetiştirme yöntemi olarak kabul edilebilir. Ancak bir iç denetim örgütünde görev yapanların deneyim yılı ortalamasının, denetim fonksiyonunun yerine getirilmesini sekteye uğratabilecek kadar kısa bir süre olması herhalde en başta yönetim kurulu tarafından kabul edilmemelidir.

5.2.5.3. Şubeleşme Politikalarının ve Performans

Değerlendirme Yöntemlerinin Geliştirilmesi

Düşük enflasyon sürecinde bankaların politikalarını ve etkinlik anlayışlarını önemli oranda etkileyecektir. Buna karşın kredi hacminin artışı ise, kredi hacminin çıktı olarak kabul edilmesini, diğer bir ifadeyle etkinliğin ölçülmesinde aracılık yaklaşımının gerekliliğini vurgular. Fakat bankalararası farklılıklar bu heterojen yapı içinde etkinliğin ölçümü konusunda sadece bir tek yöntem veya yaklaşıma bağlı kalmanın hatalı olacağını da düşündürmektedir³⁶.

Ticari bankaların kendi aralarındaki farklılaşma aynı bankanın şubeleri arasında da devam etmektedir. Şubeler plasman şubesi, mevduat şubesi, bireysel işlemler şubesi v.b türü ayrımlara tabi tutulmaktadır. Özellikle düşük enflasyon ortamının beklenen etkileri göz önünde alındığında şube işlevlerinin ayrışmasının hızlanması ve bu durumun şubeler arası etkinlik ölçümlerinde farklı yöntemlerin tercih edilmesi sonucunu doğurması beklenmelidir³⁷.

Düşük enflasyon ortamında bankalar karlı çalışabilmek için, bir taraftan maliyetlerini düşürürken, diğer taraftan da gelirlerini artırmanın yollarını

³⁶ E.Alpan İnan , ”Banka Etkinliğinin Ölçülmesi Düşük Enflasyon Sürecinde Bankacılıkta Etkinlik,” ,Bankacılar Dergisi, Sayı34, 2000, s.92.

³⁷ İnan , a.g.e., s.92.

arayacaklardır. Bu doğrultuda, gelişen teknoloji ile birlikte bankaların müşterilere ulaşma kanalları çeşitlenmiş ve artmış olmakla birlikte, şubelerin halen vazgeçilmez bir dağıtım kanalı olarak önemini korumaktadır.

Bankaların başarılı bir şubeleşme politikası izlemeleri, etkin ve verimli olmayan şubelerin kapatılmasının yanı sıra potansiyel müşterilerin değerlendirilmesine yönelik olarak yapılacak pazar araştırmaları doğrultusunda yeni şube açılacak yerlerin belirlenmesine bağlıdır. Aynı zamanda, faaliyette bulunan şubelerin etkin ve verimli çalışmasının sağlanmasının yanında, izlenmesi için de performans ölçme sistemi bankalar açısından ö nümüzdeki dönemde daha da önem kazanacak konuların başında gelmektedir.

Tablo: 5.1. Gelişmekte olan ülkelerde işlem başına maliyet

	İşlem Başına Maliyet
Şube	1.06
Telefon	0.55
ATM	0.32
PC tabanlı dial-up	0.14
Internet	0.02

Kaynak : Goldman Sachs & Boston Consulting Group Tahminleri

Oluşacak yeni ekonomik ortamda şube yapısını amaçlarına yönelik olarak yeniden değerlendirmesi ve alternatif dağıtım kanallarını etkin bir şekilde kullanması bankaların bir taraftan işletme maliyetlerini düşürmek, diğer taraftan da müşteri karlılığını artırmak için günün koşullarına uygun performans ölçme sistemlerini belirlemesi ve uygulaması kaçınılmaz olacaktır.

5.2.5.4. Ar – Ge Faaliyetlerine Daha Fazla Yer Verilmesi

Düşük enflasyon dönemine geçilmesiyle birlikte bankacılık kesiminde artacak olan rekabet, bankaları teknolojiden daha çok yararlanmaya, yürüttükleri hizmetlerin çeşidini, verim ve kalitesini artırmaya zorlayacak ve bütün bunlar ar-ge olarak adlandırılan araştırma-geliştirme faaliyetlerine olan ihtiyacı artıracaktır. Yeni teknolojilerin üretilmesi ya da uygulanmasına yönelik, bankalarda karşılanan her tür yönetsel sorunların çözümü ve somut ürünler geliştirmeyi hedef alan bir süreç olan araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin önemi ciddi ölçüde artacaktır. Bankaların,

yüksek enflasyon döneminin yerini düşük enflasyon dönemine bırakmasıyla tamamen değişen makroekonomik konjonktüre uyum sağlamaları, araştırma-geliştirme faaliyetlerinin sonuçlarını hızla uygulamalarına bağlı olacaktır.

Araştırma-geliştirme faaliyetlerinin yeni teknoloji uygulamasının yanı sıra, yeni ürünlerin üretilmesi fonksiyonu ve bankacılık sektörünün de bu yeni teknoloji ve ürünlere bağımlılığı gözönüne alındığında, bankacılık sektörü için ne kadar vazgeçilmez bir unsur olduğu, düşük enflasyon döneminde daha belirgin ortaya çıkacaktır.

5.2.5.5. Müşteri Odaklı Bankacılık ve Müşteri İlişkileri Yönetimi

Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi yurdumuzda da giderek yaygınlaşan Tüketicinin Koşulsuz Memnuniyeti prensibini benimseyen firmaların, sunmakta oldukları mal ve hizmetlerin kalitesine özen göstermelerinin kaçınılmaz bir husus halini aldığı görülmektedir. Konu hizmetler açısından ele alındığında ise; mallara göre oldukça soyut bir yapı arz eden hizmet pazarlaması ve hizmet kalitesi kavramlarının önemi giderek artan bir şekilde kendini göstermektedir³⁸.

Günümüz bankacılığının artan rekabet ortamında müşteri memnuniyetinin sağlanmasını hedef alan müşteri odaklı ve proaktif bir yaklaşımla müşteri ilişkileri yönetimi(MİY-CRM) nin sağlanması önem kazanmıştır.

Entegre MİY, bir bankanın şimdiki ve potansiyel müşterilerinin ihtiyaçların anlamayı ve önceden tahmin etmeyi amaçlayan bir banka stratejisidir. Teknolojik bir bakış açısından, teşebbüs tarafından müşteri bilgisi toplanmasını ve merkezde toplanan bilgilerle ilgili müşteri bilgisinin takviyesini içerir. Entegre bankacılığı MİY sisteminin başlıca amaçları, müşterinin elde tutulmasını yükseltmek, her bağlantı noktasında müşterilerle etkileşimi kişiselleştirmek, maliyeti düşürmek ve karı arttırıp bu suretle müşteri etkileşiminin değerini yükseltmektir. MİY bankacılığı çözümlerinde bilgi teknolojisi hayati bir rol oynuyorken, stratejik yönetim bakış açısı ile yürütülmelidir. Bankacılık sektöründeki

³⁸ Ahmet K. Şekerkaya, **Bankacılık Hizmetlerinde Algılanan Toplam Kalite Ölçümü**, SPK yayınları, Ağustos 1997, s. 1-2.

MİY'in tamamlama aşamasında ortaya çıkan problemler ile ilgili daha derin bir araştırma gereklidir ve bu alan dahilinde daha fazla araştırmayı gerekli kılmaktadır³⁹.

Önümüzdeki dönemde müşterilerine yeni ürün sunabilen, ürünlerini müşterilerinin talepleri yönünde geliştirebilen, bilgi ve danışmanlığını müşterilerine aktarabilen bankalar avantaj elde edecektir. Bu nedenle bankaların müşteri odaklı hizmetlere yönelmeleri stratejik olarak öne çıkacaktır. Bu amaçla bankaların yapması gerekenler şunlardır:

- Kredi ve hizmet paketleri hazırlanırken bankaların, müşterilerini gelir durumu, yaş,cinsiyet gibi sosyal ve ekonomik katagorilere göre ayırmaları ve müşteri profillerini belirlemeleri gerekmektedir.

- Bankalar kişilerin yatırım ve tüketim alışkanlığına göre müşteri ihtiyaçlarını tespit etmeli, buna bağlı olarak yeni ürün geliştirmeye veya ürün farklılaştırmasına gitmeye önem vermelidir.

- Daha önceki bölümlerde yar verilen nakit yönetimi, kredi kartları, para piyasası enstrümanları, yatırım danışmanlığı, portföy yönetimi gibi ürün ve hizmetler müşteri odaklı hizmetler olarak geliştirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.

- Ayrıca müşteri odaklı hizmet anlayışının geliştirilmesi için bankaların pazarlama faaliyetlerine önem vermeleri gerekmektedir. Çünkü bu alanda her geçen gün yeni bir ürün piyasaya çıkmakta, rekabet artmaktadır.

5.2.5.6. T.O.A. Bakiyelerinin Tasfiyesinin Hızlandırılması,

Varlık Yönetim Şirketinin Kurulması

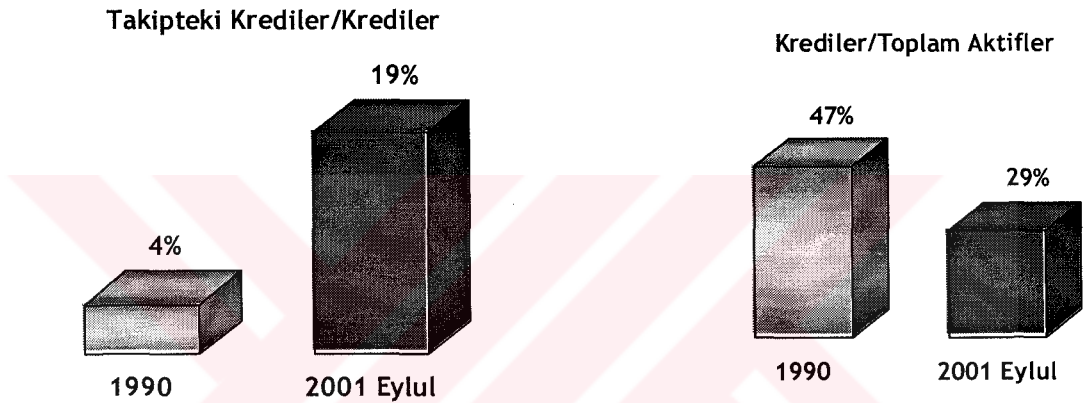
Enflasyonist ortamda bankaların ticari plasmanlarının Tasfiye Olunacak Alacaklar'a (T.O.A.) intikal eden kısımları, (hesabın kat edilişinden ve belli bir meblağda sabitlenişinden sonra) zaman içinde erir.

Yüksek mevduat faizlerinin bankalara kaynak girişini hızlandırması ve kredi faizlerinin de yüksek olmasına rağmen kredi kullanan firmaların enflasyonun etkisiyle sattıkları mal ve hizmetlerde daha rahat fiyatlama yapabilmeleri, mevduat

³⁹ M.Vlacho Poulou, "v.d.," **New Trends in Banking Management** , Greece , Integrated Customer Relationship Management in the Banking sector, Verlag Company , February 2002, s.146.

toplama/kredi kullandırma sirkülasyonunu hızlandırır. Bunun neticesinde, kullandırılan kredilerin geri dönmemesi, ortamın sağladığı yüksek likidite nedeniyle fazlaca bir likidite sıkıntısı yaratmaz. Ayrıca, tahsili imkansız hale gelmiş, bazı firmalara ait T.O.A. bakiyeleri bir süre sonra çekinmeden Kanunen Kabul Edilmeyen giderlere atacak kadar güdükleşir ve T.O.A. bakiyeleri bu şekilde azaltılır.

Grafik 5.1. Kar Kaynağı-Krediler

Kar Kaynağı-Krediler

Toplam aktifler içinde kredilerin payı düşerken takipteki krediler oranı yükseliyor

Kaynak: [www.bddk.org.tr/23Temmuz2002/Ergun Özen](http://www.bddk.org.tr/23Temmuz2002/Ergun%20Ozen)

Dezenflasyon ortamında ise kat edilip T.O.A. hesabına atılan krediler, çok uzun yıllar reel değerlerini koruyacaktır. Enflasyonun düşmesi, paralelinde faizlerin de düşmesini getirdiği durumda, mevduat sirkülasyonu eski hızını kaybedecek ve takibe atılan plasmanlar, bankalar için ilk etapta bir likidite sıkıntısı getirecek, bilançonun vade dengelerini bozacak ve karlılığı düşürecektir. Bu durum, bankaların iflaslarını dahi gündeme getirebilecektir⁴⁰.

Bankaların donuklaşan plasmanlarının, Dezenflasyon ortamında bu menfi koşullara meydan vermemesi için Varlık Yönetim Şirketi kurulması yoluna gidilmelidir. Varlık Yönetim Şirketleri; Mali güçlük içinde bulunan mali kurumların yeniden yapılandırılması kapsamında asgari maliyet, azami kurum değeri amaçlanmaktadır. Söz konusu amaçların gerçekleştirilmesinde benimsenen

⁴⁰ BDDK, Özen, a.g.e., (çevrimiçi) [http:// www.bddk.org.tr/Temmuz 2002](http://www.bddk.org.tr/Temmuz%202002).

yöntemlerden birisi mali kurumların iyi aktiflerinin kötü aktiflerinden ayrılarak Varlık Yönetim Şirketleri'ne (VYŞ) devredilmesidir.

Varlık yönetim şirketlerinin üç temel işlevi bulunmaktadır⁴¹;

- *Ödeme güçlüğü içinde olup varlığını sürdüremeyecek durumda olan mali kurumların aktiflerini yönetmek ve tasfiye etmek:* Örneğin Amerikan Federal Mevduat Sigortası Kurumu (FDIC) bu amaçla kurulmuştur. Bazı durumlarda ise iflas etmiş bir kurumun tasfiyesi özel olarak atanmış bir tasfiye kurumu tarafından ya da kamunun fonladığı bir VYŞ tarafından gerçekleştirilmektedir (Örneğin, Amerika Aktif Tasfiyesi Tröst Şirketi.(RTC)).
- *Sorunlu ama varlığını sürdürebilir mali kurumların yeniden yapılandırılmasını kolaylaştırmak:* Takipteki kredilerin kolay yönetilmeleri amacıyla banka bünyesinde ayrı bir birim oluşturulabilir veya bu krediler banka dışında bağımsız bir kuruma aktarılabilir. Bu ayırimdan azami faydanın sağlanabilmesi için ise "kötü banka" operasyonel, mali ve hukuki olarak sorunlu bankadan ayrılmalıdır.
- *Kamu sermayeli ve devletin müdahale ettiği bankaların özelleştirmesini kolaylaştırmak:* Örneğin Fransa'da bir kamu bankası olan Credit Lyonnais'in özelleştirilmesini kolaylaştırmak amacıyla bankanın takipteki kredileri sonradan oluşturulan bir iştirakine devredilmiştir.

⁴¹ Pelin Ataman Erdönmez, Burçak Tülay, "Seçilmiş Ülkelerde Borç Yeniden Yapılandırması Uygulamaları," **Bankacılık ve Araştırma Grubu** , tbb yayınları , Mart 2001.

SONUÇ

Analitik nedenler çok net olmasa da, pratikte enflasyonları nicel ölçülerle üç ayrı katagoriye ayırabiliriz.

Birinci katagoride düşük enflasyonlu ülkeler vardır.Üst sınır herhalde %10'un altında kalır.Çoğunlukla %5 civarı tahammül edilebilir enflasyon olarak görülür. Bu ülkelerde fiyat artışlarının hızlanması ya da yavaşlaması son derece karmaşık bir matriste belirlenir.Her vakada, çoğu kez kamu otoritesinin yetki alanı dışında kalan bu etkenlerin (örneğin petrol şoku ya da Almanya'nın birleşmesi) ayrıntılı analizi gerekecektir. Enflasyon zaten düşük olduğu için mücadele etmesi kolaydır; ama düşük olduğu için genellikle daha da düşürmek epey zordur.

Üçüncü kategori öbür ucu oluşturur.Hiperenflasyon,düşük enflasyonlu ekonomilerin bir yılda yaşadığı fiyat artışının birkaç günde ya da haftada gerçekleşmesine denir.Alt sınır herhalde % 100 olacaktır.Üst sınır yoktur.Hiperenflasyonun özelliği,geometrik dizi mantığı ile artarak sonunda parayı kovması,yani ekonominin çökmesi sonucu kendiliğinden bitmesidir.Dolayısı ile uzun süreli hiperenflasyon olmaz.Ampirik bir kural olarak,kısa süreli olacağını fakat tekrar olasılığının son derece yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Arası, kronik enflasyondur.Parmak hesabı ile,birinci kategorinin yıllık fiyat artışını ortalama bir ayda yakalayan ekonomilerin kronik enflasyon hastalığından muztarip olduklarını söyleyebiliriz.Yani, yıllık fiyat artışları ortalama % 10'un üstünde ama % 100'ün altında seyretmektedir...Türkiye tipik bir kronik enflasyon ülkesidir.1970'lerin sonunda enflasyon yükselerek hiperenflasyona yaklaşmış,1980'lerin ortasında bir miktar düşmüş fakat 1987'den sonra tekrar tehlikeli bölgelerde dolaşmaya başlamıştır.

Türk bankacılık sistemine, ekonomide yaşanan olumsuz koşullar nedeniyle sık sık müdahale edilmiştir. 1994, 2000 ve 2001 yılında yaşanan ekonomik krizler ve bu krizlerin mali sektöre yansımaları ile sektöre duyulan güven sarsılmış, 1994 yılında mevduatın %100 devlet güvencesi altına alınması ve güvencenin günümüze değin devam etmesi, mali bünyesi sorunlu bankaların sektörde tutunabilmek için yıllarca yüksek faiz vermelerine olanak vermiş ve haksız rekabet yaratmıştır. Mevduatın garanti kapsamında olması, verdikleri yüksek faiz nedeniyle tasarruf

sahiplerinin riskli bankaları tercih etmelerine neden olmuştur. Mali bünyesi problemlili bankalar az sermaye ile daha fazla risk almıştır.

Açık pozisyonndan fayda sağlayan bankalar, aynı zamanda döviz kuru artışından dolayı kur riskine maruz kalmışlar, topladıkları kaynakları reel sektöre kullandırmayıp, iştiraklerine aktarmışlardır. Bankaların neden yüksek faiz verdiğini, yüksek maliyetli fonların kullandırım alanlarını ve verimli kullandırılıp-kullandırılmadığını denetleyen bir kurum yoktu. Bankacılık sektörünün uluslararası gelişmeler doğrultusunda ihtiyaç duyduğu kanuni düzenlemeler zamanında yapılmamıştı. Sektörde yaşanan belirsizlik sonucu, birçok banka TMSF bünyesine alındı. TMSF bünyesinde bulunan bankalar için yeniden yapılandırma süreci içinde birleştirme, satış ve tasfiye işlemleri gerçekleştirildi. Ancak devletin bu bankalara yıllarca göz yummasının sonucu sektörden onbinlerce nitelikli insan işini kaybetti. 2000 yılına kadar enflasyonist bir ekonomik zeminde izleyen sektör, 2000 yılı başından itibaren enflasyonu düşürmeye yönelik politikaların zemininde ilerlemeye başladı. 2000-2002 döneminde IMF ile imzalanan Stand-by programı ile AB'ye tam üyelik süreci ivme kazanmış, program IMF'den mali destekte almıştır. Amaç, istikrarlı bir ekonomik yapı sağlamak ve AB kriterlerine yakınlaşmaktır. Programa göre, enflasyon dönem boyunca düşürülecek, 2002 yılında tek haneli rakamlara çekilecek, reel faizler makul seviyelere çekilecek, ekonomik büyüme dinamizm kazanacak, etkin ve adil kaynak dağılımı sağlanacaktı. Programın işleyişi çerçevesinde sıkı maliye politikası uygulanması, faiz dışı bütçe fazlası arttırılarak yapısal reformların gerçekleştirilmesi ve özelleştirmenin hızlandırılması, amaçlanmış, gelirler politikası enflasyon ile uyumlu hale getirilmiş, enflasyonu düşürmeye yönelik para ve döviz kuru politikaları yürütülmüştür. Program ortodoks" ve "heterodoks" yönler içermektedir. Enflasyonun düşürülmesine yönelik para arzının kontrolü ve kamu harcamalarında önemli kısıntılara gitmesi programın ortodoks yönünü, ücret, fiyat, faizlerdeki artışın kısmen dondurulması ve gelirler politikası heterodoks yönünü içermektedir. Gelirler politikasının amacı enflasyondaki düşüşü ve döviz kuru politikalarını desteklemek ve özel sektöre ücret fiyat artışlarını hedeflenen enflasyon düzeyinde belirlemelerini sağlamak olmuştur. Heterodoks istikrar programları, ekonomik yapıları farklı ülkelerde uygulandıkları halde, temelde ortak özellikler taşırlar ve sonuçları açısından da benzer özellikler gösterirler.

Heterodoks programlar, bünyesinde sadece şok kararları değil, geleneksel programların dayandığı politikalara da yer vermektedir. Bu programların uygulanmasıyla, yüksek enflasyonu hızlı bir şekilde aşağı çekmek ve fiyat istikrarını sağlayabilmek mümkündür.

Finans sektörü, düşük enflasyon sürecinden en çok etkilenecek sektörlerden birisidir. Bu itibarla, bu sorunların nasıl karşılanacağı şimdiden analiz edilmeye başlanmıştır. Enflasyonun düşüş sürecine girdiği bir ortamda finansal sistemin buna hazırlıklı olması, gereken önlemlerin bir an önce alınmasına bağlıdır. Dolayısıyla, bu süreci ülkelerin Dezenflasyon programları dikkate alınmalı ve aynı hatalara düşülmemelidir. Bu tip programların uygulandığı ülke örnekleri, Türk bankacılık sistemi için de rehber olacaktır. Yüksek enflasyon döneminin özelliği olan toplanan fonların devlet iç borçlanma senetlerine aktarılması ve reel sektöre verilen kredilerin ikinci planda kalması, düşük enflasyon sürecine geçilmesiyle birlikte tersine dönecektir. Düşük enflasyon sürecine uyumun iki ayağı vardır: Birinci ayağı, kamunun alacağı tedbirler ve düzenlemeler, ikinci ayağı ise bankaların kendilerini buna göre şekillendirmeleridir. Yüksek enflasyon döneminde fon maliyetleri yüksek olsa da bunun kredi fiyatlarına rahat yansıtılması, düşük enflasyon döneminde dikkatin maliyetlere çevrilmesine neden olacaktır. Bankalar bir yandan verimliliği sağlayıcı unsurları ön plana çıkarırken, bir yandan da maliyetlerini düşürücü yöntemlere gitmelidir. Bu konuda özellikle ortak projeler geliştirip uygulamaları yerinde olacaktır. Bununla birlikte mali yapının güçlendirilmesi de, sistemin sağlığı açısından önemlidir. Bu noktada banka birleşmelerinin sektörün gündemine girmesi önem arz etmektedir. Rekabetteki artış ile birlikte hizmet çeşitliliğinin de artması önemli bir konudur. Bankalar bu uğurda çaba gösterirken, devlet de sıkı düzenlemelere gitmektedir. Esas itibariyle 2001 krizinden bu yana sistem üzerinde düzenlemeler yapılmış, sistemin güçlü ve şeffaf bir yapıya oturması amaçlanmış denetim ve gözetimi arttıracak düzenlemelere gidilmiştir.

Enflasyonun düşüş sürecinde Türk bankacılık sektörü zorlu bir dönem yaşayacaktır. Eğer gereken tedbirler zamanında alınır ve bankalar da kendi yapılanmalarını bu sürece uygun bir biçimde gerçekleştirirse, Türk bankacılık sektörü daha sağlıklı ve güçlü bir yapıya kavuşacaktır.

Sonuç olarak, bankalarımız yeni mali krizlerle karşılaşma tehdidi içinde günü kurtarma politikaları ile değil, risk, etkinlik, doğru fiyatlandırma ve karlılık kavramını esas alan gerçek anlamda işletme politikalarıyla geleceklerine yön vereceklerdir. Bu anlamda, bütün bankaların uluslar arası kabul görmüş temel bankacılık ilkelerine göre yeniden yapılandırılması, faaliyetlerinin etkin olarak denetlenmesi, bilançolarının güçlendirilerek, yatırımcılara şeffaf hale getirilmesi gerekmektedir. Bankacılıkta ve ekonomide yeniden yapılandırma sürecinin tanımlanması ve kolay algılanması büyük önem taşımaktadır. Bu itibarla, bankacılık sistemi açısından gösterge, yeniden yapılanma süreci sonunda halen uygulanmakta olan mevduatta tam güvencenin kaldırılmasının sistemde hiçbir tereddüt yaratmadığı bir ortama ulaşılmasıdır. Bu açıdan bakıldığında, son dönemde bankacılık sisteminde sadece özel bankaları kapsayan reformların, banka sisteminin tümünü, kamu kesimi ve reel sektörü de içerek şekilde aynı hızla yapılması büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Kitap

Akdiş, Muhammet.: **Para Teorisi ve Politikası**, İstanbul, Beta, 2001.

Akgüç, Öztin.: **Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi**, 5. bs., İstanbul, Avcıol BasımYayın, 1991.

Akgüç, Öztin.: **Finansal Yönetim**, , 9.bs., İstanbul ,Avcıol Basım-Yayın, Mart 1998.

Alkin, Emre “v.d.”.: **Finansal Aracılığın Evrimi**, İstanbul , Filiz Kitabevi , 2001.

Alkin,Emre, Savaş, Tuğrul, Akman, Vedat.: **”Finansal Aracılığın Evrimi”**, İstanbul , Filiz Kitabevi, 2001.

Alp, Ali.: **Finansın Uluslararasılaşması**, YKY Yayınları, 2000.

Alpago, Hasan.: **IMF Türkiye İlişkileri**, İstanbul, Ötüken, 2002.

Alper, Emre.: **“Enflasyon ve İstikrar Politikaları**, “ TBB Yayınları, 1998.

Arıcan, Erişah.: **Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları:Türkiye**, İstanbul, Derin Yayınları, 2002.

Artun, Tuncay, vd.: **Türk Bankacılık Sisteminde Gelir-Gider Analizi**, SPK yayınları, Ağustos 1996.

Ataman, Pelin , Tülay, Burçak.: **“Seçilmiş Ülkelerde Borç Yeniden Yapılandırması Uygulamaları**, ” Bankacılık ve Araştırma Grubu ,tbb yayınları , Mart 2001

Atlan, Mikail.: **Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık**, İstanbul ,Beta Yayınları,Ekim 2001.

Aydınlı, İbrahim.: **Türk Bankacılık Sistemi Piyasa Yapısı 1991-1994**, Ankara,SPK yayınları,Mayıs 1996.

Başoğlu ,Ufuk, vd..: **Finans, Teori, Kurum, Uygulama**,Bursa, Ekin Kitabevi, 2001.

Berk, Niyazi.:**Bankacılıkta Pazara Yönelik Kredi Yönetimi**,İstanbul, Beta Yayınları, Mart 2001.

Bouranta, A. “v.d.”.: **New Trends in Banking Management**, Grecee, Comparative Satisfaction Measurement of ATMs vs Tellers ,Verlag Company, February 2002.

Buzlupınar,Elif.:**Emeklilik Fonları, Sermaye Piyasasına Kaynak Aktarım, Türkiye Üzerine Değerlendirmeler**, Ankara,SPK yayınları, Ağustos 1996.

Büyükdenez, Adnan.: **Türkiye’de İç Borçlanma Enflasyon İlişkisi**, y.y., İstanbul 1996.

Çapraz, Neşe.:**Ekonomik Bunalımların Dünya’da ve Türkiye’de Yansımaları**, İstanbul, Der, 2001.

Dirimtekin, Halil.: (t.y.), (y.y.), **Genel İktisat teorisi II**.

Downburst, Rudiger ve Fischer Stanley.: **Macroeconomics**, Çev.Fifth Edition, McGraw-Hill Publishing Company, 1990.

Eken, Mehmet Hasan.: **Enflasyonun Bankacılık Üzerine Etkilerinin, Risk ve Karlılık Açısından Değerlendirilmesi**, Ankara, T.B.B. yayınları, 1994.

Erdal, Birkan.: **Daha İyi Bir Türkiye,Tespitler-Öneriler**,İstanbul,Liberte Yayınları,Ocak 2003.

Erk, Nejat,‘v.d.’.: **Enflasyonun Bankacılık Üzerine Etkileri**, Adana, T.B.B. yayınları, 1994.

Hatiboğlu, Zeyyat.: **Türkiye Ekonomisi**, 1. bs.,İstanbul,Lebib Yalkın,2003.

Hiç, Mükerrerem.: **Para Teorisi ve Politikası**, 9. bs., İstanbul,Filiz Kitabevi,1994.

Kalın, Ahmet.: **Enflasyon, Analitik Bir Yaklaşım**,İstanbul, Filiz Kitabevi, 1989.

Karabulut, Gökhan.: **Gelişmekte olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri** , İstanbul , Der , 2002.

Karacan, Ali İhsan.: **Mali Piyasalar Üzerine Denemeler**,İstanbul, Creative Yayıncılık,Aralık 2002.

Karatepe,Yalçın.: **Türev Piyasaları**, Ankara, A.Ü. S.B.F. yayını, 2000.

Kazgan, Gülten.: **Tanzimat'tan 21.Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**,1. bs.,İstanbul,Altın Kitaplar Yayınevi,1999.

Kılıçbay, Ahmet.: **Ekonomik Kriz ve Sonrası**,İstanbul,2002.

Kızılot,Şükrü, Eyüpgiller,Saygın.: **Şirketler Muhasebesi,Vergilendirilmesi, Hukuku ve Mevzuatı**,Yaklaşım Yayınları,C.III,t.y., .

Kumcu, Ercan.: **İstikrar Arayışları**,İstanbul, Doğan Kitapçılık, Nisan 2000.

Minibaş,Türkel.: **Az gelişmiş Ülkelerde Kalkınmanın Finansman Politikaları ve Türkiye**, İstanbul,İ.Ü.Yayınları, 1989.

Orhan Z.Osman.: **Başlıca Enflasyon Teorileri ve İstikrar Politikaları**, İstanbul, 1995.

Önder, İ , v.d.: **Türkiye'de Kamu Maliyesi,Finansal Yapı ve Politikalar**,Tarih Vakfı Yurt Yayınları,İstanbul,1993.

Önder, Türkan.:Batan Bankalar, **Bağımsız Denetim ve Meslek Ahlakı**, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım, 2001.

Özker , Niyazi.: **Enflasyonist Finansman Teorisi ve Türkiye**, Beta Yayınları; Şubat 2000.

Parasız , İlker .: **Kriz Ekonomisi**, 2. bs., İstanbul,1996.

Parasız, İlker.:**Enflasyon Kriz Ayarlamalar**,Bursa,Ezgi Kitabevi,2001.

Paya, M.Merih.: **Para teorisi ve Para Politikası**, 3.bs.,İstanbul,Filiz Kitapevi,2002.

Paya, Merih.: **Makro İktisat**,Filiz Kitabevi,İstanbul,1997.

Peterson, Wallace C.:**GelirİstihdamveEkonomikBüyüme**,Çev. Servet Mutlu, E.İ.T.İ.A.Yayınları,Eskişehir 1976..

Soydemir, Selim.: **Türkiye’de Finansal Fon Akımları (1982-1993)**, SPK Yayınları, Temmuz 1998.

Sönmez, Sinan.: **Dünya Ekonomisinde Dönüşüm ,Sömürgecilikten Küreselleşmeye**, Ankara,İmge, 1998.

Şekerkaya, Ahmet K.: **Bankacılık Hizmetlerinde Algılanan Toplam Kalite Ölçümü**, SPK yayınları, Ağustos 1997.

Takan, Mehmet.: **Bankacılık, Teori, Uygulama ve Yönetim**, Ankara ,Nobel Yayın-Dağıtım, Kasım 2002.

Ünal, Targan, ‘v.d.’.: **Enflasyonist Ortamda Faiz Politikaları ve İşletmeler Üzerindeki Etkisi**, İstanbul, İ.T.O. yayınları, 1990.

Ünal, Targan.: **Finans Kesiminin Reel Sektöre Kaynak Yaratma Kapasitesi**, İstanbul, İ.T.O. Yayınları, 1996.

Williamson,John , Mahar,Molly.: **Finansal Liberalizasyon Üzerine Bir İnceleme**,Çev.Güven Delice,Ankara,Liberte Yayınları,2002.

Yamak Nebiye, Yamak Rahmi.: **Para İkamesi (Dolarizasyon) ve Türkiye Örneği**, (t.y.) Ankara,SPK Yayınları.

Yülek , Murat A.: **Financial Liberalization And The Real Economy**,Ankara, SPK Yayınları,Ankara,1998.

Makale

Akat, Asaf Savaş.: "Kronik Enflasyonla Mücadele: sorunlar,çözümler tereddütler," **Banka Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Şubat 1992.

Akçay , Belgin, Öğretmen, Eren.: **Banka ve ekonomik Yorumlar Dergisi** , Ekim 1995.

Akdiş, Muhammed.: "Para Arzının Enflasyon Üzerindeki Etkisi ve Milton Friedman'ın Enflasyon Yaklaşımı", **Maliye Yazıları**, No:38, Ocak-Mart 1993.

Akgüç, Aslı.: "Enflasyon Hedefinin Belirlenmesi," **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, Ağustos 1999.

Altay, N.Oğuzhan.: "Bankacılık Sektöründe Füzyonun Nedenleri, Uygulama Örnekleri ve Sonuçları," **Banka ve Mali Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Ekim 2002.

Ardıç, Kaya.: "Yeni Klasik İktisat Okulu,"**İktisat'ın Dama Taşları,Ekoller-İz Bırakanlar-Kavramlar**,İstanbul,İ.Ü.İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti,2002.

Arolat, Osman S.: "Parayı el Yakmadan satmak,"**Dünya Gazetesi**, 10 Mayıs 2000.

Çilli, Hüseyin.: Enflasyon,Bankalar ve Risk ,**TBB yayın no:188**, Ankara, Nisan 1994.

Çolak, Ö.Faruk , Togay ,Selahattin.: “Currency Board,” **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Kasım 1995.

Doğan, Saruhan , Şarsel, Yıldız.: Enflasyonun Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri ve Türk Bankacılık Sektörüne Bir Bakış, **TBB Yayınları**, Ankara 1994.

Doğan, Çetin , Ergün, Suzan.: ”Enflasyonla Mücadelede Kur Rejimi Tercihi,”**Banka ve Ekonomik Yorumlar**, Kasım 2002.

Doğan, Seyhun.: “ 2000-2002 Dönemi Stand-By Programının Türkiye Ekonomisi Hedefleri-Politikaları”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, Mayıs 2002.

Dziobek ,Claudia , Pazarbaşıoğlu ,Ceyla.: Systemic Bank Restructuring and Macroeconomic policy, **Lessons and Elements of Best Practice** , IMF 1999.

Fisunoğlu, Mahir.: ”1990-1999 Yılları Arasında Merkez Bankası ve Bankacılık Sektöründe Gelişmeler ve Para Politikası,” **İktisat Üzerine Yazılar II**, Derleyenler,Ahmet H.Köse, Fikret Şenses,Erinç Yeldan,İstanbul,İletişim,2003.

Gökbunar, Ramazan-Erdoğan, Özcan.: Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Maliye politikalarının Para Politikalarıyla Uyumsuzluğu ve Geleceğe Dönük Beklentiler, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Eylül 1995.

İnan, E.Alpan.: ”Banka Etkinliğinin Ölçülmesi Düşük Enflasyon Sürecinde Bankacılıkta Etkinlik,” **Bankacılar Dergisi**, Sayı34, 2000.

İnan, Alpan.: ”Dezenflasyon Programının Türk Bankacılık Sistemine Olası Etkileri,”**T.B.B.**,No:32,Mart 2000.

Kalaycı, İrfan.: ”Şubat 2001 Krizinin Anatomisi:Kur Çıpası ve Devalüasyon,”**Banka-Mali Ekonomik Yorumlar**,Sayı:469,Nisan 2003.

Kızılot,Şükrü , Durmuş,Mustafa.: "Ekonomik Kriz ve Kamu Maliyesi," **Kriz ve IMF Politikaları**, Derleyen, Ömer Faruk Çolak, Alkım Yayınları İstanbul, 2002.

Kolçak, Menşure.: " Türkiye Uygulanan İstikrar Programlarının Maliye Politikası Yönünden Değerlendirilmesi", **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Sayı:468,Mart 2003.

Kurdaş, Kemal.: "Türkiye Ekonomisindeki Çöküş ve Geleceğe Bir Bakış", **Türkiye Bilimler Akademisi**,Akademi Forumu No:3,2002.

Muslumov, Alovzat.: "Bankacılık sektöründe yaşanan gelişmeler," **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Ağustos 2002.

Oktar, Suat , Tokucu, Erkan.: "Yeni Bir Para Politikası Stratejisi Olarak Enflasyon Hedeflemesi,"**Banka Ekonomik Yorumlar Dergisi** , Nisan 2001.

Oktar, Suat.: "Hiperenflasyon ve Heterodoks İstikrar Programları", **Banka ve Ekonomik yorumlar** , Temmuz 1994.

Ongun, M.Tuba.: "Türkiye’de Cari Açıklar ve Ekonomik Krizler", **Kriz ve IMF Politikaları**,Derleyen,Ömer Faruk Çolak,İstanbul,Alkım,2002.

Özar, Şemsa.: "IMF Programları ve Gelir Dağılımı,"**Banka ve ekonomik yorumlar Dergisi**,Temmuz 1995.

Özyürek, Mustafa.: "Bankalar Mevzuatındaki Son Değişiklikler ile Bağımsız Denetim Esasları ve Uygulamaları,"**Türmob Yayınları**,No:180,Nisan 2002, s. 7.

Poulou, M.Vlacho"v.d.,". :, Greece ,Integrated Customer Relationship Management in the Banking sector, **New Trends in Banking Management** ,Verlag Company ,February 2002

Sayılgan, Şevket.: "Bankacılık Sisteminin Güncel Sorunları ve Çözüm Önerileri," **Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar**,Sayı:473,Ağustos 2003.

Süslü, Bora , Cem Mehmet Baydur .: “Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma,” **Ankara Üniversitesi SBF dergisi**, Temmuz Eylül 1999.

Şahinkaya, Serdar.: ”İstikrar Programları Üzerine Bazı Gözlemler ve Yeni İktisat Politikası Yaklaşımı,”**Mülkiyeliler Birliği Dergisi**,C.XVIII,No:157,Temmuz 1993.

Tan, Türkay.: ”Firmalarda Aktif-Pasif Yönetimi,” **Mali Çözüm Dergisi** , Eylül 2003.

Tunay ,K.Batu , Uzuner, Mustafa T.: “Türk Bankacılık Sektörünün Geleceği, Finans Sisteminde Yeni Yönelimler” , **Türk Finans Piyasalarının Bugünü ve Geleceği**, İstanbul,Beta Basım Yayım Dağıtım, 2001.

Yaslıdağ, Beyhan.: “Enflasyon ve Dezenflasyon Ortamında Bankacılık,” **Türkiye Bankalar Birliği Eğitim ve tanıtım Grubu**, Kasım 2001.

Yavuz, S.Tanju.: ”İç Kontrol Merkezi Teftiş’ten Farklı Bir Mekanizma mıdır?,” **Bankacılar Dergisi** ,Sayı,42, 2002.

Elektronik Kaynak

Abaç, Selçuk.: ”Outlook for Turkish Banking System Before Helsinki Summit,”(Çevrimiçi)<http://www.turkishdailynews.com/20> Kasım 2002.

Alparslan, Melike , Ataman, Pelin Erdönmez.: Enflasyon Hedeflemesi 1,Türkiye Bankalar Birliği, Aralık 2000, (Çevrimiçi),<http://www.tbb.org.tr>,Ocak 2003.

BDDK.: “Çalışma raporları , mayıs 2001,” (çevrimiçi), <http://www.bddk.org.tr/>, Haziran2003.

BDDK.: “Gelişme Raporu , Nisan 2003,” (çevrimiçi), <http://www.bddk.org.tr/>, Haziran 2003.

BDDK.: “Gelişme Raporu, Kasım 2003,” (çevrimiçi), www.bddk.org.tr, /Aralık2003.

BDDK.: Çalışma raporları ”Mikro Finansman,Mikro Girişimcilere Yönelik Finansman Stratejisi”,(çevrimiçi), www.bddk.org.tr , /1 Ocak 2003.

BDDK.: Ergun Özen “Türk bankacılık sektöründe maliyet etkinliğinin geliştirilmesine yönelik önlemler,” ,(çevrimiçi) [http// www.bddk.org.tr](http://www.bddk.org.tr)/Temmuz 2002.

BDDK.: “Gelişme Raporu, Ağustos2001,” (çevrimiçi), www.bddk.org.tr,/ Haziran 2003.

BDDK , Mesutoğlu, Berk.: “Sorunlu Aktiflerin Varlık Yönetim Şirketlerince Tasfiyesi (Ülke Örnekleri), (Çevrimiçi), <http://www.bddk.org.tr>/ çalışma raporları, mayıs 2001.

BDDK.: “Kasım 2002, Gelişme Raporu ,” (Çevrimiçi),[http//www.bddk.org.tr](http://www.bddk.org.tr),/ Ocak 2003.

BDDK.: ”Nisan 2003 Gelişme Raporu,” (Çevrimiçi) ,[http//www.bddk.org.tr](http://www.bddk.org.tr),/10 Mayıs 2003.

Ekonomistler Platformu.: ”Krizden Yarına Bankacılık Sistemi,Ekonomistler Platformu Önerileri,”2002,(Çevrimiçi) [http//www.Econturk.org](http://www.Econturk.org)/ Türkiye Ekonomisi/ bankacilik.pdf,25 Ekim 2002 .

Ekonomistler Platformu.: ”Krizden Yarına Bankacılık Sistemi,Ekonomistler Platformu Önerileri,”2002(Çevrimiçi) <http://www.Econoturk.org>/ Türkiye ekomisi/ bankacilik.pdf, 1Kasım 2002.

Hazine Müsteşarlığı.: “10.07.2002 tarihli Niyet Mektubu,”(Çevrimiçi) [http/www.hazine .gov.tr](http://www.hazine.gov.tr)/Standby/Ocak 2003.

Hazine Müsteşarlığı.: “Göstergeler,” (çevrimiçi), www.hazine.gov.tr, / Haziran 2003.

TBB.: ”Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler ve Bankacılık Sistemine Yansıması,” (Çevrimiçi) , <http://www.tbb.org.tr>/turkce/araştırmalar/Nisan 2003.

TBB.: “Bankacılık ve araştırma grubu”, (çevrimiçi) , <http://www.tbb.org.tr>,
/Haziran 2003.

TBB.: Bankacılık ve araştırma grubu, “son dönemde bankacılık alanında gerçekleştirilen yasal ve düzenleyici değişiklikler,” (çevrimiçi), <http://www.tbb.org.tr>,
tbb,2001-2003.

TCMB.: “Yıllık Rapor 2001,” (Çevrimiçi) ,<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/pdf/>,
15 Aralık 2002.

TCMB.: ”09 Aralık , 10 Mart 2000 ve 22 Haziran 2000 Tarihli Niyet Mektupları,
Ocak 2003,” (Çevrimiçi),<http://www.tcmb.gov.tr/niyet/niyetmektubu/> mektup.html/
Mart 2003.

TCMB.:Bültenleri, (Çevrimiçi),<http://tcmb.gov.tr>, 30 Mart 2002.

E K L E R

Ek:1 1999-2001 Döneminde Banka Değişiklikleri

	<u>İlgili Tarih</u>	<u>Banka Grubu</u>	<i>2001 Yılındaki Durum</i>	<u>İlgili Tarihi</u>
FAALİYETE YENİ BAŞLAYAN BANKALAR				
Credit Suisse Boston	1999	Türkiye’de Kurul.Yab.Bank.		
JP Morgan Bank	1999	“ “		
Nurol Yatırım Bankası	1999	Kal. ve Yat. Bank.		
Toprak Yatırım Bankası	1999	“ “		
Çalık Yatırım Bankası	1999	“ “		
Süzer Yatırım Bankası	1999	“ “		
Atlas Yatırım Bankası	1999	“ “	Kapatıldı.	09.07.2001
GSD Yatırım Bankası	1999	“ “		
FONA ALINAN BANKALAR				
Türk Ticaret Bankası A.Ş.*	06.11.1997	Özel Ser. Tic. Bank.	TMSF’nda	
Bank Expres A.Ş.*	12.12.1998	“ “	Tekfen Grubuna satıldı.	29.06.2001
Interbank *	07.01.1999	“ “	Etibank bünyesinde birleştirilmiştir.	15.06.2001

Sümerbank A.Ş.	22.12.1999	“ “	Oyak Grubu’na satıldı.	09.08.2001
Yurtbank A.Ş.	“ “	“ “	Sümerbank çatısı altında birleştirilmiştir.	26.01.2001
Egebank A.Ş.	“ “	“ “	“ “	“ “
Eskişehir Bankası T.A.Ş.	“ “	“ “	Etibank bünyesinde birleştirilmiştir.	15.06.2001
Yaşarbank A.Ş.	“ “	“ “	Sümerbank çatısı altında birleştirilmiştir.	26.01.2001
Bank Kapital T.A.Ş.	28.10.2000	“ “	“ “	“ “
Etibank A.Ş.	“ “	“ “	TMSF’nda bulunan bankanın faaliyet izni 28.12.2001 tarihi itibariyle kaldırılmıştır.	13.12.2001
Demirbank T.A.Ş.	06.12.2000	“ “	HSBC’ye satışı tamamlandı, Aralık ayında da birleşme tamamlanacak.	31.10.2001
Ulusal Bank T.A.Ş.	28.02.2001	“ “	Sümerbank çatısı altında birleştirilmiştir.	17.04.2001
İktisat Bankası T.A.Ş.	15.03.2001	“ “	<i>Bankanın faaliyet izni 07.12.2001 tarihi itibariyle iptal edilmiştir.</i>	07.12.2001
Sitebank A.Ş.	09.07.2001	“ “	TMSF’nda (Nova Bank’ satılmıştır. Hisselerin devri 11.01.2002’de tamamlanacaktır.	21.12.2001
Milli Aydın Bankası A.Ş.	“ “	“ “	TMSF’nda	
Kent Bank A.Ş.	“ “	“ “	Bankanın faaliyet izni 28.12.2001 tarihi itibariyle kaldırılmıştır.	28.12.2001
Bayındırbank A.Ş.	“ “	“ “	TMSF’nda	
EGS Bank A.Ş.	“ “	“ “	TMSF’nda (Bayındırbank A.Ş. ile birleştirilmek üzere 18.01.2002 tarihi itibariyle faaliyet izni kaldırılacaktır.)	27.12.2001
Toprakbank A.Ş.	30.11.2001	“ “	TMSF’nda	

<i>FAALİYET İZNİ KALDIRILAN BANKALAR</i>				
Kıbrıs Kredi Bankası Ltd.	28.09.2000	Türk.'de Şube Açan Yab. Bank.		
Park Yatırım Bankası A.Ş.	06.12.2000	Özel. Ser. Kal. ve Yat. Bank.		
Okan Yatırım Bankası A.Ş.	09.07.2001	“ “		
Atlas Yatırım Bankası A.Ş.	“ “	“ “		
<i>BANKA BİRLEŞME, DEVİR ve SATIN ALMALARI</i>				
Birleşik Türk Körfez Bankası A.Ş.		Özel Ser. Tic. Bank.	Osmanlı Bankası T.A.Ş. ile birleştirilmiştir.	29.08.2001
T. Emlak Bankası A.Ş.		Kamu Ser. Tic. Bank.	T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve T. Halk Bankası A.Ş.'ye devredildi.	06.07.2001
Tekfen Yatırım ve Finansman Bankası A.Ş.		Özel. Ser. Kal. ve Yat. Bankası	Bank Expres A.Ş.'ye devredildi. İsim Tekfen Bank A.Ş. oldu.	26.10.2001
The Chase Manhattan Bank ve Morgan Guaranty Trust Company yeni banka “JP Morgan Chase Company”adı altında birleşti.		Türk.'de Şube Açan Yab. Bank.	Birleşme yıl sonunda tamamlanmıştır.	10.11.2001
Osmanlı Bankası A.Ş.		Özel Ser. Tic. Bank.	T. Garanti Bankası A.Ş. ile birleştirilmiştir.	13.12.2001

* Ekonomik programa geçiş dönemi öncesinde TMSF yönetiminde bulunan bankalar.

ÖZGEÇMİŞ

1965 yılında, İstanbul'da doğdum. İlk ve Orta öğrenimimi Beyoğlu Firuzağa ilkokulu ve Beyoğlu Fındıklı Lisesi'nde tamamladım. Eskişehir Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat bölümünde lisans eğitiminin ardından, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Para ve Banka bölümünde yüksek lisansı tamamlayıp ve aynı enstitüde doktora eğitimine başladım.

İş hayatına 1992 yılında Şekerbank T.A.Ş. Teftiş Kurulu Başkanlığı'nda Müfettiş yardımcısı olarak başladım. Sırasıyla, Gümüşsuyu, Nişantaşı şube müdür yardımcılıkları ve Nişantaşı, Bayrampaşa, Beyoğlu, Kazasker şube müdürlüklerinde bulundum. 2001 yılında Serbest Muhasebeci, Mali Müşavirlik yeterlik sınavının ardından SMMM ünvanı aldım. Bankadaki görevimden ayrılarak, halen tesis aşamasında olan İstanbul TV'de mali işler müdürü olarak görev yapmaktayım.

Evli ve 1 çocuk sahibiyim.